БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
Г й 15562
1884/85

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЈП 15562
1884/85

6984

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

ИЗВЈЕШТАЈ

О

ПРАВОСЛАВНОМ БОГОСЛОВСКОМ ЗАВОДУ

У

ЗАДРУ

ЗА ШКОЛСКУ ГОДИНУ

1884-85.

ГОД. VII.

ЗАДАР
Печатња Ив. Водпцке
1885.

Ф I 15562
II бр. 16
Н 21522

БИБЛИОТЕКА
6999

ИЗВЈЕШТАЈ

О

ПРАВОСЛАВНОМ БОГОСЛОВСКОМ ЗАВОДУ

У

ЗАДРУ

ЗА ШКОЛСКУ ГОДИНУ

1884-85.

ГОД. VII.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
КЊ. БР. 701

ЗАДАР
Печатња Ив. Водицке
1885.

Инв.бр. 154410

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ У НОВОМ САДУ

ПРВИ ДИО.

„УЧЕЊЕ АПОСТОЛСКО“.

I.

ΔΙΔΑΧΗ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

Διδαχὴ Κυρίου διὰ τῶν δώδεκα ἀποστόλων τοῖς ἔθνεσιν.

Κεφ. α'. 1. Ὁδοὶ δύο εἰσί, μία τῆς ζωῆς καὶ μία τοῦ θανάτου, διαφορὰ δὲ πολλὴ μεταξὺ τῶν δύο ὁδῶν.

2. Ἡ μὲν οὖν ὁδὸς τῆς ζωῆς ἐστιν αὕτη· πρῶτον, ἀγαπήσεις τὸν θεὸν τὸν ποιήσαντά σε· δεύτερον, τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· πάντα δὲ ὅσα ἐὰν θελήσῃς μὴ γίνεσθαί σοι, καὶ σὺ ἄλλῳ μὴ ποίει.

3. Τούτων δὲ τῶν λόγων ἡ διδαχή ἐστιν αὕτη· Εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμῖν καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν

УЧЕЊЕ ДВАНАЕСТОРИЦЕ АПОСТОЛА.

Учење Господње [предано] [1] *народима преко дванаест Апостола.*

Глава I. Стих 1. Два су̀ пута, један к животу а други к смрти [2]; а велика је разлика између тијех путева.

2. Ово је пут к животу: прво, љуби Бога, који те створио; друго: ближњега својега, као самога себе [3]; а све што нијеси рад да теби буде, не чини ни ти другоме [4].

3. А учење овијех ријечи [5] ово је: благосиљајте оне који вас куну и молите се за своје не-

---

[1] Ријечи под знаком [ ] нема у тексту.

[2] Јер. XXI. 8. — Втор. XXX. 15—20. — Мат. VII. 13. 14. — II. Петр. II. 2. 15. 21. Осим тога о два пута спомиње се у Посланици Варнавиној XVII. 1. XIX. 2. XX. 1, Јермином Пастиру Mandat. VI. 1., у другој посланици Коринћанима Климента римскога V. 7. VII. 2. и у Климента александријскога Stromata V.

[3] Мат. XXII. 37—39 — Марк. XII. 30 и д. — Варн. Посл. XIX. 1. 2. 5.

[4] Мат. VII. 12. — Лук. VI. 31. — Тов. IV. 15. — Клим. алекс. Strom. II. Бесјед. XII. 32.

[5] Т. ј. Господњих.

ἐχθρῶν ὑμῶν, νηστεύετε δὲ ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς· ποία γὰρ χάρις, ἐὰν ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς; οὐχὶ καὶ τὰ ἔθνη τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν; ὑμεῖς δὲ ἀγαπᾶτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς καὶ οὐχ ἕξετε ἐχθρόν.

непријатеље, постите за оне који вас гоне; јер каква вам је хвала ако љубите оне који вас љубе, не чине ли то исто и незнабошци?[1] Ви пак љубите оне који вас мрзе и не ћете имати непријатеља[2].

4. Ἀπέχου τῶν σαρκικῶν καὶ κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν. Ἐάν τις σοι δῷ ῥάπισμα εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην, καὶ ἔσῃ τέλειος· ἐὰν ἀγγαρεύσῃ σέ τις μίλιον ἕν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο· ἐὰν ἄρῃ τις τὸ ἱμάτιόν σου, δὸς αὐτῷ καὶ τὸν χιτῶνα· ἐὰν λάβῃ τις ἀπὸ σοῦ τὸ σόν, μὴ ἀπαίτει· οὐδὲ γὰρ δύνασαι.

4. Уздржавај се од тјелеснијех и свјетскијех жеља[3]. Ако те ко удари по десноме образу, обрни му и други[4], и биħеш савршен. Ако те потјера ко миљу јсдну, иди с њиме двије[5]. Ако ти ко отме хаљину твоју, подај му и кошуљу. Ако ти ко узме оно што је твоје, не тражи натраг[6], јер и не можеш[7].

5. Παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου καὶ μὴ ἀπαίτει· πᾶσι γὰρ θέλει δίδοσθαι ὁ πατὴρ ἐκ τῶν ἰδίων χαρισμάτων. Μακάριος ὁ διδοὺς κατὰ τὴν ἐντολήν· ἀ-

5. Подај свакоме који у тебе што иште и не тражи натраг[8]; јер отац хоħе да се свакоме даде од његових благодатнијех даро-

---

Глава I. ст. 4. У рукопису стоји σωματικῶν, а Вријеније мење κοσμικῶν за разлику од израза σαρκικῶν. Његов израз налази се и у Апостолским Постановама (књ. VII, гл. 2). — Харнак је задржао онако као што је у рукопису.

---

[1] Мат. V. 44. 46. — Лук VI. 27. 28. 32. — Јустин, Аполог. I. 15.

[2] Лук. VI. 27. 35 — Клим. алекс. Strom. II. VII.

[3] I Петр. II. 11. — Тит. II. 12. — Клим. рим. II Кор. XVII. — Поликарп, Посл. Филибљ. V. — Ап. Постан. VII.

[4] Мат. V. 39.

[5] Мат. V. 41.

[6] Лук. VI. 29. 30.

[7] Мјесто ово разјашњује I Кор. VI. 1. и Мат. V. 40., гдје је изречена мисао, да се не треба парбити, а особито не пред незнабожачкијем судовима. По мишљењу Вријенијеву разјашњује ову мисао једно мјесто из Слова Јована Љествичника (*Migne*, Patrol curs. compl. v. LXXXVIII. p. 1029.), које гласи: «... τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ αἴροντος μὴ ἀπαιτεῖν δυναμένους μάλιστα». Види Вријен. Διδαχή p. 7. n. 9.

[8] Лук. VI. 30.

Θῶος γάρ ἐστιν· οὐαὶ τῷ λαμβάνοντι· εἰ μὲν γὰρ χρείαν ἔχων λαμβάνει τις, ἀθῷος ἔσται· ὁ δὲ μὴ χρείαν ἔχων δώσει δίκην, ἵνα τί ἔλαβε καὶ εἰς τί, ἐν συνοχῇ δὲ γενόμενος ἐξετασθήσεται περὶ ὧν ἔπραξε καὶ οὐκ ἐξελεύσεται ἐκεῖθεν μέχρις οὐ ἀποδῷ τῶν ἔσχατον κοδράντην.

6. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου δὲ εἴρηται· Ἱδρωσάτω ἡ ἐλεημοσύνη σου εἰς τὰς χεῖράς σου, μέχρις ἂν γνῷς τίνι δῷς.

Κεφ. β'. 1. Δευτέρα δὲ ἐντολὴ τῆς διδαχῆς·

2. Οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ παιδοφθορήσεις, οὐ πορνεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ μαγεύσεις, οὐ φαρμακεύσεις, οὐ φονεύσεις τέκνον ἐν φθορᾷ οὐδὲ γεννηθὲν ἀποκτενεῖς. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὰ τοῦ πλησίον.

ва [1]. Блажен је онај који по заповиједи даје, јер је без кривице [2]. Јаох ономе који отима. Но отима ли из нужде, не ће бити крив; а коме није нужде, одговараће зашто је отимао и на што, те бачен у затвор преслушан ће бити о ономе што је учинио и не ће бити пуштен оданде док не поврати и пошљедњу пару [3].

6. Него и о томе је речено: милостиња твоја нека ти се у·грије у рукама твојима, док не познаш коме ћеш је дати [4].

Гл. II. Ст. 1. Друга је пак заповијед овога учења [5]:

2. Не убиј, не чини прељубе, не облијежи дјецу [6], не чини блуд, не кради, не чарај, не врачај [7], не дави дијете у утроби и не убиј оно што се родило [8]. Не жели имање ближњега твојега [9].

---

6. У рукопису стоји: δὲ, што Харнак задржава, а Вријеније поправља у δὴ. — У рукопису је: ἱδρωτάτω.

II. 2. У рукопису γεννηθέντα, што Вријеније поправља према Варнавиној посланици (XIX, 5) и Апостолским Постановама (VII, 3 . — Фридберг у своме издању, без разлога, промијењује τὰ τοῦ πλησίον у τὰ τοῦ πλησίου; јер је πλησίον овдје употребљено, као и иначе у св. Писму, као адверб (види Лук. X. 29. 36; Исх. XX. 16 17).

---

[1] Мат. V. 45. — Варн. Посл. XIX. 8. 11. — Паст. Mand. II. 4–6.

[2] Мат. V. 7. — Паст. Mand. II.

[3] Мат. V. 25. 26. — Лук XII. 58. 59.

[4] Слично мјесто по смислу налази се у Прем. Сирах. XII. 1. и д. — Од прилике тако исто учи и Јерма Mand. II. и Клим. алекс. Strom. VII.

[5] Рим. XIII. 9. — Варн. Посл. XVI.

[6] Мат. V. 21. 27. — Лев. XX. 13. — Варн. Посл. XIX. 4. — Клим. алекс. Педаг II 10. III. 12.

[7] Дјел. ап. VIII. 9–11. XIII 6. 8. — Гал. V. 20. — Апок. IX. 21. XVIII. 23. XXI. 8. XXII. 15. — Исх. XXII. 18

[8] Исх. XXI. 22. 23. — Прем. Сол. XII. 5. — Варн. Посл. XIX. 5.

[9] Варн. посл. XIX. 6

3. Οὐκ ἐπιορκήσεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐ κακολογήσεις, οὐ μνησικακήσεις.

4. Οὐκ ἔσῃ διγνώμων οὐδὲ δίγλωσσος· παγὶς γὰρ θανάτου ἡ διγλωσσία.

5. Οὐκ ἔσται ὁ λόγος σου ψευδής, οὐ κενός, ἀλλὰ μεμεστωμένος πράξει.

6. Οὐκ ἔσῃ πλεονέκτης οὐδὲ ἅρπαξ οὐδὲ ὑποκριτὴς οὐδὲ κακοήθης οὐδὲ ὑπερήφανος. Οὐ λήψῃ βουλὴν πονηρὰν κατὰ τοῦ πλησίον σου.

7. Οὐ μισήσεις πάντα ἄνθρωπον, ἀλλὰ οὓς μὲν ἐλέγξεις, περὶ δὲ ὧν προσεύξῃ, οὓς δὲ ἀγαπήσεις ὑπὲρ τὴν ψυχήν σου.

Κεφ. γ'. 1. Τέκνον μου, φεῦγε ἀπὸ παντὸς πονηροῦ καὶ ἀπὸ παντὸς ὁμοίου αὐτοῦ.

3 Не заклињи се криво [1], не свједочи лажно, не псуј [2], не буди злопамтило [3].

4. Не буди од двојаке мисли, нити двојезичан, јер је двојезичност замка смрти [4].

5. Говор твој нека не буде лажан ни ташт, већ дјелима испуњен [5].

6. Не буди лаком, ни грабљивац, ни лицемјер, ни злоћудан, ни гордељив [6]. Не смишљај зла против ближњега твојега [7].

7. Не мрзи ни једнога човјека, већ једне укори а за друге се моли, ине пак љуби више него своју душу [8].

Гл. III. Ст. 1. Чедо моје [9], бјежи од свакога зла и од свега што му је налик [10].

---

6. Πλησίον види у прим. ст. 2.

---

[1] Мат. V. 34. — Јак. V. 12.

[2] Прич. XX. 20. — Лев. XIX. 14. — Мат. V. 22. XV. 4.

[3] Варн Посл. XIX. 4. Cf Зах. VIII. 17. — Прич. III. 29.

[4] Сирах XXVIII. 13. — Прич. XI. 13. — I Тим. III. 8. — Варн. Посл. XIX 7.

[5] Мат. XXIII. 3. — Клим. рим. I. Кор. XXXVIII. — Клим. алекс. Strom. VII.

[6] Авак. II. 9. — Иса. LXI. 8. — Лев. XIX. 13. — Прич. III. 34. — Мат. VII. 15. — I Кор. V. 10. 11. VI. 10. — Рим. I. 29. — I Петр II. 1. — Клим. рим, I. Кор. XXXV. — Полик. Филибљ. II. VI.

[7] Варн. Посл. XIX. 3. — Јерм. Vis. I. 2. — Иса. III. 9.

[8] Лев. XIX. 17. — Втор. XXIII. 7. — Јуд 22. 23. — Варн. Посл. I. 4, IV. 6 и XIX. 5.

[9] Израз овај налази се у Сир. II. III. IV. — Прич. II. III. V. VI и VII. — Мат. IX. 2. XXI. 28. — Јов. XIII. 33. — Гал. IV. 19. — I Јов. I. 2. III. 7. и на другим још мјестима у св. Писму.

[10] I. Сол. V. 21 — Рим. XII. 9. — Варн. Посл. IV. 1. Полик. Посл. Филибљ. XII.

2. Μὴ γίνου ὀργίλος· ὁδηγεῖ γὰρ ἡ ὀργὴ πρὸς τὸν φόνον· μηδὲ ζηλωτὴς μηδὲ ἐριστικὸς μηδὲ θυμικός· ἐκ γὰρ τούτων ἁπάντων φόνοι γεννῶνται.

3. Τέκνον μου, μὴ γίνου ἐπιθυμητής· ὁδηγεῖ γὰρ ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὴν πορνείαν· μηδὲ αἰσχρολόγος μηδὲ ὑψηλόφθαλμος· ἐκ γὰρ τούτων ἁπάντων μοιχεῖαι γεννῶνται.

4. Τέκνον μου, μὴ γίνου οἰωνοσκόπος· ἐπειδὴ ὁδηγεῖ εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν· μηδὲ ἐπαοιδὸς μηδὲ μαθηματικὸς, μηδὲ περικαθαίρων, μηδὲ θέλε αὐτὰ βλέπειν· ἐκ γὰρ τούτῶν ἁπάντων εἰδωλολατρεία γεννᾶται.

5. Τέκνον μου, μὴ γίνου ψεύστης· ἐπειδὴ ὁδηγεῖ τὸ ψεῦσμα εἰς τὴν κλοπήν· μηδὲ φιλάργυρος μηδὲ κενόδοξος· ἐκ γὰρ τούτων ἁπάντων κλοπαὶ γεννῶνται.

2. Не буди гњевљив [1], јер гњев доводи до убијства; ни ревнитељ, ни свадљивац, ни напрасит, јер из свега тога настају убијства [2].

3. Чедо моје, не буди похотљив [3], јер такова жеља доводи до блуда [4]; не говори срамотне ријечи [5], нит стријељај погледима у наоколо [6], јер се из свега тога рађају прељубе.

4. Чедо моје, не мотри на летење птица [7], јер то води у идолопоклонство; не буди гатар, не буди посматрач звијезда [8], не врши обреде очишћења [9], немој ово ни гледати [10], јер из свега тога постаје идолопоклонство.

5. Чедо моје, не буди лажа, јер лаж води крађи [11]; не буди сребролюбив, ни славохљепан, јер из свега тога постају крађе.

III. 2. У рукопису ὀργίλος.

4. У рук. εἰδωλολατρίαν и одмах у истом стиху εἰδωλολατρία и у V, 1. εἰδωλολατρίαι.

---

[1] Тит. I. 7.

[2] Прич. XXIX. 22. — Јак. I. 19. 20. III. 16. — Ефес. IV. 31. — Кол. III. 8 — II Кор XII. 20. — Гал. V. 20. — Рим. XIII. 13. — I Кор. III. 3.

[3] I. Кор. X. 6.

[4] Јак. I. 14. Јерм. Паст. Mand. IV и XII.

[5] Кол. III. 8. — Ефес. V. 3. 4. — Прич. XV. 26.

[6] Овога израза нема у св. Писму, а слична мисао изражена је у Марк. VII. 22. и II Петр. II, 14.

[7] Лев. XIX. 26. 31. — Втор. XVIII. 9—12.

[8] Јустин, Аполог. I. 14. — Ап. Постан. књ. VII. гл. 6. — Тертул. adv. Marc. I. 18.

[9] У Втор. XVIII. 10. и Иса VI. 7. употребљен је дотични израз у значењу очистити.

[10] Кирил јерус., Катих. IV. § 37.

[11] Клим. алекс. Strom. I. 20. има исту ову изреку и вели да је из св. Писма, међу тијем у св. Писму нема овакове изреке.

6. Τέκνον μου, μὴ γίνου γόγγυσος· ἐπειδὴ ὁδηγεῖ εἰς τὴν βλασφημίαν· μηδὲ αὐθάδης μηδὲ πονηρόφρων· ἐκ γάρ τούτων ἁπάντων βλασφημίαι γεννῶνται.

7. Ἴσθι δὲ πραύς, ἐπεὶ οἱ πραεῖς κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

8. Γίνου μακρόθυμος καὶ ἐλεήμων καὶ ἄκακος καὶ ἡσύχιος καὶ ἀγαθὸς καὶ τρέμων τοὺς λόγους διὰ παντός, οὓς ἤκουσας.

9. Οὐχ ὑψώσεις σεαυτὸν οὐδὲ δώσεις τῇ ψυχῇ σου θράσος. Οὐ κολληθήσεται ἡ ψυχή σου μετὰ ὑψηλῶν, ἀλλὰ μετὰ δικαίων καὶ ταπεινῶν ἀναστραφήσῃ.

10. Τὰ συμβαίνοντά σοι ἐνεργήματα ὡς ἀγαθὰ προσδέξῃ, εἰδὼς ὅτι ἄτερ Θεοῦ οὐδὲν γίνεται.

Κεφ. δ'. 1. Τέκνον μου, τοῦ λαλοῦντός σοι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ μνησθήσῃ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, τιμήσεις δὲ αὐτὸν

6. Чедо моје, не ропћи [1], јер то води до хуле на Бога [2], не буди самовољан [3], ни на зло расположен [4], јер се из свега тога рађају хуле на Бога.

7. Но буди благ [5], јер благи ће добити земљу у нашљедство [6].

8. Буди дуготрпљив, милосрдан [7], искрен [8], скрушен, добар и дркћи увијек од ријечи које си чуо [9].

9. Не подижи сама себе и гордости не дај у душу твоју [10]. Душа твоја нека се не држи гордељиваца, него се дружи са праведнима и потиштенима [11].

10. Што те год снађе, узми за добро, знајући да без Бога ништа не бива [12].

Гл. IV. Ст. 1. Чедо моје, мисли дан и ноћ [13] на онога, који ти ријеч Божију говори [14], а штуј

---

[1] Ријеч ова налази се само у Иса. LVIII. 9. – Прич. XVI. 28. — Јуд. 16. — I Кор. X. 10. — Фил. II. 14. — I. Петр. IV. 9.

[2] Ефес. IV. 31. — Варн. Посл. III.

[3] Тит. I. 7. — II Петр. II. 10. — Јерм. Паст. Sim. V. 4. IX. 22. Клим. рим. I Кор. I. 1. XXX. 8. LVII. 2. — Прич. XXI. 24.

[4] Досада је ова ријеч нађена само у Ап. Постан. VII. 7., куд је дошла из овога списа,

[5] Варн. Посл. XIX. 4.

[6] Мат. V. 5.

[7] Прич. XIX. 11. — Кол. III. 12. — I Сол. V. 14. — Јерм. Паст. Mand. V.

[8] Јерм. Паст. Mand. II.

[9] Иса. LXVI. 2. 5. — Клим. рим I. Кор. II. 1.

[10] Сир. I. 30 X. 7. — Лук. XVIII. 14. — Варн. Посл. XIX. 3.

[11] Прич. XIII. 20. — Варн. Посл. IV. 2. XIX. 6. — Клим. рим. I Кор. XLVI. 4.

[12] Сир. II. 4. — Јевр. XII. 7—11. — К цијеломе стиху види Мат X. 29. 30. — Рим. VIII. 28. — I Петр. III. 13.

[13] Дјел. ап. XX. 31. — Клим. рим. I Кор. II. 4.

[14] Јевр. XII. 25. XIII. 7. 17.

ὡς Κύριον· ὅθεν γὰρ ἡ κυριότης λαλεῖται, ἐκεῖ Κύριός ἐστιν.

2. Ἐκζητήσεις δὲ καθ' ἡμέραν τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων, ἵνα ἐπαναπαύῃ τοῖς λόγοις αὐτῶν.

3. Οὐ ποθήσεις σχίσμα, εἰρηνεύσεις δὲ μαχομένους· κρινεῖς δικαίως, οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐλέγξαι ἐπὶ παραπτώμασιν.

4. Οὐ διψυχήσεις, πότερον ἔσται ἢ οὔ.

5. Μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν.

6. Ἐὰν ἔχῃς, διὰ τῶν χειρῶν σου δώσεις λύτρωσιν ἁμαρτιῶν σου.

7. Οὐ διστάσεις δοῦναι οὐδὲ διδοὺς

га као Господа, јер гдје се господство [1] проповиједа тамо је Господ.

2. А тражи сваки дан лице светигељâ, да би те утврдиле њихове ријечи [2].

3. Не прави раскола, већ мири оне који се боре [3], суди праведно, не гледај на лице када кога кориш ради гријехâ [4].

4. Не двоуми, [5] да ли ће бити [суд Божији] или не [6].

5. Не буди као онај који пружа руке да узме, а затвара кад треба дати [7].

6. Ако имаш, рукама својима [8] подај откуп за гријехе своје [9].

7. Не промишљај хоћеш ли

IV. 2. У рукопису стоји: ἐπαναπαῆς, што Вријеније, по Ап. Постан. (VII, 9), поправља. У Κανόνες ἐκκλησιαστικοί стављено је (по Бикеловом издању) ἐπαναπαυσῃ, а у Питрином издању: ἐπαναπαυθῇς. Харнак пак у своме издању Διδαχή ставља: ἐπαναπαῇς.

3. Харнак поправља, по Варнавиној Посланици, Ап. Постановама и Кан. ἐκκλησ. израз ποθήσεις у ποιήσεις.

---

[1] Јуд 8. — II Петр. II, 10. — Јерм. Паст. Mand. V. 6.

[2] Уз 1. и 2. стих сравни Варн. Посл. XIX. 9. 10.

[3] I Кор. I. 10. — Рим XIV. 19.

[4] Лев. XIX. 15—18. — Втор. I. 17. XVI. 19., а цио стих види још Варн. Посл. XIX. 4. 11. 12.

[5] Сир. I. 28. — Јак. I. 8.

[6] Варн. Посл. XIX. 5. — Јерм. Паст. Mand. IX.

[7] Сир. IV. 31. — Дјел. ап. XX. 35. — Варн. Посл. XIX. 9.

[8] Стих овај гласи у Харнака, ради запете коју мење послије χειρῶν σου, овако: „ако имаш што си рукама својима заслужио . . .“

[9] Прич. III. 27. — Дан. IV. 24. — II Кор. IX. 7. — I Петр. IV. 9. — Варн. Посл. XIX. 10.

γογγύσεις· γνώσῃ γὰρ τίς ἐστιν ὁ τοῦ μισθοῦ καλὸς ἀνταποδότης.

8. Οὐκ ἀποστραφήσῃ τὸν ἐνδεόμενον, συγκοινωνήσεις δὲ πάντα τῷ ἀδελφῷ σου καὶ οὐκ ἐρεῖς ἴδια εἶναι· εἰ γὰρ ἐν τῷ ἀθανάτῳ κοινωνοί ἐστε, πόσῳ μᾶλλον ἐν τοῖς θνητοῖς.

9. Οὐκ ἀρεῖς τὴν χεῖρά σου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ σου ἢ ἀπὸ τῆς θυγατρός σου, ἀλλὰ ἀπὸ νεότητος διδάξεις τὸν φόβον τοῦ θεοῦ.

10. Οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου ἢ παιδίσκῃ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν ἐλπίζουσιν, ἐν πικρίᾳ σου, μήποτε οὐ μὴ φοβηθήσονται τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν· οὐ γὰρ ἔρχεται κατὰ πρόσωπον καλέσαι, ἀλλ' ἐφ' οὓς τὸ πνεῦμα ἡτοίμασεν.

11. Ὑμεῖς δὲ οἱ δοῦλοι ὑποταγήσεσθε τοῖς κυρίοις ὑμῶν ὡς τύπῳ Θεοῦ ἐν αἰσχύνῃ καὶ φόβῳ.

дати и кад дајеш не приговарај, јер ти ћеш знати ко награду дивно враћа [1].

8. Не одбијај потребнога [2], већ удијели све брату својему и не реци да је то твоје [3], јер ако сте учесници у ономе што је бесмртно, колико сте још више у земаљскијем стварима [4].

9. Не дижи руку своју са сина или кћери твоје, већ их из младости приучавај страху Божијем [5].

10. Робу и ропкињи својој, који се на истога Бога уздају, не заповиједај у окрутности својој, да не би изгубили страх спрам Бога, који је над обојима, јер он не ће доћи да призове гледећ на лице, већ оне које је дух приправио [6].

11. Ви пак, робови, будите покорни својијем господарима, као обличју Божијем, у стиду и страху [7].

---

7. Умјесто: ὁ има рукопис: ἡ.

9. Харнак предлаже, на основу Ап. Постан., да се послије ријечи: διδάξεις уметне: αὐτούς.

11. У рук. стоји: δούλοι. — Тако исто и: ἡμῶν.

---

[1] Варн. Посл. XIX. 11. — Клим. рим. II Кор. XI.

[2] Сир. IV. 5.

[3] Рим. XII. 13. — Дјел. ап. II 44. 45. IV. 32. — Гал. VI. 6.

[4] Рим. XV. 27. Уз цио стих осим првијех ријечи види Варн. Посл. XIX. 8.

[5] Прич. XIX. 18. — Ефес. VI. 4. — Варн. Посл. XIX. 5. — Јерм. Паст. Vis. I 3. — Клим. рим. I Кор. I. 3.

[6] Варн. Посл. XIX. 7. — Свршетак стиха опомиње на Рим. VIII. 29. 30.

[7] Ефес. VI. 5. 9. — Кол. III. 22. — Тит. II. 9. — I Петр. II. 18. — Варн. Посл. XIX. 7.

12. Μισήσεις πᾶσαν ὑπόκρισιν καὶ πᾶν ὃ μὴ ἀρεστὸν τῷ Κυρίῳ.

13. Οὐ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἐντολὰς Κυρίου, φυλάξεις δὲ ἃ παρέλαβες, μήτε προστιθεὶς μήτε ἀφαιρῶν.

14. Ἐν ἐκκλησίᾳ ἐξομολογήσῃ τὰ παραπτώματά σου, καὶ οὐ προσελεύσῃ ἐπὶ προσευχήν σου ἐν συνειδήσει πονηρᾷ. Αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς.

Κεφ. ε'. 1. Ἡ δὲ τοῦ θανάτου ὁδός ἐστιν αὕτη· πρῶτον πάντων πονηρά ἐστι καὶ κατάρας μεστή· φόνοι, μοιχεῖαι, ἐπιθυμίαι, πορνεῖαι, κλοπαί, εἰδωλολατρεῖαι, μαγεῖαι, φαρμακεῖαι, ἁρπαγαί, ψευδομαρτυρίαι, ὑποκρίσεις, διπλοκαρδία, δόλος, ὑπερηφανία, κακία, αὐθάδεια, πλεονεξία, αἰσχρολογία, ζηλοτυπία, θρασύτης, ὕψος, ἀλαζονεία.

2. Διῶκται ἀγαθῶν, μισοῦντες ἀλήθειαν, ἀγαπῶντες ψεῦδος, οὐ γινώσκοντες μισθὸν δικαιοσύνης, οὐ κολλώμενοι ἀγαθῷ οὐδὲ κρίσει δικαίᾳ, ἀγρυπνοῦντες οὐκ εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' εἰς τὸ πονηρόν· ὧν μακρὰν πραΰτης καὶ ὑπομονή, μάταια ἀγαπῶντες, διώκοντες ἀνταπόδομα, οὐκ ἐλεοῦντες πτωχόν, οὐ πο-

12. Мрзи свако лицемјерство и све, што је Господу неповољно [1].

13. Не заборављај заповиједи Господње, већ чувај, што си добио, недодајући ништа нити одузимајући [2].

14. У цркви исповједи [3] грије-јехе своје и не иди на молитву са злом савјести. То је ето пут к животу [4].

Гл. V. Ст. 1. А пут к смрти ово је. Прије свега он је зло-чест [5] и препун клетве; [на њему су] убијства, прељубе, похоте, блудови, крађе, идолопоклонства, чарања, врачања, [6] грабежи, лажна свједочанства, лицемјерства, дволичност, пријевара, надутост, злоба, самовоља, лакомост, срамотни говор, завист, гордост, охолост, хвастање.

2. [Ту су] они који прогоне добре, мрзе истину, љубе лаж, не признају награде за правду, не пристају уз добро ни уз добар суд, будни су [7] но не за добро већ за зло, од којих је далеко благост и стрпљење, који љубе ништавост, за наградом се оти-

---

V. 1. Рукопис има: *φαρμακίαι*, што Вријеније измјењује, наводећи да се та ријеч у овоме облику налази само код пјесникâ.

---

[1] Варн. посл. XIX. 2.
[2] Втор. XII. 32. — Апок. XXII. 14. 18. 19. — Варн. Посл. XIX. 2. 11.
[3] Псал. XXXIV. 18. — Јак. V. 16.
[4] Цио стих види Варн. Посл. XIX. 12.
[5] Варн. Посл. IV. XVIII.
[6] Апок. XXII. 14. 15. — Марк. VII. 22. — Гал. V. 19—21.
[7] Лук. XXI. 36. — Ефес. VI. 18.

νοῦντες ἐπὶ καταπονουμένῳ, οὐ γινώσκοντες τὸν ποιήσαντα αὐτούς, φονεῖς τέκνων, φθορεῖς πλάσματος Θεοῦ, ἀποστρεφόμενοι τὸν ἐνδεόμενον, καταπονοῦντες τὸν θλιβόμενον, πλουσίων παράκλητοι, πενήτων ἄνομοι κριταί, παντὸς ἁμαρτήτοι· ῥυσθείητε, τέκνα, ἀπὸ τούτων ἁπάτων.

Κεφ. ς'. 1. Ὅρα μή τις σε πλανήσῃ ἀπὸ ταύτης τῆς ὁδοῦ τῆς διδαχῆς, ἐπεὶ παρεκτὸς Θεοῦ σε διδάσκει.

2. Εἰ μὲν γὰρ δύνασαι βαστάσαι ὅλον τὸν ζυγὸν τοῦ Κυρίου, τέλειος ἔσῃ· εἰ δ' οὐ δύνασαι, ὃ δύνῃ τοῦτο ποίει.

3. Περὶ δὲ τῆς βρώσεως, ὃ δύνασαι βάστασον· ἀπὸ δὲ τοῦ εἰδωλοθύτου λίαν πρόσεχε· λατρεία γάρ ἐστι Θεῶν νεκρῶν.

Κεφ. ζ'. 1. Περὶ δὲ τοῦ βαπτίσματος, οὕτω βαπτίσατε· ταῦτα πάντα προειπόντες, βαптίσατε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ

мају, спрам сироте милосрђа немају, за биједна се не брину [1], не знају за онога, који их је створио; убијце дјеце, разоритељи Божијега обличја [у утроби], који одбијају потребнога, гњече биједнога, браниоци богатијех, неправедне судије сиромашнијех, грјешници у свему; чувајте се, чеда, свега овога [2].

Гл. VI. Ст. 1. Пази да те ко не заведе с пута овога учења, јер те учи ван Бога [3].

2. Јер ако можеш сав јарам Господњи носити, тада ћеш бити савршен [4], не можеш ли, онда чини оно што можеш [5].

3. С погледом на јело држи оно, што можеш [6]; а уздржавај се са свијем меса од идолскијех жртава [7], јер то је клањање мртвијем боговима [8].

Гл. VII. Ст. 1. Што се тиче крштења [9], овако крштавајте: Кад сте све ово напријед казали [10],

---

[1] II Петр. II. 7.

[2] Цијела ова глава готово дословце се слаже са XX главом Варнавине Посланице. У њој нема седам врста гријехова наведених у ст. 1. почињући од ријечи: ἐπιθυμίαι. Од овијех седам ријечи налазе се све, осим двије, у Јерм. Паст. Mand. VIII. 3—8.

[3] Варн. Посл. XXI. 1.

[4] Мат. XI. 29. 30. XIX. 21. — Дјел. ап. XV. 10. — Фил. III. 14. 15.

[5] Варн. Посл. XIX. 8.

[6] Дјел. ап. XV. 28. — I Кор. VIII. 1—13. — Рим. XIV. 1. и д. и 21. — Варн. Посл. X. — Јуст. Дијал. гл. LIII.

[7] Дјел. ап. XV. 28. — I Кор. VIII. 1—13.

[8] I Кор. VIII. 4.

[9] Варн. Посл. XI. 1. — Јерм. Vis. III. 7. — У новоме Завјету налази се, по Харнаку, ова ријеч око 20 пута, дочим βαπτισμός само 4 пута; а по Августију (Denkwürd. XII. §. 5.) прва ријеч до 30 пута, а друга 3 пута.

[10] Т. ј. оно што је у прећашњих VI глава речено.

Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν ὕδατι ζῶντι.

2. Ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς ὕδωρ ζῶν, εἰς ἄλλο ὕδωρ βάπτισον· εἰ δ' οὐ δύνασαι ἐν ψυχρῷ, ἐν θερμῷ.

3. Ἐὰν δὲ ἀμφότερα μὴ ἔχῃς, ἔγχεον εἰς τὴν κεφαλὴν τρὶς ὕδωρ εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος.

4. Πρὸ δὲ τοῦ βαπτίσματος προνηστευσάτω ὁ βαπτίζων καὶ ὁ βαπτιζόμενος καὶ εἴ τινες ἄλλοι δύνανται· κελεύεις δὲ νηστεῦσαι τὸν βαπτιζόμενον πρὸ μιᾶς ἢ δύο.

Κεφ. η'. 1. Αἱ δὲ νηστεῖαι ὑμῶν μὴ ἔστωσαν μετὰ τῶν ὑποκριτῶν· νηστεύουσι γὰρ δευτέρᾳ σαββάτων καὶ πέμπτῃ· ὑμεῖς δὲ νηστεύσατε τετράδα καὶ παρασκευήν.

2. Μηδὲ προσεύχεσθε ὡς οἱ ὑποκριταί, ἀλλ' ὡς ἐκέλευσεν ὁ Κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ, οὕτω προσεύχεσθε· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασι-

тада крштајте у име Оца и Сина и светога Духа [1], у живој води [2].

2. Немаш ли пак живе воде крштавај и у другој, не можеш ли у хладној, тада у топлој.

3. Немаш ли [довољно] ни једне, поли главу три пута водом у име Оца и Сина и светога Духа.

4. А прије крштења нека пости онај који крсти и онај који се крсти, а ако могу још и други; но ономе који се крсти заповједи да прије пости један или два дана [3].

Гл. VIII. Ст. 1. Ваши постови пак нека не буду као у лицемјера, јер они посте другога и петога дана у седмици [4], а ви постите четвртога дана и у петак [5].

2. Немојте се ни молити као лицемјери [6], већ као што је Господ у јеванђељу заповједио, тако се молите: Оче наш који си на небу [7], да се свети име тво-

VII. 4. Рукопис има: κελεύεις.

[1] Мат. XXVIII. 19.

[2] Јерм. Mand. IV. 3., Sim. IX. 16. — Варн. Посл. XI. 8. 11. — Јуст. Аполог. I. 61. Напротив Тертулијан (о крштењу гл. IV) говори, да нема разлике, да ли се крштење обавило у живој или другој води.

[3] О посту пред крштењем нема у св. Писму спомена (Дјел. ап. II. 37—41; VIII. 36—38). Наредбу о томе посту има Јуст. Апол. I. 61. и Терт. о кршт. гл. XX.

[4] Лук. XVIII. 12. — Јерм. Sim V. 1 и д. — Епиф. Јерес. XVI. 1. — Други и пети дан одговара нашем Понедјељнику и Четвртку.

[5] Клим. алекс. Strom. VII. 12. 75. — Ориг. Хом. X. на Левит. — Четврти дан одговара нашој Сриједи.

[6] Мат. VI. 5.

[7] Мат. VI. 9. има: на небесима.

λεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον καὶ ἄφες ἡμῖν τὴν ὀφειλὴν ἡμῶν ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

3. Τρὶς τῆς ἡμέρας οὕτω προσεύχεσθε.

Κεφ. Θ'. 1. Περὶ δὲ τῆς εὐχαριστίας, οὕτως εὐχαριστήσατε·

2. Πρῶτον περὶ τοῦ ποτηρίου. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς ἁγίας ἀμπέλου Δαβὶδ τοῦ παιδός σου, ἧς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου· σοὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

3. Περὶ δὲ τοῦ κλάσματος· Εὐχαριστοῦμέν σοι, πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς

je, да дође царство твоје, да буде воља твоја и на земљи као на небу, хљеб наш потребни дај нам данас, и опрости нам дуг [1] наш као што и ми опраштамо дужницима својијем, и не наведи нас у напаст, но избави нас ода зла; јер је твоја сила [2] и слава ва вијек [3].

3. Три пута на дан овако се молите [4].

Гл. IX. Ст. 1. Што се благодарења [5] тиче, овако благодарите.

2. Најприје о чаши [6]: Благодаримо ти, оче наш [7], за свету лозу [8] Давида, дјетета [9] твојега, коју си нам открио [10] кроз Исуса, дијете твоје [11]. Слава теби ва вијек [12].

3. А о хљебу [13]: Благодаримо ти, оче наш, за живот и разум,

---

VIII. 2. У рукопис: γεννηθήτω.

---

[1] Мат. VI. 12. има: дугове, дочим се у гл. XVIII. 32. и Рим. XIII. 7. налази и: дуг.

[2] Мат. VI. 13. има пред: сила ријеч: царство.

[3] Молитву Господину види Мат. VI. 9—14; Лук. XI. 2—5.

[4] Дан. VI. 11. — Дјел. ап. II. 15. III. 1. X. 9. 30. — Клим. алекс. Strom. VII.

[5] Види ст. 5. гдје се осв ећени елементи називају тијем именом.

[6] Тако и у Лук. XXII. 14. и д — I Кор. X. 16. 21.

[7] Овај призив потиче из молитве Господње.

[8] Ср. Псал. LXXIX. 8—20. — Јов. XV. 1. 5. — Мат. XXVI. 29.

[9] Дјел. ап. III. 13. 26. IV. 25. 30.

[10] Јов. XV. 15. XVII. 26.

[11] Иса. IX 6. — Лук. II. 40. — Дјел. ап. III. 13. 26. IV. 27. 30. – Варн. Посл. VI. 1. IX. 2. — Клим. рим. I Кор. LIX. 2.

[12] Клим. рим. 1 Кор. XX. XXXII. XXXVIII. XLIV. L. LVIII. LXI. LXIV. — Ирин. пр. јерес. књ. I. гл. III. 1.

[13] I Кор. X. 16. — Мат. XXVI. 26. — Марк. XIV 22. — Лук. XXII. 19. — I Кор. XI. 24.

ζωῆς καὶ γνώσεως, ἧς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου· σοὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

4. Ὥσπερ ἦν τοῦτο κλάσμα διεσκορπισμένον ἐπάνω τῶν ὀρέων καὶ συναχθὲν ἐγένετο ἕν, οὕτω συναχθήτω σου ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν σὴν βασιλείαν· ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας.

5. Μηδεὶς δὲ φαγέτω μηδὲ πιέτω ἀπὸ τῆς εὐχαριστίας ὑμῶν, ἀλλ' οἱ βαπτισθέντες εἰς ὄνομα Κυρίου· καὶ γὰρ περὶ τούτου εἴρηκεν ὁ Κύριος· Μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί.

Κεφ. ι'. 1. Μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσατε·

2. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Πάτερ ἅγιε, ὑπὲρ τοῦ ἁγίου ὀνόματός σου, οὗ κατεσκήνωσας ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ τῆς γνώσεως καὶ πίστεως, καὶ ἀθανασίας, ἧς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου· σοὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

што си нам открио кроз Исуса [1], дијете твоје. Слава теби ва вијек.

4. Као што је хљеб овај, који је био расут по бреговима, пошто је скупљен, једно [2] постао, тако нека црква твоја буде скупљена са свијех крајева земље у царство твоје; јер твоја је слава и сила кроз Исуса Христа ва вијек.

5. Али нико нека не једе и не пије ваше јевхаристије [3], већ они који су у име Господње крштени [4]; јер и о томе је Господ казао: Не дајте светиње псима [5].

Гл. X. Ст. 1. Кад сте се наситили [6], благодарите овако:

2. Благодаримо ти, оче свети [7], за свето име твоје [8], које си смјестио [9] у наша срца, и за разум и вјеру и бесмртност, коју си нам открио кроз Исуса дијете твоје. Слава теби ва вијек.

IX. 4. Харнак, по савјету Гебхардтовом, ставља: τοῦτο τὸ κλάσμα.
X. 2. Рук. има: ὑμῶν.

---

[1] Клим. рим. I Кор. XXXVI. 2.
[2] I Кор. X. 17.
[3] Ср. Мат. XXVI. 26. 27. 28. — I Кор. XI. 22. — Јуст. Апол. I. 66.
[4] Дјел. ап. XIX. 5.
[5] Мат. VII. 6.
[6] Клим. Еклог. 14.
[7] Јов. XVII. 11.
[8] Лук. I. 49. — Јов. XVII. 26. — Дјел. ап. IV. 30. — Рим. I. 5. — Псал. CII. 1.
[9] Јов. I. 14. — Мат. XIII. 32. — Дјел. ап. II. 26. — Јерм. Sim. V. 6. 7.

3. Σύ, δέσποτα παντοκράτορ, ἔκτισας τὰ πάντα ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, τροφήν τε καὶ ποτὸν ἔδωκας τοῖς ἀνθρώποις εἰς ἀπόλαυσιν, ἵνα σοι εὐχαριστήσωσιν, ἡμῖν δὲ ἐχαρίσω πνευματικὴν τροφὴν καὶ ποτὸν καὶ ζωὴν αἰώνιον διὰ τοῦ παιδός σου.

4. Πρὸ πάντων εὐχαριστοῦμέν σοι ὅτι δυνατὸς εἶ· σοὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

5. Μνήσθητι, Κύριε, τῆς ἐκκλησίας σου τοῦ ῥύσασθαι αὐτὴν ἀπο παντὸς πονηροῦ καὶ τελειῶσαι αὐτὴν ἐν τῇ ἀγαπῇ σου, καὶ σύναξον αὐτὴν ἀπὸ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, τὴν ἁγιασθεῖσαν, εἰς τὴν σὴν βασιλείαν, ἣν ἡτοίμασας αὐτῇ· ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

6. Ἐλθέτω χάρις καὶ παρελθέτω ὁ κόσμος οὗτος. Ὡσαννὰ τῷ θεῷ Δαβίδ.

3. Ти, Господе сведржитељу [1], створио си све ради имена твојега [2], јело и пиће ти си дао људима на уживање, да ти буду благодарни [3], а нама си даровао духовно јело и пиће и вјечни живот [4] кроз дијете твоје.

4. Прије свега благодаримо ти јер си моћан [5]; слава теби ва вијек.

5. Опомени се, Господе, цркве твоје, да је избавиш од свакога зла [6] и да је усавршиш у љубави твојој [7], скупи са сва четири вјетра [8] њу која је осве̂ћена [9] у царство твоје, које си јој приправио [10]; јер твоја је сила и слава ва вијек.

6. Нека дође [11] благодат [12] и нека нестане [13] овај свијет [14]. Осан-

---

4. Харнак уз εἶ домеће σύ — Мјесто: σοὶ има рукопис: σύ.

---

[1] Лук. II. 29. — Дјел. ап. IV. 24. — Јуд. 4. — II Петр. II. 1.

[2] Јерм. Vis. I. 1. 6. — Cf. Рим. XI. 36. — I Кор. VIII. 6. — Кол. I. 16.

[3] Псал. CIII. — I Тим. VI. 17.

[4] Јуст. Апол. I. 66. — Ирин. IV. 18. — Игњ. посл. Ефес. XX. 2. — Исти посл. Рим. VII. 3 и Смирњ. VII. 1.

[5] Јова X. 13. — Псал. LXXXVIII. 9. — Лук. I. 49 — Рим. IV. 21. XI. 23. — II Кор. IX. 8. — Клим. рим. I Кор. LXI. 3.

[6] Јов. XVII. 15.

[7] Јов. XVII. 23. — I Јов. II. 5. IV. 12. 17. 18. — Клим. рим. I Кор. L. 3.

[8] Зах. II. 6. — Мат. XXIV. 31.

[9] Ефес. V. 25.

[10] Мат. XXV. 34. — Јевр. XI. 16.

[11] Дјел. ап. III. 19. и д. — Апок. XXII. 17. 20.

[12] Тит. II. 11. — I Петр. I. 13.

[13] Мат. V. 18.

[14] Тертул. Аполог. гл. 39: „Oramus etiam .... pro mora finis“.

Εἴ τις ἅγιός ἐστιν, ἐρχέσθω· εἴ τις οὐκ ἔστι, μετανοείτω· μαρανἀθά. Ἀμήν.

7. Τοῖς δὲ προφήταις ἐπιτρέπετε εὐχαριστεῖν ὅσα θέλουσιν.

Κεφ. ια'. 1. Ὃς ἂν οὖν ἐλθὼν διδάξῃ ὑμᾶς ταῦτα πάντα, τὰ προειρημένα, δέξασθε αὐτόν.

2. Ἐὰν δὲ αὐτὸς ὁ διδάσκων στραφεὶς διδάσκῃ ἄλλην διδαχὴν εἰς τὸ καταλῦσαι, μὴ αὐτοῦ ἀκούσητε· εἰς δὲ τὸ προσθεῖναι δικαιοσύνην καὶ γνῶσιν Κυρίου, δέξασθε αὐτὸν ὡς Κύριον.

3. Περὶ δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν κατὰ τὸ δόγμα τοῦ εὐαγγελίου, οὕτω ποιήσατε.

4. Πᾶς δὲ ἀπόστολος ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς δεχθήτω ὡς Κύριος·

5. Οὐ μενεῖ δὲ ἡμέραν μίαν· ἐὰν

на Богу Давидову [1]. Ако је ко свет, нека приступи; ако није, нека се каје; иде Господ [2]. Амин [3].

7. Пророцима допустите нека благодаре, колико хоће [4].

Гл. XI. Ст. 1. Ако ко дође и учио вас буде све ово што је на прије речено, примите га.

2. Ако пак онај који вас учи, извртући [5], учио вас буде другој науци, која потире [речено], не слушајте га [6]. Учи ли пак тако да се шири [7] правда и разум Господњи, примите га као Господа [8].

3. С погледом на апостоле и пророке [9] поступајте по наредби [10] јеванђеоској.

4. Сваки апостол, који к вама долази, нека буде примљен као Господ.

5. А он не ће остати више од

---

6. Рукопис има: ὡς ἀννά. — Вријеније ставља умјесто θεῷ ријеч υἱῷ. — Харнак растављa μαραναθά у μαρὰν ἀθά.

---

[1] Мат. XXI. 9. 15. — Клим. алекс. Педаг. I. 5.

[2] I Кор. XVI. 22.

[3] I Кор. XIV. 16. — Јуст. Апол. I. 65. 67.

[4] Јуст. Апол. I. 67.

[5] Дјел. ап. VII. 39. 42.

[6] II Јов. 7—10.

[7] Лук. XVII. 5.

[8] Види гл. IV. 1. XI. 4. cf. Мат. X. 40. Лук. X. 16. Јов. XIII. 20.

[9] Дјел. ап. XIII. 1. XIV. 4. 14. — I Кор. XII. 28. 29. XV. 7. — Ефес. IV. 11. — Апок. II. 2. — Јерм Vis. III. 5 Sim IX. 15. 16. 17. 25.

[10] Лук II. 1. — Дјел. ап. XVI. 4. XVII. 7. — Ефес. II 15. — Кол. II. 14. — Варн. Посл X. 1.

δὲ ᾖ ἡ χρεία, καὶ τὴν ἄλλην· τρεῖς δὲ ἐὰν μείνῃ, ψευδοπροφήτης ἐστίν.

6. Ἐξερχόμενος δὲ ὁ ἀπόστολος μηδὲν λαμβανέτω εἰ μὴ ἄρτον ἕως οὗ αὐλισθῇ· ἐὰν δὲ ἀργύριον αἰτῇ, ψευδοπροφήτης ἐστί.

7. Καὶ πάντα προφήτην λαλοῦντα ἐν πνεύματι οὐ πειράσετε οὐδὲ διακρινεῖτε· πᾶσα γὰρ ἁμαρτία ἀφεθήσεται, αὕτη δὲ ἡ ἁμαρτία οὐκ ἀφεθήσεται.

8. Οὐ πᾶς δὲ ὁ λαλῶν ἐν πνεύματι προφήτης ἐστίν, ἀλλ᾽ ἐὰν ἔχῃ τοὺς τρόπους Κυρίου. Ἀπο οὖν τῶν τρόπων γνωσθήσεται ὁ ψευδοπροφήτης καὶ ὁ προφήτης.

9. Καὶ πᾶς προφήτης ὁρίζων τράπεζαν ἐν πνεύματι, οὐ φάγεται ἀπ᾽ αὐτῆς, εἰ δὲ μήγε ψευδοπροφήτης ἐστί.

10. Πᾶς δὲ προφήτης διδάσκων τὴν

једнога дана; ако би пак нужно било, и други; остане ли пак три дана, лажни је пророк [1].

6. Кад апостол одлази [2] нека не узима ништа [3] осим хљеба, колико је доста до [првога] конака; иште ли пак новца, лажни је пророк [4].

7. И ни једнога пророка, који у надахнућу духа [5] говори, не искушавајте [6] нити испитујте; јер сваки гријех биће опроштен, овај пак гријех не ће бити опроштен [7].

8. Али сваки који у надахнућу говори није пророк, већ ако се и понаша као Господ [8]. По понашању дакле познаће се лажни и истинити пророк [9].

9. И ни један пророк, који у надахнућу духа наручи јело [10], нека не једе од истога, ако није лажни пророк.

10. А сваки пророк који исти-

XI. 5. Између δὲ и ἡμέραν умеће Харнак: εἰ μὴ на основу гл. XII, ст. 2.

9. У рукопису стоји: ὁ ῥίζων.

---

[1] Мат. VII. 15. XXIV. 11. — I Јов. IV. 1.

[2] Мат. XXI. 17. — Лук. XXI. 37.

[3] Мат. X. 9. — Марк. VI. 8. — Лук. IX. 3.

[4] Види прим. 1.

[5] I Кор. XII. 3. XIV. 2. — Варн. Посл. XVI. 9.

[6] Апок. II. 2.

[7] Мат. XII. 31. — Лук. XII. 10. — Марк. III. 28—30.

[8] Мат. VII. 22. 23. Јерм. Mand. XI. 7. 16. — Τρόποι види Јевр. XIII. 5.

[9] Мат. VII. 15. 16.

[10] Јерм. Mand. XI. 12.

ἀλήθειαν, εἰ ἃ διδάσκει οὐ ποιεῖ, ψευδοπροφήτης ἐστί.

11. Πᾶς δὲ προφήτης δεδοκιμασμένος, ἀληθινός, ποιῶν εἰς μυστήριον κοσμικὸν ἐκκλησίας, μὴ διδάσκων δὲ ποιεῖν ὅσα αὐτὸς ποιεῖ, οὐ κριθήσεται ἐφ' ὑμῶν· μετὰ Θεοῦ γὰρ ἔχει τὴν κρίσιν· ὡσαύτως γὰρ ἐποίησαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι προφῆται.

12. Ὃς δ'ἂν εἴπῃ ἐν πνεύματι· Δός μοι ἀργύρια ἢ ἕτερά τινα, οὐκ ἀκούσεσθε αὐτοῦ· ἐὰν δὲ περὶ ἄλλων ὑστερούντων εἴπῃ δοῦναι, μηδεὶς αὐτὸν κρινέτω.

ну учи, ако не чини оно чему учи [1], лажни је пророк.

11. И ни једнога пророка искушана [2], истинита, који ради сходно земаљској тајни цркве, а не учи да се све оно чини што он чини, ви не судите [3]; јер његов је суд у Бога; тако су на име радили и стари пророци [4].

12. Ко пак у надахнућу духа рече: дај ми новца или друго што, тога не слушајте [5]; ако би пак ради друге сиротиње тражио да се даде, нека га нико не осуђује [6].

---

[1] Мат. XXIII. 3. — Игњ. посл Ефес. XV. 1.

[2] II Кор. VIII. 22. — I Тим. III. 10. — Клим. рим. I Кор. XLII. 4. XLIV. 2.

[3] Дјел. ап. XXV. 9. — I Кор. VI. 1. 6.

[4] Тешко је схватити прави смисао овога стиха. Шта је земаљска тајна цркве? И нехотице долазе овдје на ум ријечи: тајна је ова велика (Ефес. V. 22—23), т. ј. брак је велика тајна. У овоме стиху спомиње се тајна цркве, што би значило њезин брак са Христом, ради кога треба сваки хришћанин да чува чисто своје тијело. Ово је био назор аскетâ у првом добу Хришћанства. (Види Јерм. Vis. II. 4. Sim. V. 7. Клим. рим. II Кор. XIV. 1—4). Наш стих дакле значио би: не треба осудити пророка, који ради тајне цркве, или ради брака цркве са Христом, сâм у брак не ступа, јер његов суд у Бога је. Овоме схваћању смета даљи додатак: тако су радили и стари пророци. Харнак би хтио, да под изразом: стари пророци, разумијева генерацију пророкâ, која је изумрла прије но што је Учење Апостолско написано. Ово једва да ће стати, јер, као што ћемо касније видјети, наш спис није тако касно написан, да би допуштао оваково тумачење. Разумијеваће се овдје старозавјетни пророци. Истина они нијесу ништа радили сходно тајни цркве, но ништа нас и не приморава да с тијем у свезу доводимо наш додатак. Он се може односити на уметак: а не учи да се све оно чини што он чини. — Вријеније сравњује са овијем стихом Иса. XX. 2. и д.; Јер. XIX; Језек. IV. 5. XII. 3 и д., XXIV. и XXXVII.; III Цар. XI. 29 и. д.; Дјел ап. XXI. 10. 11.

[5] Мат. X. 8. — Дјел. ап. VIII. 18 и д. — Мих. III. 11. — Јерм. Mand. XI. 8. — Вријеније наводи овдје тумачење св. Атанасија великог († 373.) на Мат. VII. 15. за доказ, да је он у томе тумачењу имао у виду ово мјесто и још XI. 9. XII. 5. Учења Апостолскога.

[6] I Кор. XVI. 1—4.

Κεφ. ιβ'. 1. Πᾶς δὲ ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου δεχθήτω, ἔπειτα δὲ δοκιμάσαντες αὐτὸν γνώσεσθε· — σύνεσιν γὰρ ἕξετε — δεξιὰν καὶ ἀριστεράν.

2. Εἰ μὲν παρόδιός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος, βοηθεῖτε αὐτῷ ὅσον δύνασθε· οὐ μενεῖ δὲ πρὸς ὑμᾶς εἰ μὴ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἐὰν ᾖ ἀνάγκη.

3. Εἰ δὲ θέλει πρὸς ὑμᾶς καθῆσαι, τεχνίτης ὤν, ἐργαζέσθω καὶ φαγέτω.

4. Εἰ δὲ οὐκ ἔχει τέχνην, κατὰ τὴν σύνεσιν ὑμῶν προνοήσατε, πῶς μὴ ἀργὸς μεθ' ὑμῶν ζήσεται χριστιανός.

5. Εἰ δ' οὐ θέλει οὕτω ποιεῖν, χριστέμπορός ἐστι· προσέχετε ἀπὸ τῶν τοιούτων.

Κεφ. ιγ'. 1. Πᾶς δὲ προφήτης ἀληθινός, θέλων καθῆσαι πρὸς ὑμᾶς, ἄξιός ἐστι τῆς τροφῆς αὐτοῦ.

2. Ὡσαύτως διδάσκαλος ἀληθινός

Гл. XII. Ст. 1. Свакога пак, који у име Господње дође [1], примите и онда га испитајте и разликујте право од лажнога, — јер треба да имате увиђавности [2].

2. Ако је дошљак путник [3], помозите му колико можете; али он нека не остаје код вас више од два или три дана, ако буде нужно [4].

3. Хоће ли се пак међу вама да настани, ако је занатлија нека ради и нека се храни [5].

4. Нема ли никаква занимања, побрините се [6] по увиђавности својој, како да бадавација хришћанин не живи међу вама.

5. Не ће ли он тако да чини, трговину тјера са Христом; клоните се таковијех [7].

Гл. XIII. Ст. 1. Свакн истинити пророк, који хоће међу вама да се настани, достојан је хране своје.

2. Исто је тако и истинити у-

XII. 1. У рукопису нема парентезе. Мјесто: ἕξετε стоји у њему: ἕξεται. Харнак мисли, да би се на основу Ап. Постан. (VII, 28) могло уз ἕξετε дометнути: καὶ δύνασθε γνῶναι, што свакако смисао јаснијим чини.

3. Харнак има: καθίσαι, а Фридберг καθῆσθαι.

XIII. 1. Види горњу опаску.

---

[1] Мат. X. 40—42.

[2] Јон. IV. 11. — II Кор. VI. 7. — II Тим. II. 7.

[3] Игн. посл. Ефес. IX. Исти Рим. IX. 3. — Јуст. Апол. I. 67.

[4] Види гл. XI. ст. 5.

[5] II Сол. III. 8—12.

[6] Рим. XII. 17. — II Кор. VIII 21. — I Тим. V. 8.

[7] Сf. I Тим. VI 5.; Варн. Посл. X. 4. XIX. 10.

ἐστιν ἄξιος καὶ αὐτός, ὥσπερ ὁ ἐργάτης, τῆς τροφῆς αὐτοῦ.

3. Πᾶσαν οὖν ἀπαρχὴν γεννημάτων ληνοῦ καὶ ἅλωνος, βοῶν τε καὶ προβάτων λαβὼν δώσεις τὴν ἀπαρχὴν τοῖς προφήταις· αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἀρχιερεῖς ὑμῶν.

4. Ἐὰν δὲ μὴ ἔχητε προφήτην, δότε τοῖς πτωχοῖς.

5. Ἐὰν σιτίαν ποιῇς, τὴν ἀπαρχὴν λαβὼν δὸς κατὰ τὴν ἐντολήν.

6. Ὡσαύτως κεράμιον οἴνου ἢ ἐλαίου ἀνοίξας, τὴν ἀπαρχὴν λαβὼν δὸς τοῖς προφήταις·

7. Ἀργυρίου δὲ καὶ ἱματισμοῦ καὶ παντὸς κτήματος λαβὼν τὴν ἀπαρχὴν ὡς ἂν σοι δόξῃ, δὸς κατὰ τὴν ἐντολήν.

Κεφ. ιδ'. 1. Κατὰ κυριακὴν δὲ Κυρίου συναχθέντες κλάσατε ἄρτον καὶ εὐχαριστήσατε προσεξομολογησάμενοι τὰ παραπτώματα ὑμῶν, ὅπως καθαρὰ ἡ θυσία ὑμῶν ᾖ.

читељ [1], као и сваки посленик, достојан хране своје [2].

3. Све првине производâ из пивнице и са гувна, од говеда и оваца, узми и подај првину пророцима [3], јер они су ваши првосвештеници [4].

4. А ако немате пророка, подајте сиромасима.

5. Кад тијесто мјесиш [5], узми првину и подај по заповиједи [6].

6. Исто тако кад пехар вина или уља начнеш, узми првину и подај пророцима [7].

7. Од новца и одијела и свакога блага узми првину, како ти се свиди, и подај по заповиједи [8].

Гл. XIV. Ст. 1. У дан Господњи [9] скупљајте се [10] и ломите хљеб [11] и благодарите исповједивши своје гријехе, како би ваша жртва чиста била [12].

XIII. 3. У рукопису стоји: δώσεις τὴν ἀπαρχὴν τοῖς προφήταις.
XIV. 1. У рукопису има: ἡμῶν.

---

[1] I Кор. XII. 28 и д. — Ефес. IV. 11. — I Тим. II. 7. — II Тим. I. 11. — Јевр XIII. 7. 17. — Јак. III. 1. — Варн. Посл. I. 8. IV. 9. — Јерм. Vis. III. 5.; Sim. IX. 15. XVI. 5. XXV. 2.; Mand. IV. 3.

[2] Мисао 1. и 2. стиха потиче из Мат. X. 10 Лук. X. 7. I Кор. IX 13. 14. I Тим. V. 17. 18.

[3] Втор. XVIII. 3. 4. — Числ. XVIII. — Језек. XLIV. 30. — Нем. X. 35—37.

[4] Јерм. Mand. XI. 12.

[5] Числ. XV. 20—22. — Нем. X. 37.

[6] Писац је ваљада имао на уму заповијед из Мат. X. 10.

[7] Нем. X. 37.

[8] Cf. за све заповиједи Мат. XXIII. 23. 24. Лук. XI. 42. XVIII. 12.

[9] Дјел. ап. XX. 7. — 1 Кор. XVI. 2. — Апок. I. 10. — Варн. Посл. XV. 9. — Писмо Плинија Трајану. — Игн. посл. Магн. IX. 1. — Јуст. Апол. I. 67.

[10] I Кор. XI. 20.

[11] I Кор. X. 16. — Дјел. ап. II. 46. XX. 7. 11.

[12] I Петр. II. 5. — Јевр. XIII. 10. — Јак. I. 28. — Јерм. Sim. V. 3.

2. Πᾶς δὲ ἔχων τὴν ἀμφιβολίαν μετὰ τοῦ ἑταίρου αὐτοῦ μὴ συνελθέτω ὑμῖν, ἕως οὗ διαλλαγῶσιν, ἵνα μὴ κοινωθῇ ἡ θυσία ὑμῶν.

3. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ῥηθεῖσα ὑπὸ Κυρίου· Ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ προσφέρειν μοι θυσίαν καθαράν· ὅτι βασιλεὺς μέγας εἰμί, λέγει Κύριος, καὶ τὸ ὄνομά μου θαυμαστὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι.

Κεφ. ιε'. 1. Χειροτονήσατε οὖν ἑαυτοῖς ἐπισκόπους καὶ διακόνους ἀξίους τοῦ Κυρίου, ἄνδρας πραεῖς καὶ ἀφιλαργύρους καὶ ἀληθεῖς καὶ δεδοκιμασμένους· ὑμῖν γὰρ λειτουργοῦσι καὶ αὐτοὶ τὴν λειτουργίαν τῶν προφητῶν καὶ διδασκάλων.

2. Μὴ οὖν ὑπερίδετε αὐτούς· αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ τετιμημένοι ὑμῶν μετὰ τῶν προφητῶν καὶ διδασκάλων.

3. Ἐλέγχετε δὲ ἀλλήλους μὴ ἐν ὀργῇ, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ, ὡς ἔχετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· καὶ παντὶ ἀστοχοῦντι κατὰ

2. А ни један, који је у свађи са другом својим, нека се не састаје с вама, док се не измире[1], да се не оскврни[2] жртва ваша.

3. Јер овакова је ријеч Господња: на сваком мјесту и у свако доба приносиће ми се чиста жртва, јер ја сам велики цар, говори Господ, и име је моје чудно међу народима[3].

Гл. XV. Ст. 1. Постављајте си[4] епископе и ђаконе[5], који су достојни Господа, људе благе и несребролубиве, истините и искушане[6]; јер они вам служе службу[7] пророчку и учитељску.

2. Зато их не презирите; јер су скупа са пророцима и учитељима они који уживају почаст[8].

3. Не корите један другога у гњеву, већ у миру, као што налазите у јеванђељу[9]; и с ни је-

---

2. Гебхардт мисли, да би се могло мјесто τὴν ставити τινὰ.

---

[1] Мат. V. 23. 24. — I Петр. II. 5. — Клим. алекс. Strom. VII. 6.

[2] Мат. XV. 11—20. — Марк. VII. 15—23. — Дјел. ап. X. 15. 21. 28. — Јевр. IX. 13. — Кипр. de aleat. IV.

[3] Мал. I. 11. 14.

[4] II Кор. VIII. 19. — Дјел. ап. XIV. 23. — I Тим. IV. 14.

[5] Фил. I. 1. — I. Тим. III. 8—13. — Јерм. Vis. III. 5. Sim. IX 26. — Јуст. Апол. I. 65.

[6] I Тим. III. 3. 10. — Тит. I. 7. — I. Петр. V. 2. — Јерм. Sim. IX. 26. — Клим. рим. I Кор. XLII. 4. XLIV. 3.

[7] II Кор. IX. 12. — Рим. XIII. 6. XV. 16. — Фил. II. 17. — Јевр. VIII. 2. 6. IX. 21. — Лук. I. 23. — Клим. рим. I Кор. XLI. 1. XLIV. 2. 3. 6. — Јерм. Sim. VII. 6. IX. 27.; Mand. V. 1.

[8] Клим. рим. I Кор. XLIV. 6. — Јевсев., Цркв. Истор. II. 1.

[9] Од прилике Мат. V. 22. и д. XVIII. 15. 21. и д.; Сирах X. 6.; II Тим. IV. 2.

τοῦ ἑτέρου μηδεὶς λαλείτω μηδὲ παρ' ὑμῶν ἀκουέτω, ἕως οὗ μετανοήσῃ.

4. Τὰς δὲ εὐχὰς ὑμῶν καὶ τὰς ἐλεημοσύνας καὶ πάσας τὰς πράξεις οὕτω ποιήσατε, ὡς ἔχετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Κεφ. ις'. 1. Γρηγορεῖτε ὑπὲρ τῆς ζωῆς ὑμῶν· οἱ λύχνοι ὑμῶν μὴ σβεσθήτωσαν καὶ αἱ ὀσφύες ὑμῶν μὴ ἐκλυέσθωσαν, ἀλλὰ γίνεσθε ἕτοιμοι· οὐ γὰρ οἴδατε τὴν ὥραν, ἐν ᾗ ὁ Κύριος ἡμῶν ἔρχεται.

2. Πυκνῶς δὲ συναχθήσεσθε ζητοῦντες τὰ ἀνήκοντα ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· οὐ γὰρ ὠφελήσει ὑμᾶς ὁ πᾶς χρόνος τῆς πίστεως ὑμῶν, ἐὰν μὴ ἐν τῷ ἐσχάτῳ καιρῷ τελειωθῆτε.

3. Ἐν γὰρ ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις πληθυνθήσονται οἱ ψευδοπροφῆται καὶ οἱ φθορεῖς καὶ στραφήσονται τὰ πρόβα-

дним који се огријешио [1] о друга [2] својега нека нико не говори, нити га слуша, док се не покаје [3].

4. Ваше молитве и ваше милостиње и сва ваша дјела тако свршујте, као што налазите у јеванђељу Господа нашега [4].

Гл. XVI. Ст. 1. Пазите [5] на свој живот, нека се не угасе свијеће ваше и бедре [6] ваше нека не попусте [7], већ будите спремни, јер не знате часа, у који ће Господ доћи [8].

2. А често [9] се скупљајте [10] тражећи [11] оно, што је корисно душама вашима, јер сво вријеме што вјерни бијасте ништа вам не ће користити [12], ако у пошљедње доба не будете савршени [13].

3. Јер у пошљедње доба [14] умножиће се лажни пророци [15] и заводитељи [16], овце ће се преру-

---

[1] I. Тим. I. 6. VI. 21. — II Тим. II. 18.

[2] Ова ријеч налази се само у Мат. XI. 16. XX. 3. XXII. 12. XXVI. 50.

[3] Сf. Мат. XVII. 15—17.

[4] Кол. III. 17. — Мат. VI. VII. — Лук. XI. XII.

[5] Мат. XXIV. 42. 44. XXV. 13. — Марк. XV. 37.

[6] Лук. XII. 35. — Мат. XXV. 1 и д. — Ефес. VI. 14. — I Петр. I. 13.

[7] Мат. XV. 32. — Марк. VIII. 3. — Гал. VI. 9. — Јевр. XII. 3. 5.

[8] Мат. XXIV. 42. 44. — Апок. III. 3. — Клим. рим. II Кор. XII. 1.

[9] Лук. V. 33. — Дјел. ап. XXIV. 26. — I Тим. V. 23. — Јерм. Mand. XI. 4.

[10] Јевр. X. 25.

[11] Варн. Посл. IV. 10.

[12] Варн. Посл. IV. 9.

[13] Уз цио стих сравни II. Јов. 8. и Језек. XVIII. 24.

[14] Јуд. 17. 18. — II Петр. III. 2. и д. — Варн. Посл. IV. 9. и есхатолошки говори Исуса Христа у јеванђелистà.

[15] Мат. XXIV. 11.

[16] II Петр. II. 12.

τα εἰς λύκους καὶ ἡ ἀγάπη στραφήσεται εἰς μῖσος.

4. Αὐξανούσης γὰρ τῆς ἀνομίας, μισήσουσιν ἀλλήλους καὶ διώξουσι καὶ παραδώσουσι, καὶ τότε φανήσεται ὁ κοσμοπλάνος ὡς υἱὸς Θεοῦ καὶ ποιήσει σημεῖα καὶ τέρατα, καὶ ἡ γῆ παραδοθήσεται εἰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ποιήσει ἀθέμιτα, ἃ οὐδέποτε γέγονεν ἐξ αἰῶνος.

5. Τότε ἥξει ἡ κτίσις τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν πύρωσιν τῆς δοκιμασίας καὶ σκανδαλισθήσονται πολλοὶ καὶ ἀπολοῦνται, οἱ δὲ ὑπομείναντες ἐν τῇ πίστει αὐτῶν σωθήσονται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ καταθέματος.

6. Καὶ τότε φανήσεται τὰ σημεῖα τῆς ἀληθείας· πρῶτον, σημεῖον ἐκπετάσεως ἐν οὐρανῷ, εἶτα σημεῖον φωνῆς σάλπιγγος καὶ τὸ τρίτον ἀνάστασις νεκρῶν.

шити у вукове а љубав ће се претворити у мржњу [1];

4. јер кад безакоње овлада, мрзиће један другога и прогонити и издати [2], и тада ће се појавити варалица свијета [3] као син Божији [4], и чиниће знакове и чуда [5], и земља ће бити предана њему [6] у руке, и он ће чинити самовољу [7], какве од вјечности није било [8].

5. Тада ће створ људски [9] доћи у огањ [10] кушања [11] и многи ће се саблазнити [12] и пропасти, а оне који се одрже [13] у вјери својој избавиће онај којега проклеше [14].

6. И тада ће се указати знаци истине [15]; прво: знак, да ће се небо отворити, за тијем знак звука трубе [16] и треће васкрсење мртвијех [17];

---

[1] Cf. Мат. XXIV. 10.

[2] Мат. XXIV. 12.

[3] Слично у II Јов. 7. — К ствари ср. Мат. XXIV. 15; II Сол. II. 3—12; Апок.; Варн. Посл. IV.

[4] II Сол. II. 4 — Апок. XIII. 11.

[5] II Сол. II. 9. — Апок. XIII. 2.

[6] Апок. XIII. 7.

[7] II Сол. II. 4. — Ријеч ова налази се још у Петр. IV. 3.; Дјел. ап. X. 28.

[8] Мат. XXIV. 3—14. 21—31. — Јуд. 18. — II Тим. III. 1.

[9] Марк. XVI. 15. — Рим. VIII. 19. и д. — Кол I. 15. 23. — I. Петр. II. 13.

[10] I Петр. IV. 12.

[11] Јевр. III. 9.

[12] Мат. XXIV. 10.

[13] Мат. X. 22. — Јак. V. 11.

[14] I Кор. XII. 3. — Апок. XXII. 3. — Зах XIV. 11.

[15] Мат. XXIV. 3. 30. — I Кор. XV. 51. 52. — I Сол. IV. 13—17.

[16] Мат. XXIV. 31. — I Сол. IV. 16.

[17] I Сол. IV. 16. 17. — Мат. XXIV. 30. 31.

7. Οὐ πάντων δέ, ἀλλ' ὡς ἐρρέθη· Ἥξει ὁ Κύριος καὶ πάντες οἱ ἅγιοι μετ' αὐτοῦ.

8. Τότε ὄψεται ὁ κόσμος τὸν Κύριον ἐρχόμενον ἐπάνω τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ.

7. али не свијех [1], већ као што је речено [2]: доћи ће Господ и сви свети с њим.

8. Тада ће свијет видјети Господа, гдје долази на облацима небескијем [3].

---

[1] Мат. XXIV. 31. — I Сол. IV. 16. — I Кор. XV. 23. — Апок. XX. 4 и д.

[2] Зах. XIV. 5. — Јуд. 14.

[3] Мат. XXIV. 30. — Јуст. Dialog.

II.

На основу својијех студија и црквенога предања набраја нам историк *Јевсевије* књиге, које су ушле у новозавјетни канон, а уједно спомиње и оне, које су *спорне* и *неканоничке*, те међу исте уврштује: дјела Павлова, Пастир, откривење Петрово, посланицу Варнавину и *учења апостолска* (τῶν ἀποστόλων αἱ λεγόμεναι διδαχαί), додајући, да за књиге ове *знаду многи од црквенских учитеља* и да су их *многи усвојили* и ако нијесу *ушле у књиге новога Завјета* [1].

Колико се до сада знаде, ово је први пут да се у књижевности црквеној спомиње спис под именом: *Учење Апостолско.*

Послије Јевсевија спомиње *св. Атанасије* († 373.) о истом спису. У 39. празничној посланици [2], која је до нас дошла непотпуна, набраја он све књиге, које су бездвојбено богодухновене и које су унесене у канон (κανονιζόμενα), па за тијем наводи и оне, које нијесу примљене у канон (οὐ κανονιζόμενα), но у погледу којих Оци установише, да их читају они, који тек ступају у цркву и који желе да се огласе словом благочашћа (τετυπωμένα παρὰ τῶν πατέρων ἀναγιγνώσκεσθαι τοῖς ἄρτι προσερχομένοις καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον). Међу књиге ове друге врсте убраја Атанасије слиједеће списе: Премудрост Соломонову, Премудрост Сирахову, Естир, Јудит, Товија, *такозвано Учење Апостолско* (Διδαχὴ καλουμένη τῶν ἀποστόλων) и Пастир. На пошљетку говори и о трећој врсти књигâ, апокрифима, и вели: *о њима није нигдје споменуто, оне су изум јеретикâ, који им приписују старину* [3].

Ако је ради нејаснога говора Јевсевијева могло бити какве сумње о положају, ког су „διδαχαί“ у питању новозавјетнога канона заузимале, то мора сваке сумње нестати послије овако

---

[1] Јевсевија Памфила, Црквенска историја. Српски пријевод владике Гаврила. Биоград, 1871. Види књ. III. гл. 25.

[2] Посланица ова написана је године 367. Види: Милаш. Зборник правилâ. Задар, 1884. стр. L.

[3] Текст руски ове посланице види: Творенія св. отецъ. Москва 1853. томъ XXI. стр. 423—424; а српски: Милаш, Зборник правила стр. 253.

јасног говора Атанасијева. Ми видимо, да се Διδαχή [1] у александријској цркви у Атанасијево вријеме није уврштавала у ред *свештених* књига, већ у разред књигâ ἀναγιγνωσκομένων τοῖς βουλομένοις κατηχεῖσθαι, т. ј. удесних за читање оглашенима. Околност да је Διδαχή уврштена у исти разред, у коме су: Премудрост, Соломонова и Сирахова, свједочи нам *о религијозно-наравственом* значају њезином.

Дуго за тијем нема у књижевности црквеној спомена о Учењу Апостолском. Тек у IX вијеку спомиње о: Διδαχὴ ἀποστολων *Никифор*, патријарх цариградски († 828.) у својој *Стихометрији* [2]. Он даје томе спису прво мјесто међу *апокрифима не јеретичким* и одређује обим истога на 200 стихова [3].

У једном списку из доба Јустинијанова, који је додан једноме спису Анастасија, патријарха антиохијскога, уврштене су у исти разред књигâ „διδαχαὶ τῶν ἀποστόλων“.

То су ето сва мјеста из старије црквене литературе, која говоре о споменику, који се звао: Διδαχὴ τῶν ἀποστόλων.

Још два писца из XII вијека, *Зонара* (1120) и *Властар*, спомињу о томе спису, и први га назива „διδαχὴ τῶν ἀποστολων“ [4], а други „διδαχὴ τῶν ἁγιῶν ἀποστόλων“ [5], али ни један од њих није тога списа више видио.

---

[1] На околност, да је у једном споменику употребљен сингулар Διδαχή, а у другом плурал Διδαχαί, не треба важности полагати, јер се и други споменици сад са сингуларом сад са плуралом означују, као што Вријеније напоминье за Апостолске Постанове, које Епифаније назива Διάταξις и Διατάξεις. Види Вријен. Διδαχή . . προλεγ. κγ'.

[2] Текст Стихометрије у *Migne*, Patrolog. graec. lat. ed. CXXIX. col. 511. За ову Стихометрију говори *G. Cave*, у своме дјелу Scriptorum ecclesiasticorum historia literaria. Genevae 1705., pag. 434., по Леунклавију, да није Никифорова, но ипак *autoris Nicephoro coaevi*.

[3] По начину Никифорова бројења има учење дванасторице апостола, које напријед у грчком тексту и српском пријеводу приведосмо, 203 стиха.

[4] Τὴν διδαχὴν δὲ τῶν ἀποστόλων τινὲς λέγουσιν εἶναι τὰς διὰ τοῦ Κλημέντος γραφείσας διατάξεις, ἃς ἡ λεγομένη ἕκτη σύνοδος ἀναγινώσκεσθαι οὐ συγχωρεῖ ὡς νοθευθείσας καὶ παραφθαρείσας ὑπὸ αἱρετικῶν. Коментар. Зонарин на 39. празничну посланицу Атанасијеву. Σύνταγμα, tom. IV. pag. 81

[5] Ἔξωθεν δὲ τῶν κανονιζομένων εἶναί φησιν (Αθανάσιος) τὴν σοφίαν Σολομῶντος . . . καὶ τὴν διδαχὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων ταύτην δὲ ἡ ἕκτη σύνοδος ἠθέτησαν ὡς δεδήλωται. Syntagma alphabeticum. Lit. B. κεφ. 11. Tom. VI. pag. 146. Cf. Beveregius, Συνόδικον. Oxonii 1672. tom. II. pag. 75.

До прије 200 година, као што вели *Харнак* [1], нико се више не осврће на Διδαχή. Тада су поједини учењаци почели опет разбирати, шта је тај спис и какав је. Постављане су врло разне хипотезе. Једни су налазили Διδαχή у првих шест глава Апостолскијех Постанова, други (на пр. de Lagarde) мислили су, да је Διδαχαὶ τῶν ἀποστόλων општи наслов читаве литературе, трећи (види *Хилгенфелд*, Nov. Test. extra can. rec. Lipsiae. 1866. Fasc. IV. p. 79—92) мишљаху, да су то Διδασκαλίαι, које наводи Епифаније и други писци. Њеки опет, долазећи на то питање, нијесу постављали никаквијех хипотеза о самом спису, али су опет истицали, да такозвани κανόνες ἐκκλησιαστικοί, које је издао *Bickell* [2], и VII књига Апостолскијех Постанова имају један и исти заједнички извор [3], који се изгубио. То је дало повода, да се *Krawutzky* ода на реконструкцију тога изгубљенога списа, што му је, да одмах овдје споменемо, до некле сретно за руком пошло [4].

Сва ова нагађања слабо су науци помагала, јер и само Кравуцкијево реконструисање изгубљенога списа, ма како сретно да је испало, ипак није могло замијенити сами оригинал.

Али срећом нађе *Вријеније* [5], митрополит серески, у цариградском једном манастиру знаменит један рукописни кодекс, ког је 1056. год. написао њеки Лав [6], у коме се на листу 76—80. налази састав под насловом: Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀπόστολων. Тај састав издао је Вријеније концем године 1883., пропративши га са

---

[1] Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur. II. Band. Heft 1. S. 10.

[2] *J. W. Bickell*, Geschichte des Kirchenrechts. Giessen 1843. S. 107–132.

[3] *J. W. Bickell*, Op. cit. pag. 91. 96. n. 14. — Zeitschrift für kat. Theologie. Innsbruck 1884. Heft II. S. 401.

[4] Tübinger theol. Quartalschrift. 1882. S. 359 и д.

[5] Филотеј Вријеније, сада митрополит никомидијски, познат је учееноме свијету са својега издања посланицâ Климента римскога Коринћанима, које је 1875. приредио по истом кодексу, у коме је и Учење Апостолско, ког је он нашао. Нашем свијету биће његово име познато из извјештаја о „богословској конференцији у Бону 12—16. августа 1875. год.“, ког је написао проф. Н. Милаш.

[6] К. Поповъ (Труды Кіевской Духовной Академіи. Ноябръ. 1884., стр. 344) погрјешно назива писца овог Леонтіемъ.

својијем ученим примједбама, управо са опсежном расправом о њему [1].

Почетком 1884. стигла је књига Вријенијева на запад и западни богослови поздравише је са највећим одушевљењем. Управо се сав западни учени свијет узруја, кад му Вријенијева Διδαχή дође руку.

Енглези, Французи, Њемци утркиваше се: ко ће више и ко ће боље о спису овом да говори. Још није била ни година дана прошла, а Вријенијева Διδαχή имала је за собом огромну литературу. Готово свакога мјесеца ницаху нови пријеводи, излазише нове расправе о истој на свијет [2]. У то су почели и у Русији обраћати пажњу на овај споменик старе хришћанске литературе. У једно и исто вријеме изађоше два пријевода и једна лијепа расправа о нашем спису. Судећи управо по ургирању са стране публике, коју ове ствари занимају [3], можемо слободно рећи, да је већ и у Русији више на овом предмету урађено, и да ће се и више урадити.

Само у нас није још у јавности било спомена о Διδαχή τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, — а ствар није баш неважна —, и то нас је управо понукало, да приредимо ово српско издање, и то на основу и уз помоћ онијех извора, до којих смо могли доћи; а то су:

1. Βρυεννίου: Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων [4].

---

[1] Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων ἐκ τοῦ ἱεροσολυμιτικοῦ χειρογράφου νῦν πρῶτον ἐκδιδομένη μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων, ἐν οἷς καὶ τῆς Συνόψεως τῆς Π. Δ., τῆς ὑπὸ Ἰωάνν. τοῦ Χρυσοστόμου, σύγκρισις καὶ μέρος ἀνέκδοτον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου. Ὑπὸ Φιλοθέου Βρυεννίου, μητροπολίτου Νικομηδείας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1883. Τύποις Σ. Ἰ. Βουτύρα. Ἀδείᾳ τοῦ ὑπουργείου τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Εὑρίσκεται παρὰ τῷ ἐκδότῃ. (σελ. ρμϑ' καὶ 75). Ово је пуни наслов Вријенијеве публикације.

[2] Довољно је упутити на Харнакове: **Texte und Untersuchungen, II. Band, Heft 2. S. 287.**, да се добије слика онога огромнога научнога рада, који је посвећен разбору Διδαχή.

[3] „Церковный Вѣстникъ“ С.-Пб. 1885. Январь 26., N. 4. осврће се на такав један ургенс са стране листа „Гражданинъ“, који руске богослове жестоко кори, што слабу пажњу обраћају на појав Διδαχή у литератури богословској.

[4] Пуни наслов види у примједби 1. горе. — У 12 §§ расправља писац питање о Ученју Апостолском у опште, о писцу, о кругу из кога је

2. Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur von Oscar von Gebhardt und Adolf Harnack, 2. Band, Heft 1 u. 2. *Lehre der zwölf Apostel* nebst Untersuchungen zur ältesten Geschichte der Kirchenverfassung und des Kirchenrechts von Adolf Harnack. I u. II Hälfte, nebst Anhang: Ein übersehenes Fragment der Didache in alter lateinischer Übersetzung, mitgetheilt von Oscar v. Gebhardt. Leipzig, 1884 [1].

3. Die älteste Ordnung der christlichen Kirche von Emil Friedberg y „Zeitscrift für Kirchenrecht, herausgegeben von D.r Richard Dove und D.r Emil Friedberg. XIX Band. Neue Folge. Vierter Band. Heft IV. Freiburg i. B. und Tübingen 1884. S. 408—426“.

4. Die neuentdeckte „Lehre der Apostel“ und die Liturgie von Professor D.r G. Bickell y „Zeitschrift für katholische Theologie. Redigirt von D.r J. Wieser und D.r H. Grisar. VIII Jahrgng. II Heft. Innsbruck 1. April 1884. S. 400—413“.

5. Die älteste christliche Kirchenordnung von D.r Luthardt y „Allgemeine evangelisch-lutherische Kirchenzeitung. Leipzig 1884. N. 9“.

6. Кратки приказ Вријенијеве књиге у „Literarisches Centralblatt für Deutschland. Herausgeber und verantw. Redacteur D.r Fr. Zarncke. Leipzig 1884. N. 12“, ког је написао А. Н. (Hilgenfeld).

спис потекао, коме је намијењен и када је написан, о свједоџбама у црквеној књижевности које се на овај спис односе, о одношају његову спрам Апост. Постанова и Црквенијех Правила, о осталијем писцима који су се служили Ученьем Апостолскијем и о изворима истога и преглед садржаја му. У друга 4 §-а говори о осталијем саставима, који се у нађеном кодексу налазе и тако долази до странице ρμϑ'. За тијем, почињући новом пагинацијом (стр. 1—75), приводи текст Учења Апостолскога са примједбама, говори о употреби св. Писма у њему и на крају су исправци.

[1] Ово ће бити најопсежнија и најизврснија радња, што је код Нијемаца на овоме предмету учињена. Садржи на стр. 3—64. грчки текст Учење Апостолскога упоредо са њемачким пријеводом и драгоцјеним примједбама; 65—70. два индекса и, почињући са новом пагинацијом на стр. 5—269., **Prolegomena**, која сачињивају врло научну расправу о свему што се Учења Апостолскога тиче; 269—274. Учење Апостолско и Валдензи; 275—286. латински фрагменат Учења Апостолскога; 287—288. додаци и исправци.

7. „Ученіе двѣнадцати Апостоловъ“. Пријевод и напријед расправа К. Попова у „Труды Кіевской Духовной Академіи. Кіевъ 1884. Ноябрь. N. 11. стр. 344—384“.

8. „Ученіе двѣнадцати апостоловъ“. Пријевод са кратким уводом од безименог писца у часопису „Странникъ. С.-Петербургъ 1884. Декабрь. стр. 685—694. и 705—709“.

Остали извори за ову радњу споменути су на дотичнијем мјестима.

Наш грчки текст Учења Апостолског штампан је по Врије нију, а одступања Харнакова и Фридбергова, чије смо текстове под руком имали, навели смо код дотичнијех стихова. Уједно смо српском пријеводу додали, већим дијелом по *Врије нију* и *Харнаку*, примједбе, у којима се читалац упућује на мјеста из св. Писма и старијих црквенијех писаца и апокрифа, која било једнако гласе било пак по смислу дају онакву мисао, каква је у Учењу Апостолском изражена. Примједбе, којих смо изворе при руци имали, одоставјерили смо и гдје је нужно било поправили; по потреби пак додали смо још и својих примједаба и разјашњења.

.....

Напријед смо дотакли судбину Учења Апостолског, бар колико се имена и обима његова тиче, и видјели смо, да наслов његов спомиње први *Јевсевије* у својој историји.

Но још прије Јевсевија, као што се и из дотичнијех мјеста његове историје види, било је Учење Апостолско познато учитељима црквенијем, и ако му ови имена не спомињу. Први траг његов налазимо у списима *Климента александријског* († око 217. год.), напосе пак у његовом спису Στρωματεῖς, у коме се налази оваково мјесто: „онај који си туђе присваја и истину изврће κλέπτης ὑπο τῆς γραφῆς εἴρηται. φησὶ γοῦν „υἱέ, μὴ γίνου ψεύστης· ὀδηγεῖ γὰρ τὸ ψεῦσμα πρὸς τὴν κλοπήν“, т. ј. онога који истину изврће назива *св. Писмо* татом, с тога и говори: „сине, не буди лажа, јер лаж наводи на крађу“ [1]. Многи, који су изучавали Климентове списе, заустављали су се код овога мјеста и тражили су и нагађали откуд је оно узето. У св. Писму нема такога мје-

---

[1] Вријеније, Διδαχή, pag. 16. n. 15. — Види *Migne. Clem. alex.*. Stromata. Lib. I. cap. XX: Dicit (Scriptura) itaque: „Fili, ne sis mendax, deducit enim mendacium ad furtum“.

ста, а Климент ипак назива свој извор: γραφή [1] — св. Писмо. Нема таковога мјеста ни у осталијем књигама религијозно-моралнога садржаја, које нијесу унесене у канон. Сад се тек дошло на извор тога мјеста, а тај је Учење Апостолско (Ш. 5).

Још једно мјесто има у истога Климента, на основу којега Вријеније изводи, да је Клименту била Διδαχή позната, а то је у списи: Τὶς ὁ σωζόμενος πλούσιος, (глава 29.) гдје се вели: οὗτος (ὁ Ἰησοῦς) ὁ τὸν οἶνον, τὸ αἷμα, τῆς ἀμπέλου τῆς Δαβὶδ....ἐκχέας [2]. Израз ἡ ἄμπελος Δαβίδ опомиње на Учење Апостолско (IX. 2).

Осим ова два мјеста не би било у Климентовим списима више нигдје непосреднога спомена о садржају Учења Апостолскога.

Истина, и трећи његов спис под именом: Paedagogion, *по смислу* се са свијем слаже са првијех шест глава Учења Апостолскога, али се из тога не може још закључити на одвисност Педагогиона од Учења Апостолскога, једно би се могло рећи, да је у александријској цркви предавано катихуменима оно учење, које је у нашем споменику изложено, али не на основу истога.

Док је Климент, као што видимо, не спомињући по имену Учење Апостолско и користећи се с њиме тако мало у својијем списима називао га γραφή, а Јевсевије и Атанасије [3], о чему смо напријед говорили, само му име спомињу и ако му признају донекле важност, особито Атанасије, који га уврштује међу књиге које нијесу унесене у канон, али су за читање препоручене, дотле га други употријебише са свијем и обилато у своје сврхе.

Тако писац Апостолскијех Постанова [4]. Седма књига тијех Постанова (гл. 1—32.) није ништа друго него прерађено Учење

---

[1] Значење ријечи: γραφή види *Suicer*, Thesaurus ecclesiasticus.

[2] Вријеније, Διδαχή, p. 35. n. 3. — Види *Migne. Clem. alex.*, Liber quis dives salvetur: „Hic (Iesus) est, qui vinum, sanguinem vitis Davidicae.... infundit".

[3] По Вријенију и Атанасије се користио Учењем Апостолскијем у својијем дјелима. Он истиче бесједу Атанасијеву на Мат. VII 15., гдје се спомиње ријеч χριστέμπορος, која опомиње на Учење Апостолско (XII. 5). Види Вријеније, Διδαχή, pag. 44. n. 17.

[4] Зборник богослужебних, управних, судбених и наравствених правила, који је написан у III вијеку. Дуго времена говорило се за тај зборник да га је написао Климент александријски. Ну касније критика дока-

Апостолско, али тако, да се у опширном тексту те књиге налази сав текст Учења Апостолскога.

Због ограниченога простора није нам овдје могуће привести читаву VII. књигу Апостолскијех Постанова, али ћемо ипак ради бољег увјерења читаоцева навести бројевима стихове Учења Апостолскога, како се у реченој књизи Апостол. Постанова налазе. Не би ни ово чинили, но пошто је за ријешење питања о аутентичности Лавова рукописа, ког је Вријенније издао, ово сравњење врло важно и одлучно, за то га на овоме мјесту и стављамо [1].

Апостолскијех Постанова, књига VII:

Учења Апостолскога:

у глави 1. Гл. I. ст. 1. 2. 3. (текст поправљен по Лучину јеванђељу).
4. (мјесто κοσμικῶν — σωματικῶν, а текст опет поправљен према јеванђелијама. „Οὐδὲ γὰρ δύνασαι“ и „καὶ ἔσῃ τέλειος“ изостављено).
5. (у главном задржан).
6. (изостављен, ваљда с тога, што је цитат апокрифан, и што није одговарао начину мишљења писчева).

у глави 2. Гл. II. ст. 2. (првијех пет заповиједи).

у глави 3. 2. (остале четири заповиједи).
3. (прве двије забране).

у глави 4. 3. (остале двије забране).
4. (изостављено: παγὶς γὰρ θανάτου ἡ διγλωσσία).
5. (изостављено „ψευδής“ и „ἀλλὰ μεμεστωμένος πράξει“).
6. (прве три забране).

у глави 5. 6. (друге двије забране, а изостављено је: οὐ λήψῃ βουλὴν πονηρὰν κατὰ τοῦ πλησίον σου).
7. (мјесто: ἀλλὰ οὓς μὲν ἐλέγξεις имају Ап. Постан.: ἐλεγμῷ ἐλέγξεις τὸν ἀδελφόν σου; а: περὶ δὲ ὧν προσεύξῃ, οὓς δὲ ἀγαπήσεις ὑπὲρ τὴν ψυχήν σου изостављено је).

зала је, да Климент није писац његов. До сабора трулскога уживале су Апостолске Постанове и неко уважење, које су услијед 2. правила тога сабора изгубиле.

[1] Сравњење ово учињено је по тексту седме књиге Апостолскијех Постанова, како га је Харнак исправио и штампао.

Гл. III. ст. 1. (τέκνόν μου изостављено је, мјесто: πονηροῦ стављено је: κακοῦ).

2. (прва и трећа забрана).

у глави 6. 4. (изостављено је: τέκνον μου; а: μαθηματικὸς претворено је у: μαθήσῃ μάθημα πονηρόν, на пошљетку изостављено је: μηδὲ θέλε αὐτὰ βλέπειν· ἐκ γὰρ τούτων ἁπάντων εἰδωλατρεία γεννᾶται).

3. („τέκνον μου" и „ὀδηγεῖ γὰρ ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὴν πορνείαν" изостављено је, мјесто ὑψηλόφθαλμος стоји ῥιψόφθαλμος, а пред μοιχεῖαι стављено је πορνεῖαι).

5. (почетак до κλοπήν изостављено, а мјесто: κλοπαί стављено је: ἁλαζονίαι).

у глави 7. 6. (изостављено: ἐπειδὴ ὀδηγεῖ εἰς τὴν βλασφημίαν).

7. (непромјењен).

у глави 8. 8. (мјесто: διὰ παντός, οὓς ἤκουσας стављено је: τοῦ Θεοῦ).

9. (мјесто: οὐ κολληθήσεται ἡ ψυχή σου стоји: οὐ συμπορεύσῃ, а изостављено је: καὶ ταπεινῶν ἀναστραφήσῃ).

10. (до: ἐνεργήματα, остало изостављено).

у глави 9. Гл. IV. ст. 1. (пред μνησθήσῃ додано је δοξάσεις, а: ὡς κύριον изостављено је, дочим је остатак стиха претворен у: ὅπου γὰρ ἡ περὶ θεοῦ διδασκαλία, ἐκεῖ ὁ θεός παρεστιν).

2. (непромјењен).

у глави 10. 3. (непромјењен).

у глави 11. 4. (мјесто πότηρον стављено εἰ).

5. (мјесто συσπῶν има συστέλλων).

у глави 12. 6. (непромјењен).

7. (изостављено је καλός).

8. (свршетак стиха од: εἰ γὰρ... претворен је у: κοινὴ γὰρ ἡ μετάληψις παρὰ θεοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις παρεσκευάσθη...).

9. (непромјењен).

у глави 13. 10. (мјесто: πικρίᾳ σου има: πικρίᾳ ψυχῆς, а остало је измијењено).

11. (непромјењен).

у глави 14. 12. 13. (непромјењени).

14. (изостављено је: ἐν ἐκκλησία; мјесто: παραπτώματα метнуто: ἁμαρτήματά σου).

у глави 17. 14. (продужен; мјесто: συνειδήσει πονηρᾷ стављено је: ἡμέρᾳ πονηρίας).

у глави 18. Гл. V. ст. 1. (од αὕτη до μεστή изостављено; а мјесто: ὕψος стављено: ὑψηλοφροσύνη).

2. (са врло малим промјенама, које се састоје у томе, да су партиципи из Διδαχή претворени дијелом у супстантива а дијелом у 3. лице плурала презента).

у глави 19. Гл. VI. ст. 1. (у нѣколико промјењен).

у глави 20. 3. (изостављено је: ὁ δύνασαι βάστασον).

у глави 21. 3. (наставак од ἀπὸ. — Λατρεία γὰρ ἐστι θεῶν νεκρῶν претворено је у: ἐπὶ τιμῇ γὰρ δαιμόνων θύουσι αὐτά).

у глави 22. Гл. VII. ст. 1. (ταῦτα πάντα προειπόντες изостављено, исто тако: ζῶντι).

4. (изостављено је ὁ βαπτίζων и од καὶ εἴ τινες до свршетка стиха).

у глави 23. Гл. VIII. ст. 1. (непромјењен).

у глави 24. 2. (дотјеран по тексту јеванђеља по Матеју).

3. (непромјењен).

у глави 25. Гл. IX ст. 1. (οὕτως εὐχαριστήσατε претворено је у: οὕτω λέγοντες).

3. (са нѣкијем измјенама).

4. (са нѣкијем измјенама).

5. (εἰς ὄνομα κυρίου претворено је у: εἰς τὸν τοῦ κυρίου θάνατον; а од: καὶ γὰρ до краја изостављено).

у глави 26. Гл. X. ст. 1. (мјесто: ἐμπλησθῆναι има: μετάληψιν).

2. (непромјењен).

3. (од ἡμῖν δὲ ἐχαρίσω до краја изостављено).

4. (спомиње се само ријеч δυνατός у подуљем призиву).

5. (пред ἐκκλησίας стављено ἁγίας; — καὶ σύναξον αὐτήν претворено је у: καὶ συνάγαγε πάντας ὑμᾶς; — а изостављено ἀπό τῶν τεσσάρων ἀνέμων τὴν ἁγιασθεῖσαν; а тако исто од ὅτι σοῦ до краја).

6. (од ἐλθέτω χάρις до οὗτος изостављено; — пред: Ὡσαννά стављено: Μαρὰν ἀθά; — изостављено: ἀμήν).

7. (мјесто: προφήταις има: πρεσβυτέροις, а: ὅσα θέλουσιν изостављено је).

у глави 27. има славословље, што је из 5. стиха изостављено, са ἀμήν, но уз разлагање о миропомазању.

Гл. XI. ст. 1. и 2. (са свијем промјењени).
у глави 28. Гл. XII. ст. 1. (непромјењен).
Гл. XIII. ст. 1. (непромјењен).
2. (непромјењен).
у глави 29. 3. (мјесто: προφήταις стављено: ἱερεῦσιν).
4. (само ријеч πτωχῷ).
6. (непромјењен).
7. (као и у 3. стиху).
у глави 30. Гл. XIV. ст. 1. (са свијем измјењен).
3. (непромјењен).
у глави 31. Гл. XV. ст. 1. (мјесто: χειροτονήσατε има: προχειρίσασθε; поред ἐπισκόπους стављено и: πρεσβυτέρους, и још њеке измјене).
2. (измјењен).
3. (друга половица изостављена).
4. (измјењен).
Гл. XVI. ст. 1. (према тексту јеванђеља поправљено).
2. (први дио изостављен, а други промјењен).
у глави 32. 3. (непромјењен).
4. (скраћен).
5. (скраћен).
6. (непромјењен).
7. (непромјењен).

Шта видимо из овога сравњења? [1].

Напријед казасмо, да сравњење чинимо ради доказа аутентичности нашег пријеписа Учења Апостолског. Њу доказује већ та околност, што се овај пријепис налази у зборнику заједно са пријеписима другијех комада, који нијесу подметнути, даље то, што овај рукопис Учења Апостолскога заузима 203

---

[1] За примјер, како је Учење Апостолско ушло у Апостолске Постанове навешћемо овдје 10. главу Ап. Постанова, обиљежавајући текст Учења Апостолског развученијем словима: Οὐ ποιήσεις σχίσματα πρός τοὺς ἁγίους, μνησθεὶς τῶν Κορειτῶν. Εἰρηνεύσεις μαχομένους ὡς Μωσῆς συναλλάσων εἰς φιλίαν. Κρινεῖς δικαίως· τοῦ γὰρ κυρίου ἡ κρίσις. Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐλέγξαι ἐπὶ παραπτώματι, ὡς Ἠλίας καὶ Μιχαίας τὸν Ἀχαάβ, καὶ Ἀβδεμέλεχ ὁ Αἰθίοψ τὸν Σεδεκίαν, καὶ Νάθαν τὸν Δαβίδ, καὶ Ἰωάννης τὸν Ἡρώδην. Цијело сравњење види у Вријенија, Προλεγομενα, сел. λζ'–ν' и у Харнака, Texte etc. II, 178—192.

стиха, а по Нићифоровој стихометрији треба да има 200 стихова, разлика је дакле врло незнатна.

Ако би се још могло сумњати о аутентичности Вријенијеве Διδαχή, то послије овога сравњења мора сваке сумње нестати, јер текст њезин налазимо по готову читав у Ап. Постановама. Истина, изостављена су њека мјеста, као: VI. 2, XI. 3. до краја, XII. 2—5, XIII. 5, XIV. 2, XVI. 8, а из гл. III стих 3. и 4. прометнути су. Ово пошљедње не значи ништа, а да су она мјеста изостављена оправдано је, пошто њека нијесу одговарала интенцијама писца Ап. Постанова, а њека су постала безпредметна, као на пр. XI. 3. до краја, гдје се говори о пророцима, којих у доба, кад су Постанове написане, више није било.

Рукопис дакле, ког је Вријеније нашао, аутентичан је, садржи потпуни текст првобитног Уч. Ап., слободан је од интерполација и сачувао је неискварен текст првобитног оригинала, пошто је у њему само шест мјеста, за која изгледа да би се према тексту Ап. Постанова могла поправити и да би тада гласила онако, како је можда оригинал на дотичнијем мјестима гласио. Та су (I. 4) σωματικῶν што би по Постановама требало гласити κοσμικῶν, (II. 2.) γεννηθέντα по Постан. γεννηθέν, (III. 1.) αὐτοῦ по Постан. αὐτῷ, (IV. 3.) ποθήσεις а Постан. имају ποιήσεις, (IV. 9.) διδάξεις по Постан. διδάξεις αὐτούς, (XII. 1.) ἔξετε Постанове додају καὶ δύνασθε γνῶναι. Па и од тијех поправака само је друга и четврта баш строго оправдана, будући да Постанове на тијем мјестима одговарају Варнавиној посланици, која је, као што ћемо видјети, по свој прилици, служила за извор Διδαχή.

Док је писац Ап. Постанова у седму књигу свога списа унио читаво Учење Апостолско, и тијем нам данас даје доказа о аутентичности нађеног рукописа, други један писац, који је написао: Κανόνες ἐκκλήσιαστικοὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων [1], преписао је у глави 4—14. готово дословце главу I до IV. ст. 8., осим гл. I.

---

[1] Спис, који садржи моралне, обредне и правне наредбе, и који је написан, као што новија критика доказује, у Египту у доба Атанасијево. Од овога списа има више рукописа, па и њеколико рукописнијех извадака. Штампао га је први пут у грчком тексту, по бечком једном рукопису, *J. W. Bickell* у својој књизи: Geschichte des Kirchenrechts. S. 107—132., уз знамениту расправу (S. 87—97.) о постанку и изворима тијех канона, у којој је, на најскромнији начин, истакао питање не би ли могао тај спис бити идентичан са Учењем Апостолским, ког Јевсевије спомиње и који се назив налази у V глави тијех канона, но он одмах домеће: „(Dies)

ст. 3—6. Уз то је у глави XII узео нешто из Учења Апостолскога X. 3. и XII. 1. 2.

Ово нам свједочи, да је глава I до IV. ст. 8. у Вријенијевом рукопису аутентична, а с друге стране, да је писац имао пред собом цијело Учење Апостолско, ну према намјери својој, ради које је писао, није други дио употријебио. Он је са свијем преобразио Уч. Ап. и написао је свој спис од 260 стихова — рачунајући у стих по 37 слова, (а Уч. Ап. има по томе рачуну 294 стиха), очевидно у намјери, да истисне Учење Апостолско из употребе.

Али за нас није овдје главно питање о намјери писца тијех Црквенијех Правила и начину на који је он Учење Апостолско прерадио, нама је доста, да смо се могли из овијех Правила и из седме књиге Ап. Постанова увјерити, да је сада на свијет издани цариградски рукопис Учења Апостолског заиста аутентичан, т. ј. да садржи потпун и неискварен текст старога списа Διδαχὴ τῶν ἁγίων ἀποστόλων.

На западу се такођер морало знати за Учење Апостолско, премда за то врло мало свједочаба има. У спису „De aleatoribus“, који је *Кипријану* († 258.) потметнут [1], има један цитат, који се подудара са Уч. Ап. гл. IV. ст. 14. XIV. 2. XV. 3. и који је уведен са ријечима: *in doctrinis apostolorum est*, што би грчки гласило: ἐν ταῖς διδαχαῖς τῶν ἀποστόλων. Из овога можемо судити, да је писцу списа „de aleatoribus“ било Учење Апостолско познато, но не да се за сигурно рећи, да ли је он

---

bleibt ebenso ungewiss als die Frage ob darunter die apostolische Constitution in ihrer ursprünglichen Gestalt oder einem Auszuge zu verstehen sei“ (види: S. 96. n. 14).

Вријеније говори о тијем правилима, која су у науци код Нијемаца позната под именом apostolische Kirchenordnung, на стр. ξϑ'-οα', а текст им приводи (стр. οβ'-πγ') по тексту кога је штампао Адолф Хилгенфелд у Nov. Test. extra can. rec. Fasc. IV. p. 93—105. под насловом: ἐπιτομὴ ὅρων τῶν ἁγίων ἀποστόλων. Овакав наслов носе та правила у рукопису једном из XIV. вијека, кога је штампао *Pitra* у своме дјелу: Juris ecclesiastici hist. monumenta. Romae 1864. T. I. Судбину овога споменика и исторички нацрт радње разнијех научењака о њему, види: *Harnack*, Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altschristlichen Literatur etc., II Band. Heft 1. S. 18. II Band. Heft. 2. S. 193—241., гдје се налази и грчки текст, како га Харнак исправља

[1] *Migne*, Patrol. cur. compl. Vol. IV. col. 906. n. 14.

ова мјеста цитирао по сјећању или по њеком латинском преводу.

Исто је тако тамна друга једна свједоџба, коју о нашем спису на западу налазимо. *Руфин* († 410.), понављајући оно што је Атанасије у својој 39. празничној посланици о новозавјетнијем књигама рекао, спомиње на мјесту Διδαχή καλουμένη τῶν ἀποστόλων спис, који носи наслов: *Duae viae vel Iudicium secundum Petrum* [1]. По изразу: *duae viae* могло би се закључити, да је тај спис, ако ништа друго оно бар по садржају, сличан са Учењем Апостолским.

Па и трећи западни споменик, који на Уч. Ап. опомиње, наговјештује само почетак истога. У другом дијелу четврте свеске својега „Thesaurus anecdotorum novissimus“ наводи *Bernhard Pez* одломак једнога рукописа, који је натписан са: *Doctrina Apostolorum*“. Одломак тај почиње ријечима: *Viae duae sunt in seculo, vitae et mortis, lucis et tenebrarum. Distantia autem magna est duarum viarum. Via ergo vitae haec est: Primo diliges Deum aeternum* etc., те садржи са незнатнијем промјенама у латинскоме преводу главу I. ст. 1. 2. и почетак 3. до εὐλογεῖτε, за тијем II. 1. 2. 3. 4. 5. 6. до ријечи: κακοῦ θης [2].

У најкраћим потезима нацртали смо овдје одломке из историје Учења Апостолскога у црквеној књижевности како на истоку тако и на западу. Та историја може нас увјерити, да је Уч. Ап. на истоку било у великом уважењу, да је послужило за основу другијех списа, којима се ишло на то, да се она из употребе избаци, да је са истока прешло на запад, гдје су му име збрисали и поставили *Апостола Петра* као писца њезина, — али све на страну, главно и најважније то је, да нам стари црквени писци довољно свједоче о старини, наслову, обиму Учења Апостолског и његову односају к старим споменицима хришћанским, на пошљетку хришћански црквени писци и апокрифи хришћанске литературе казују нам и садржај Учења Апостолског, те нас увјеравају о неповријеђености текста старе Διδαχή у рукопису цариградском, ког Вријеније сретно нађе и на свијет издаде.

---

[1] *Rufin.* „Expositio symboli seu commentarius in symbolum apostolorum“.

[2] Види *Oscar von Gebhardt*, „Ein übersehenes Fragment der Didache in alter lateinischer Übersetzung“ у Texte und Untersuchungen, Harnack und Gebhardt. II. Band. Heft 2. S. 275—286.

Рукопис тај има два наслова, један краћи и један дужи [1]. Овај је старији и очевидно првобитни наслов. У њему је речено све, што се у наслову у опште рећи може и мора. Природно је са свијем, да је писац хтио да задобије веће уважење своме спису, с тога је одмах у наслову ставио, да су ријечи његове учење Господње, које су Апостоли даље проповиједали. Споменувши Апостоле-ученике Христове, писац је морао ставити и број δωδέκα, јер касније у спису говори он још и о другијем Апостолима, који нијесу из броја дванаесторице. Краћи наслов постао је касније. Он је скраћени првобитни наслов. Изостављено је само израз κυρίου и τοῖς ἔθνεσιν. Први је израз могао отпасти, пошто се већ зна, да је наука апостолска уједно и наука Господња; други није толико ни важан, јер је довољно споменути ријеч апостол, па да се одмах и то знаде, да су Апостоли науку Господњу народима проповиједали. Течајем времена отпала је и ријеч δωδέκα, јер се под изразом „ἀποστόλοι“ разумијевао и број дванаест, пошто се у цркви више није знало за какве друге апостоле; а црквени писци, који су садржај Уч. Ап. сравњивали са осталијем апостолским списима, долазили су на мисао, да је оно или збиља апостолски спис или намјерна фикција. Сумња се дакле породила и плод те сумње јесу у Јевсевија и Атанасија изрази „λεγόμεναι“ и „καλουμένη“. Њих обојица су могли знати прави наслов списа, ну хтјели су казати, да је ствар у томе, да спис хоће само да важи да је апостолскога порекла. У осталом Вријеније напомиње да овај краћи наслов у рукопису εἶναι δοκεῖ καὶ προσθήκη ξένης χειρός — т. ј. написан другом руком [2]. Сам спис имао је наравно један наслов, и то онај дужи, који је казивао сву намјеру пишчеву. Из тога се развио краћи, у литератури црквеној познатији наслов, који је дометнут и овом рукопису. У другом опширнијем првобитном наслову казано нам је коме је спис намијењен. Τοῖς ἔθνεσιν.

Питање је, ко се под тијем изразом разумијева.

Вријеније умује: τοῖς ἔθνεσιν, ἤτοι τοῖς ἐξ ἐθνῶν προσιοῦσι καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον [3], т. ј. онима који

---

[1] Види напријед текст.

[2] Вријеније, Διδαχή, р. γ'.

[3] Вријеније, Διδαχή, р. 3. у примједби „Δευτέρα ἐπιγραφή“.

долазе из незнабожаца и хоће да се огласе словом благочашћа. Да овако протумачи израз τοῖς ἔθνεσιν навео је Вријенија очевидно почетак главе седме, који по нашем пријеводу гласи: „Што се тиче крштења овако крштавајте: *кад сте све ово напријед казали тад крштавајте* . . . . “ Овај напутак, по мишљењу Вријенијеву, значи, да је спис морао бити на сваки начин написан за *катихумене*. На ову мисао збиља није тешко доћи, па и Атанасије изријеком вели, да су оци Учење Апостолско препоручили τοῖς ἄρτι προσερχομένοις καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον. Али ово тумачење не остаје без даљих пошљедица, нарочито у питању о одношају наслова Уч. Ап. према самој садржини. Ако је спис написан за катихумене, онда од VII главе па до краја не може важити наслов, јер од VII до XVI говори се о онијем стварима, које нијесу за катихумене и у којима катихумени не могу учествовати. Ово је и Вријеније примјетио, с тога је, говорећи о овом дужем наслову, и рекао „. . . ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἡ δυετέρα μόνη, ἡ καὶ μακροτέρα . . . εἰς τὰ πρῶτα τῆς Διδαχῆς κεφάλαια (α’–ς’) τὴν ἀναφορὰν ἔχει, οὐκ ἐπὶ πάσης κατηγορεῖται τῆς Διδαχῆς . . .“ [1]. т. ј. да се исти односи само на прве (I до VI) главе Уч. Ап., и да цијелом Уч. Ап. не одговара. Ова тврдња логична је пошљедица прве, а прва се оснива на садржини самога списа и на свједоџби историчкој, — оснива се, ну привидно. Наредба из гл. VII ст. 1. свакако се даје хришћанима а не катихуменима, као и све остале наредбе, колико моралне толико и црквено-правне и литургичко-обредне. Писац хоће да изложи и раскрије све учење (διδαχή), које је Господ усмено предао дванаесторици својијех Апостола, а ови га усмено и писмено народима проповиједали. Дакле хришћанима а не катихуменима за равнање био би спис намијењен. Истина Атанасије свједочи, да је Уч. Ап. служило за подлогу обучавања катихумена, али друго је питање, да ли се на томе основу, што је оно употребљавано за поучавање катихумена у III и можда IV вијеку, може с правом тврдити, да је оно првобитно у ту сврху написано. Ми знамо, да је и Јермин *Пастир* служио за поучавање катихуменâ, али не можемо рећи, да је баш ради тога написан. Управо на истом мјесту, гдје Атанасије спомиње Уч. Ап., као спис који је препоручен за спре-

---

[1] Вријеније, Διδαχή, p. γ’.

мање катихумена, спомиње он и *Пастира*. И као што је очевидно да Пастир није у ту сврху написан, исто би тако могли рећи, да није ни Уч. Ап. првобитно за катихумене написано, већ је касније извјесни одјељак истога употребљен за поуку катихуменима, као што је био случај и са појединим одјелцима из Пастира. Кад овако стоји са питањем о намјени или боље да речено о сврси, у коју је Уч. Ап. написано, онда се срећом може отклонити и друга тврдња Вријенијева, на име она, да се наслов протеже само на првијех шест глава, а осталој садржини да не одговара. Ми велимо срећом, јер кад би ова тврдња била нужна консеквенција сврхе, у коју је Уч. Ап. написано, онда је и аутентичност самога рукописа у питање стављена, као што Харнак опажа [1].

Ну да видимо били се могло оправдати мишљење, да се наслов не протеже даље од VI главе. Излагање учења Господњег или што је исто учења апостолског сврха је списа. Ако летимично само загледамо у садржину нашега списа, увјеримо се, да писац, излажући учење јеванђеоско и апостолско, иде за тијем, да даде вјернима руководство за морални живот, вјеру, разум (γνῶσις) и устрој црквенога живота. Према тој цијељи у првијех VI глава изјашњава он учење морално, које се оснива на познате двије заповиједи о љубави спрам Бога и спрам ближњега. У глави VII до X наставља даље раскривање апостолскога учења, као што свједочи први стих седме главе. У томе продужењу дотиче се учења догматичкога, вјере и разума, у свези са спомињањем онијех црквених установа, које Господ уредио ради утврђења вјере и разума. Глава XI до XV говори о службама, које су установљене ради проповиједања апостолскога учења и уређења цркве. Пошљедња глава природни је завршетак цијелога састава. Кад је већ све споменуто што је је нужно за морално савршенство, није ли зар природно, да се вјерни опомену: „пазите на живот свој . . .“, да им се пред очи изнесе и околност да ће бити крај живота, крај свијета, дакле да треба пазити на живот свој, о ком ће се рачун давати. Што има овдје да не би могло спадати под наслов нашега списа?

У изразу „τοῖς ἔθνεσιν“ налазимо још и даље разјашњење у погледу питања, *коме је спис намијењен*. Вријеније проучава-

---

[1] *Harnack*, I. 29.

јући спис заустављо се на изразима: *„дан и ноћ“* (IV. 1), *„с погледом на јело држи оно што можеш“* (VI. 3) и *„они т. ј. пророци — су ваши првосвештеници“* (XIII. 3), те још на заповиједи о давању првинâ пророцима односно сиромасима (XIII. 3. 4. 5. 6. 7). Ова три четири мјеста упућују мисао на јудејство, с тога он долази на претпоставку, да је и писац „ἐξ Ἰουδαίων“ и спис да је намијењен „ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοῖς т. ј. Учење Апостолско написао је један хришћанин из јудеја, а намијенио га је хришћанима из јудеја, односно катихуменима, који су из јудеја долазили да се огласе словом благочашћа [1].

Остављајући на страну питање, да ли је спис намијењен катихуменима или правим хришћанима, — о чему смо напријед говорили, — да обратимо пажњу на другу страну питања, т. ј. којима хришћанима је спис намијењен, или другим ријечима, шта хоће да рече: τοῖς ἔθνεσιν?

Ми знамо, да се израз „ἔθνος“ у св. Писму у опште употребљује у значењу *народ* — natio [2], у новом Завјету пак напосе израз тај значи *незнабошци, хришћани из незнабожаца* [3], и *хришћани из јудеја, који живе помијешани са хришћанима из незнабожаца* [4]. Ово пошљедње значење могло би се с погледом на она мјеста, на која се Вријеније заустављо, бити у прилог његовој претпоставци.

Али да видимо, колика је вјероватност у овоме.

Прије свега морамо на уму имати, да је ово значење ријечи ἔθνος врло ријетко у св. Писму и да су јудеји, односно хришћани из јудеја подведени под појам ἔθνος само у толико, у колико су живјели са хришћанима из незнабожаца као незнатна бројна мањина спрам огромне бројне већине. Свакако је дакле, и у овоме случају *незнабоштво* главна мисао у ријечи ἔθνος. Назив бројне већине протеже се и на бројну мањину. Осим тога, њека мјеста, на основу којих је Вријеније своју претпоставку изрекао, могла би послужити за доказ против исте. Тако наредба о јелу (VI. 3). Писац се врло мало задржава код ове наредбе. А то није обичај јудејски. Ми знамо, да су јудеји у опште били много опширнији у наредбама о

---

[1] Вријеније, Διδαχή, p. δ' n. 3.
[2] Мат. XXI. 43. XXIV. 7. XXV. 32. — Лук. VII. 5.
[3] Мат. VI. 32. X. 5. 18. XII. 18. 21. — Рим. II. 14.
[4] Мат. IV. 15.

јелима. На и хришћани из јудеја у прво доба хтјели су да се више обзира узима на Мојсијево наредбе о јелу. Вјероватно је дакле, да би се и наш писац, кад би био хришћани из јудеја, мало дуже задржао на овој ствари, а можда би се о њој строжије и изразио био. Није дакле изгледа, да је писац хришћанин из јудеја. Но идемо даље. На дотичном мјесту говори се ово: „*С погледом на јело држи оно што можеш. Уздржавај се пак са свијем меса од идолскијех жртава, јер је то клањање мртвијем боговима*“. Кад се ово све у свези узме, онда би се човјек могао прво одлучити за претпоставку, да је ово савјет или заповијед онима, који су из незнабоштва прешли у хришћанство, а не хришћанима из јудеја, т. ј. већа је вјероватност, да је спис намијењен τοῖς ἔθνεσιν у правом, главном значењу те ријечи, т. ј. хришћанима из незнабожаца; шта више, да је управо у њиховом кругу и постао и да је писац ово мјесто написао без икаква обзира на Мојсијеве законе о јелима.

Но и остала мјеста, и ако се не може порећи да им је корijен у староме Завјету, не доказују ни да је писац јудеј пореклом, ни да је свој спис намијенио хришћанима из јудеја, својијем једновјерницима и једноплеменицима. Као што Харнак примјећује [1] и Климент се римски ослања на више мјеста на стари Завјет, па ипак се за његове посланице не може рећи, да их је писао хришћанин из јудеја, нити да су хришћанима из јудеја намијењене.

На пошљетку управо је карактеристично, да се писац Учења Апостолског врло мало дотиче јудеја, па и ондје гдје се осврће на њих, чини то на особит начин. Са свијем јасно и отворено говори он о њима само на два мјеста [2]. И ту их назива лицемјерима, те савјетује хришћанима да се на њих не угледају.

Ова два мјеста, уз она горе споменута, која је Вријеније истакао, доказују, да писцу нијесу били јудеји, крштени и некрштени, далеко. Њих је било у друштву, из ког је он и коме он свој спис намјењује. Али то друштво по већини својој морало је бити друштво хришћана из незнабожаца. Врло је могуће, да је и сам писац већини припадао. Он није више ригорозан у одредбама што се јела тиче, можемо рећи да он

---

[1] *Harnack*, Texte etc. II. Band. 1 Heft. S. 32.

[2] Уч. Ап. VIII. 1. 2.

показује више слободе спрам Мојсијева закона, него што су показивали први хришћани из јудеја. Ну гледиште његово није скучено. Он се узвисује над разликом „из јудеја“ и „из незнабожаца“. И ако су у околици његовој већином хришћани из незнабожаца, он не управља своје ријечи *искључиво* њима, он се заузима за „браћу“ (IV. 8), наравно браћу по вјери; он је свијестан и показује да знаде, да у цркву Христову не долазе људи само са истока или запада, са сјевера или југа, да њу не грле само незнабошци нити пак искључиво само јудеји, већ се моли Господу „нека црква твоја буде скупљења *са свијех крајева земље* у царство твоје“ (IX. 4), „*са сва четири вјетра*“ нека се скупи црква у царство Господње (X. 5). Ту, *на свима крајевима земље*, на *све четири стране вјетра* биће по свој прилици и пишчеви „ἔθνη“ у ширем смислу ријечи, ту би могли наћи „*браћу*“ која се љубе, која *не праве раскола* (IV. 3), која *не посте и не моле се као лицемјери* (VIII. 1. 2), т. ј. као јудеји што чине, нити *служе мртвијем боговима* (VI. 3.) као незнабошци. То би били хришћани, који су се отресли свијех предрасуда и обичаја својијех племенских и дохришћанских, то би била црква, у којој се више нико не може позивати на обрезање ни на необрезање, гдје *нѣсть Єллинъ ни Јудей*, шта више *ни рабъ ни свободъ*, као што јасно свједочи гл. IV. ст 10: „јер Он не ће доћи да призове гледећ на лице“. На основу овога посматрања можда би се у нашем питању могла поставити ова хипотеза: Писац, који би врло лако могао бити хришћанин из незнабожаца, пише поуку *вјернима*, пише у друштву које је мјешовито, т. ј. у ком је већина хришћана из незнабожаца а мањина хришћана из јудеја, у спису свом осврће се он и на једне и на друге, опоминьући их да се у својим религијозно-моралним дјелима чувају свега што би их одводило њиховим дохришћанским и племенским обичајима, који су противни духу правога хришћанства, а спис свој *у пошљедњој линији* намјењује не којој помјесној цркви, не коме посебном народу, већ *хришћанима* у правом и најесенцијалнијем значењу ријечи, хришћанима свуд по свијету [1].

---

[1] Вријенијеву претпоставку напријед смо споменули. Уз њега стоји *Luthardt* (Theol. Literaturzeitung, 1884. N. 3). На његов главни доказ осврнућемо се кад будемо говорили о предјелу, гдје је Учење Апостолско написано. — *Harnack* (Texte etc. II. Band. Heft 1. S. 30—31), с њим и *R. W.*

Опредијеливши бар до некле цијељ, зашто је спис овај написан и коме је намијењен, намећу се још два важна питања, на име: *кад* је Учење Апостолско написано и *гдје* је оно написано. Спис сам не даје непосредногa одговора на ниједно од тијех питања, а не даје га ни један од црквенијех писаца, ни старијег ни новијег доба. Ако смо дакле ради, да с коликом толиком вјероватношћу на та питања одговоримо, упућени смо да у спису, у садржини његовој, потражимо знаке, по којима би се, у свези са онијем што о спису већ знадемо, дало закључити на извјесно вријеме и на извјесни предјел, кад и гдје је исти написан.

Да разгледамо дакле садржину Учења Апостолског.

Фокус, у ком се сва садржина Уч. Ап. скупља, јест учење о цркви. Она је религијозно-наравствена заједница онијех који вјерују у Христа. Сврха цркве је духовна, небеска: спровађање вјере, разума и безмртности (X. 2) и усавршавање у љубави и светости (X. 5); у пошљедњој линији, као коначна задаћа ради које је црква основана, стоји благодатно царство Божије, поред кога се губе сви земаљски интереси. „Нека дође благодат и нека пропадне овај свијет“ (X. 6) то је ето једина крајња жеља свију онијех који вјерују и који црквеној заједници припадају.

Та црква једна је. Истина, она је раширена на све крајеве земље (IX. 4), расута је на сва четири вјетра (X. 5), она је

Dove (**Zeitschr. für Kirchenrecht, 1884. Heft 4. S. 424**) долазе до тврдње, да је спис постао у круговима хришћана из незнабожаца, те први, допустивши једном да је Уч. Ап. управљено „an *alle* Christen“, опет се враћа на тврдњу, да је управљен хришћанима из незнабожаца. Слободно можемо рећи, ако не више а оно управо толико исто разлога има Вријеније за своју претпоставку, колико и Харнак за своју. Јер, ако се писац слабо осврће на јудеје, не осврће се више ни на незнабошце; ако и говори о клањању мртвијем боговима, ипак то још није довољан разлог да се претпостави, да он пише једино хришћанима из незнабожаца а тијем више, што има јасницех доказа у спису, да он бар до некле узима у обзир и хришћане из јудеја. Овако као да мисли и ***Dove***, јер иначе не би се могло разумјети зашто прекида даљи говор, споменувши да је Уч. Ап. никло међу хришћанима из незнабожаца који су са јудејима помијешани били. Од нама познатијех, једини К. Поповъ (Труды К. Д. Ак. Ноябрь. 1884. стр. 346—347), не упуштајући се у питање међу којим је хришћанима Уч. Ап. постало, износи и поткрјепљује доказима тврдњу, да је спис овај управљен „къ народамъ, т. е. ко всѣмъ христіанамъ, приявшимъ ученіе, согласно проповѣданное двѣнадцатью апостолами“.

васионска, посвудна, али је ипак Господ „скупља у царство своје“, „у царство, које јој је спремио“. Најбоље се пак види мисао о јединству цркве на ономе мјесту, гдје се она присподабља хљебу, који је као зрно расут био по бреговима и кад су зрна скупљена постао је хљеб један (IX. 4).

Црква је света, освећена — ἁγιασθεῖσα (X. 5). Њу је основао сам Бог преко Исуса Христа, с тога се она и зове црквом Господњом: „опомени се, Господе, цркве твоје“ (X. 5). Сам Бог усавршава је у љубави својој, освећује је и води у царство своје, избавља је од свакога зла и остварује њезино јединство, даје јој вјеру, разум и живот вјечни преко Исуса Христа, а свети Дух спрема оне који ступају у цркву (IX. 3. 4. X. 2. 3. 5. IV. 10).

Да би се уз посвудни карактер одржати могло јединство цркве, постоје јаки унутарњи основи и спољашње уредбе, којима се ти основи утврђују. Унутарњи су основи вјера, разум и љубав. Садржина љубави је морални елеменат Учења Апостолског, а садржина вјере и разума сачињава догматички елеменат нашега споменика. Овдје одмах наглашујемо, да је догматичко учење у Учењу Апостолском врло просто и једноставно, могли би рећи, ишчезава. Ово и јест једна од главнијих црта, које свједоче за старину садржаја откритога Учења Апостолскога. Простота и једноставност у догматичком учењу одликује управо саставе, који су написани концем првога и почетком другога вијека. Тада још није било нужно упуштати се у догматичко-пространа разлагања, јер као што вели Климент римски, тада су још „наредбе и заповиједи Господње написане биле на скрижалима срца“ (I Кор. гл. 2), тада „савршени и вјерни разум“ није имао још научни карактер, овај се појавио тек у другој половини другога вијека.

Језгра догматичкога учења своди се на вјеру у св. Тројицу — Оца, Сина и Св. Духа. Ко није крштен у име св. Тројице тај не припада цркви, „нека не једе и не пије ваше јевхаристије“ (IX. 5).

Учење Апостолско напосе учи:

а) О Богу у опште. — Бог је свемогући господар и сведржитељ, Он је створио све, — и човјека (X. 3. 4. I. 2. V. 2). Створио све ради имена свога (X. 3), јело и пиће дао је људима на уживање (X. 3), Он промишљава о свему, без Њега не бива ништа (III. 10). Он је отац наш, који хоће да се Ње-

гови благодатни дарови дају свакоме (I. 5). и који сам даје (IX. 2. 3. X. 2. 3), но Он је уједно и одмаздитељ (IV. 7). Спрам незнабожачкијех богова Он је Бог живи (VI. 3), вјечни (VIII. 2), свети (X. I), цар велики, ког је име чудно међу народима и коме се приноси чиста жртва у свако доба и на свакоме мјесту (XIV. 3).

б) О Богу у три Лица.

α) О Богу Оцу. — Бог *Отац* јест прво Лице св. Тројице, и као такав се међу лицима св. Тројице на првоме мјесту спомиње (VII. I). Зове се Оцем јер има Сина (IX. 2. 3. X. 2. 3).

β) О Богу Сину. — Друго Лице свете Тројице јест *Син* (VII. I). Он се назива Господ (IV. 13. VIII. 2. IX. 5. X. 5. 6. XI. 2. 8. XIV. 3. XV. 4. XVI. 1. 7), дијете (παῖς) Божије (IX. 2. X. 3). и Син Божији (XVI. 4). Он је и син човјечији, Његова човјечија природа наглашена је на ономе мјесту, гдје се Он назива лозом Давидовом (IX. 2) [1]. Он је наш Спаситељ, преко Њега нам је Бог даровао живот и разум (IX. 3), вјеру, бесмртност и живот вјечни (X. 2). Он ће доћи да суди (XVI. 1. 7).

γ) О Богу Духу Светоме. — Дух Свети је треће Лице св. Тројице (VII. 1). Он просвјећује људе и спрема их за Божије призвање (IV. 10).

Осим тога у пошљедној глави дотиче се Учење Апостолско, као што горе напоменусмо, другога доласка Христовог, те антихриста (XVI. 3. 4) и васкрсења мртвијех (XVI. 6).

Излагање нравственога учења заузима већи дио списа. И као што је краткоћа у догматичком учењу знак старине, тако је је исто знак старине и опширност у учењу нравственом.

Језгра нравственога закона своди се на двије јеванђеоске заповиједи: о љубави спрам Бога и ближњега (I. 2). Та љубав залог је црквенога мира и извор нравствене чистоће и светости хришћана. Онај, који испуњава заповијед Божију о љубави, тај благосиља оне који га проклињу, моли се за непријатеље, пости за своје прогонитеље, љуби оне који га мрзе (I. 3), прашта увриједе (III. 8), ништа не сматра својијем (IV. 8),

---

[1] Управо с тога што се у првој јевхаристичној молитви наглашава лоза Давидова, т. ј. околност да је Исус Христос, по човјечијој природи, потомак Давидов, могли би рећи да је у другој молитви (X. 6) погрјешно стављено: осана Богу Давидову. Јеванђелист Матеј, од кога је овај усклик позајмљен, има на дотичноме мјесту (XXI. 9. 15): осана сину Давидову, као што га Он и иначе назива тијем именом (I. 1).

даје ближњену све што овај треба (I. 4), клони се гријеха сваког (III. 1) [1], не прави у цркви раскола а измирује оне који су у свађи (IV. 3), учи дјецу своју страху Божијем (IV. 9), поступа благо са својим нижим (IV. 10), вјерно служи својега господара (IV. 11) и има симпатије за биједнога и угњетенога (V. 2), благодаран је Богу за све што од Њега прима (X. 3).

Спољашње установе, на којима су унутарњи основи једне цркве Христове утврђени, јесу:

а) Крштење. — Крштењу предходи оглашење (VII. 1), за тијем пост од једнога или два дана, ког пости и онај који се крсти и онај који крсти, па према околностима „још и ко други“ (VII. 4). Под овијем „још и ко други“ на сваки начин разумијеваће се вјерни, који су у доба Јустиново збиља постили са оглашенима прије крштења [2]. Суштина крштења састоји се у произношењу ријечи „у име Оца и Сина и Светога Духа“. Материјом служи вода, која треба да је текућа, но ако такве воде нема може се крстити и у стајаћој. У текућој води крштавати био је обичај стари. За њега знаду Дјела Апостолска, посланица Варнавина, Јермин Пастир, па и Јустин мученик [3]. Касније се на тај обичај више није пазило [4]. Кад нема довољно воде за погружење дозвољено је изнимно крстити и облијевањем (VII. 3). По правилу се свршава крштење у води хладној, но, ваљда ради слабог здравља онога који се крштава, дозвољено је обавити га и у топлој води (VII. 2).

б) Јевхаристија. — За учешће у јевхаристији нужно је: крштење у име Господње (IX. 5), безгрјешност или светост (X. 6). и исповијед и покајање за гријехе непосредно пред причешћем (XIV. 1). Прва два услова спомињу и други стари црквени писци. Тако Јустин говори, да се јевхаристија даје само онима, који су „у бањи крштења ослобођени од гријеха и који по закону Христову живе“ [5], дочим о трећем услову спомена нема. Он се, могли би рећи, спомиње први пут у Учењу Апостолском. Само свршавање јевхаристије тече овијем редом: најприје се

---

[1] Cf. још Уч. Ап. гл. II. III. IV. V. и VI.

[2] Јуст. Apolog. I. 61. у *Migne*, Patrol. gr. edit. lat. IV. 300.

[3] Дјел. ап. VIII. 36. и д. — Варн. Посл. XI. — Јерм. Mand. IV. 3. Sim. IX. 16. — Јуст. Apol. I. 61.

[4] Тертул. de bapt. c. IV.

[5] Јуст. Apol. I. 66.

благодари над чашом (IX. 2), за тијем над хљебом (IX. 3—5), онда причешћивање (IX. 5. X. 1) и на крају благодарење по слије причести (X. 1—7). Што се тиче реда, којим се јевхаристија свршује, слаже се Учење Апостолско са јеванђељем по Луци [1], но из ријечи: „али нико нека не једе и не пије ваше јевхаристије“, могло би се закључити, да је благодарење над хљебом ишло прије благодарења над чашом, што би одговарало јеванђељу по Матеју и по Марку [2], а и поретку, ког Јустин, па и Игњатије Богоносац, описује [3] и који се у цркви одржао. Елементи јевхаристије јесу хљеб и вино, који се послије благодарења над њима називљу εὐχαριστία (IX. 5). Тијем их именом назива и Игњатије Богоносац [4]. Вино се у нашем споменику називље лозом Давидовом [5], коју нам је Отац открио кроз Исуса, дијете своје. Јевхаристично јело и пиће за разлику од обичнога јела и пића називље се јелом и пићем духовним, које приводи ка бесмртности (X. 3) [6].

Драгоцјене су три молитве јевхаристичне, које су у Учењу Апостолском забиљежене. Драгоцјене су по томе што код ниједнога писца старијега, који говори о јевхаристији и благодарењу, нема забиљежених молитава. Молитве над чашом и хљебом кратке су, а трећа послије причешћа много је опширнија. Ова се састоји из три дијела и закључка. У сваком дијелу обраћа се молитвеник Богу и завршује славословљем. Први дио, у ком се изражава благодарност, што је имену Божијем спремљено мјесто у срцима људскијем и што им је преко Исуса Христа откривена вјера, разум и бесмртност, обраћа се Богу, Оцу светоме; други, који прославља Бога као створитеља свијета и раздавача блага, управљен је Богу, господару и сведржитељу. Оба дијела завршују једним и истим славословљем: „слава теби ва вијек“. Трећи дио садржи молитву за цркву, управљен је Богу, Господу и завршује се опширним славословљем: „твоја је сила и слава ва вијек“. Оним првим славословљем завршене су и молитве над чашом и хље-

---

[1] XXII. 16—19.

[2] Мат. XXVI. 26—28. — Марк. XIV. 22—24.

[3] Јуст. Apol. I. 65. 66. — Игњат. Посл. Филаделф. IV.

[4] У посл. Смирњ. говори он да се докети уздржавају од јевхаристије „јер не вјерују, да је јевхаристија тијело нашега Спаситеља“.

[5] Овакав се израз налази још само у Климента александријског.

[6] Cf. Игњат. Бог. Посл Рим. VII. 3., Ефес. XX. 2., Смирњ. VII. 1.

бом (IX. 2. 3), а другим молитва за цркву пред причешћем (IX. 4).

Вриједно је споменути, да се у молитвама Христос назива „дјететом“ (παῖς), јер баш тај израз свједочи, да су молитве старе, пошто, се он налази само у старијим споменицима хришћанске литературе [1], а касније се са свијем губи, уступајући мјесто изразу „Син“, кога и писац Учења Апостолског употребљује (VII. 1. XIV. 4).

Да се зауставимо још код славословља, напосе онога опширнијега. Сравнимо ли га са нашијем славословљем које гласи: „*Јако твое есть царство* (βασιλεία), *сила и слава* . . .“ тад нам упада у очи, да у славословљу Уч. Ап. нема ријечи „βασιλεία“. Ово би могло значити, да се славословље у оном предјелу, гдје је Уч. Ап. постало, говорило без ријечи „βασιλεία“. а научењаци, који су се бавили сабирањем и испитивањем славословља, дошли су до резултата, да једино такозвано сахидско или горњо египатско славословље нема те ријечи [2]. Ово може знаменито бити за опредјелење мјеста постанка Уч. Ап. — Наглашујемо, да се у спису ништа не наређује ко треба да говори јевхаристичне молитве, само се за пророке вели, да они нијесу ограничени на ове облике благодарења (X. 7).

Јевхаристија се свршава недјељом (XIV. 1), но будући да се у спису препоручује „често скупљање“ и тражење онога што је „душама корисно“ (XVI. 2), могло би се закључити, да се јевхаристија и у друге дане свршавала. На ову мисао долазимо по томе, што се позив на јевхаристију у XIV. 1. уводи ријечју „скупљајте се“, као што је и у XVI. 2. На овоме мјесту спомиње се о ономе што је „корисно *душама*“, а знамо, да се јевхаристично јело и пиће назива „*духовним* јелом и пићем“ (X. 3), од кога не може ништа бити корисније душама људскијем. Осим тога наредба о честом скупљању опомиње на сличну наредбу, која се налази у списима св. Игњатија: „скупљајте се често ради свршавања јевхаристије и славословља Богу“.

Са јевхаристијом тијесно су спојене још и ове установе: *а*) исповијед и покајање за гријехе, *б*) одлучење, *в*) јавно и приватно Богослужење, *г*) молитве и *д*) постови.

---

[1] Дјел. ап. III. 13. 26. IV. 27. 30. — Варн. Посл. VI. 1. IX. 2. — Клим. рим. Посл. I Кор. LIX. 2—4.

[2] *Harnack*, Texte etc. Band II. Heft. 2. S. 169.

а) Исповијед и покајање. — Исповијед се врши јавно у цркви (IV. 14), наравно прије јевхаристије (XIV. I), а судећи по изразу: „и не иди на молитву са злом савјести“ (IV. 14), могли би рећи и прије Богослужења. И иначе се у старим хришћанским споменицима налази јаснијех свједочаба о исповијести [1], али у нашем спису највише је наглашена исповијед *публична*. На такову исповијед односе се и ријечи њеке из посланице св. Апостола Јакова [2]. Грјешник засвједочава поправљање своје покајањем, које се врши онђе гдје и исповијед, т. ј. у цркви.

б) Одлучење. — Црква настоји грјешника поправити укором (IV. 3), но не у гњеву, већ у миру (XV. 3); а који не ће да се поправи тај је искључен од заједнице, опћења (XV. 3) и јевхаристије (XIV. 2).

в) Јавно Богослужење. — У дан недјељни обавља се јавно Богослужење (XIV. 1). Учење Апостолско знаде дакле само за један свечани дан и то засвједочује његову старину. У осталом, наредбом да се „у дан Господњи“ вјерни скупљају, није никако речено да другог ниједнога дана јавно Богослужење не треба свршавати.

Саставни су дијелови Богослужења проповијед (IV. 2), читање св. Писма (XV. 4) и јевхаристија (XIV. 1).

Осим општег јавног Богослужења налаже се вјернима изрично, да се и иначе скупљају ради поуке и утврђења у религијозно-наравственом животу (IV. 2. XVI. 2).

г) Молитве. — Молити се треба онако, као што је Господ у јеванђељу заповједио (VIII. 2). Најглавнија је молитва Господња (VIII. 2) [3], коју треба три пута на дан молити (VIII. 3). Три

---

[1] Варн. Посл. XIX. — Клим. рим. I. Кор. LI. — Игњ. Бог. Посл. Филибл. VIII.

[2] V. 16.

[3] У Учењу Апостолском завршује молитва Господња славословљем. Ово је врло важно ради спора о аутентичности славословља у Мат. VI. 13. Православна Црква сматрала је и сматра то славословље аутентичнијем, дочим му римо-католичка пориче аутентичност. Отуд се у св. Пнсму православне Цркве (види грчки и словенски текст) молитва Господња завршује славословљем, а у оном западне Цркве (види: **Biblia sacra vulgatae editionis Sixti V. Pont. max. jussu. Antwerpiae. 1603.**) са ријечима: **sed libera nos a malo.** (Cf. *Streitwolf*, Libri Symbolici ecclesiae catholicae. Tom. I. Gottingae. 1838. Catechismus Romanus. Pars IV. 620—707). Вијековима већ повлачи се питање која страна има право. Нарочито на западу много се о томе писало. Једни, као на пр. *Bengel* (види: **Realencyklopaedie von D.r**

пута, опомиње на Давидово *вечерь и заутра и полудне* [1]. или на трећи, шести и девети час, па и на изреку Пророка Данила [2].

Herzog und D.r Plitt. Leipzig. 1878. Band III. S. 685), тврдише, да је то славословље ушло најприје у неке сирске пријеводе св. Писма и отуд у првој половини IV вијека у грчке кодексе Тако говори и *Griesbach* (види: Comment. crit. in gr. Matthaei testum. pag. 71) : circum medium quartum saeculum Doxologia extitit in graecis codicibus. Узњих пристаје и *D.r J. Augusti* (Denkwürdigkeiten aus der christlichen Archäoiogie. Leipzig. 1822. Band V. S. 118—120). Браниоци аутентичности дотичнога мјеста у јеванђељу по Матеју, међу којима је на западу најзнаменитији *Baumgarten* (са расправом: Authenti. Doxologiae Matth. VI. 13. obviae a recentissimis oppugnatoribus vindicata. Hal. 1753), истицаху у потврду своје мисли то, што се упитно славословље налази у врло старим грчким рукописима, а највише се осниваху на Апостолскијем Постановама (књ. III и VII), у којима се исто налази. Данас мора објективна критика признати, да су заштитници славословља ударили били правим и јединим путем, којим се ово спорно питање ријешити може, премда им није било суђено да га они коначно ријеше, просто с разлога, што не имадоше при руци згодног споменика, који би старији био од Ап. Постанова. Противници одрицаху наводима њиховим силу доказа, говорећи, да има рукописа без славословља а Ап. Постанове да су сувише касно написане, да би могле у овом спору свједочити, на пошнетку позивљаху се и ља то, што у јеванђељу по Луци (XI. 2. и д.) о славословљу спомена нема. Али, ако у јеванђељу по Луци славословља нема, то још не доказује, да је оно у јеванђеље по Матеју касније дометнуто. И других ствари има у једнога јеванђелиста а у другога нема, па ипак нико не ће на основу тога тврдити, да је само оно аутентично што се у сва четири јеванђелиста налази. У спору овом не може одлучивати ни то, што у њеким старијим грчким кодексима тога славословља нема, јер има исто тако старих рукописа, који га имаду. Признати се мора, да је приговор против Ап. Постанова био до некле оправдан. Велимо до некле, јер, они који одбациваху ову свједоџбу или не знађаху или заборављаху да Ап. Постанове не морају бити самостална, скроз и скроз оригинална радња, него да могу имати и своје изворе, који су од њих старији. Један од тијех извора, знамо данас, јест и Учење Апостолско и то баш за VII књ. Ап. Постанова. Ако су Ап. Постанове биле млађе да свједоче у споменутоме спору — премда су против Бенгла и Гризбаха могле свједочити, јер су написане свакако прије половине IV вијека данас им долази у помоћ Учење Апостолско, које је написано много раније, раније од самога првог сирскога пријевода св. Писма, који је учињен концем другога или почетком трећега вијека (види, Герике, Введеніе въ н. зав. књиги св. писанія. Москва. 1869. ч. II. стр. 283). И по томе је свједоџба Учења Апостолског важна. Пред њом с једне стране пада сва хипотеза о неаутентичности Матејева славословља, његову постанку и улазу у грчке кодексе, а с друге стране она потврђује, да су заштитници аутентичности, на првом мјесту непогрјешиви глас св. православне Цркве, у питању овоме били на страни истине.

[1] Псал. LIV. 18.

[2] VI. 1.

Осим молитве Господње препоручују се још молитве за непријатеље (I. 3) и за све људе (II. 7).

д) Пост. — Пост не смије бити притворан, а постити треба сриједу и петак (VIII. 1), за тијем прије крштења (VII. 4) и на почељетку још за гонитеље своје (I. 3). Наредба о посту пред крштењем свједочи, да је спис стар, јер се послије другога вијека иста већ губи [1]. О посту за гонитеље нема осим Ап. Уч. нигдје спомена. У Јермином Пастиру [2]. препоручује се пост, али у сврху да се поштећи приштедња дијели сиротињи. И Ориген [3] слично томе говори, наводећи ријечи које је нашао „in quodam libello“: „Beatus est qui etiam jejunat pro eo ut alat pauperem“. Но ни код овога ни код онога нема спомена о посту за прогонитеље. Учење Апостолско биће сигурно први спис, који отворено и јасно свједочи о посту сриједом и петком. Баш с тога, што се на овоме мјесту не говори ништа о другијем постовима преко године, што као да показује да хришћани још нијесу имали готову подјелу црквене године, може се и закључити, да је наредба ова, а њом и цио спис, врло стар. Значајно је да о посту суботом спомена нема.

Црква Христова, као друштво вјерних, није остављена сама себи. Унутарњи основи њезини, који су у овијем напријед споменутим спољашњим установама добивали видљиви облик, морали су по вољи божанственога оснивача новозавјетне цркве имати и своје носиоце. И имали су их, по казивању Учења Апостолског, с једне стране у апостолима, пророцима и учитељима, а с друге стране у епископима и ђаконима.

Драгоцјени су особито податци, које нам пружа Уч. Ап. о апостолима, пророцима и учитељима. И ако се ове службе спомињу у списима апостолскијем, и ако је поњеки писац црквени долазио до тога да говори о њима, ипак је све то доста оскудно, да не речемо, тамно.

Најјасније се говори у новоме Завјету о служби апостолској [4]. Али баш на ономе мјесту, гдје се говори о дужностима апостолскијем и о начину вршења апостолске службе, у јеванђељу по Матеју на име, изрично је споменуто, да је ту говор

---

[1] *Harnack*, Texte etc. B. II. H. 1. S. 24.
[2] Mand. V. 3. 7. 8.
[3] Homil. in Lev. X. fin. (Tom. II. p. 246).
[4] Мат. гл. X.

само о дванаесторици апостола [1], које је Исус Христос изабрао и на проповијед јеванђеља послао. Главна је њихова дужност проповиједање јеванђеља [2] свима народима по заповијести Господњој [3]. Њих је позвао у службу сам Исус Христос [4]. Са те дванаесторице прешло је име „апостол“ и на друге проповједнике — могли би рећи мисионаре хришћанске, који су међу незнабошцима проповиједали о Христу. Њих позива у службу Дух Свети [5].

Осим апостолâ, о којима се још и на другим мјестима у апостолскијем списима спомиње [6], биле су у апостолској цркви још и службе пророкâ [7] и учитељâ [8], на које такођер поставља Бог.

Пророчка служба састоји се с једне стране у објављивању будућности [9], а с друге стране у поучавању, у тјешењу народа [10]. Они врше своју службу на основу особитога дара (χάρισμα) Духа Светога [11].

Учитељи уче народе, такођер на основу дара Духа Светога [12].

Суштина свију овијех служаба, као што видимо, састоји се у проповиједању слова Божијега. О све три службе спомиње се у списима апостолскијем, али њихови одношаји, ни међусобни, ни спрам цркве, нијесу тачно обиљежени.

Те службе одржаше се и у периоду апостолскијех мужева. Јевсевије спомиње у својој историји пророка Квадрата и наставља даље: „Осим њега било је још и других славних лица, која су по реду била први прејемници апостолâ. Ови Богу по вољи ученици, имајући таке претке, трудише се око тога да подигну цркве на онијем основама, које свуда поставише апостоли. Они залазише све даље и даље, проповиједајући и на

---

[1] Мат. X. 2.
[2] Дјел. ап. VI. 2. 4. XX. 24.
[3] Мат. XXVIII. 19. 20.
[4] Мат. X. XXVIII. 19. 20.
[5] Дјел. ап. XIII. 1–4.
[6] I Кор. XII. 28. 29. — Ефес. II. 20. III. 5. IV. 11.
[7] Дјел. ап. XI. 27. XIII. 1 и д. — I Кор. XII. 28. 29. — Ефес. II. 20. IV. 11.
[8] I. Кор. XII. 28. 29. XIII. 1 и д. — Ефес. IV. 11. — Јевр. XIII. 7. 17.
[9] Дјел. ап. XI. 28.
[10] I Кор. XIV. 3.
[11] Рим. XII. 6. — I Кор. XII. 10.
[12] Рим. XII. 6.

све стране сијући спасоносна сјемена небескога царства. Многи од њих, проникнути Божијом ријечју и добивени за јеванђеоске мисли, најприје учинише оно, што рече Христос у Матеја гл. XIX. ст. 21., т. ј. раздијелише своје благо међу не имућне, па се онда дадоше на пут и вршише послове који јеванђелисти-ма доликују, т. ј. упознаше људе са Христом, који донде не чуше ни једне ријечце о вјери која спасава, у једно им даваше књиге божанственога јеванђеља. Па кад су тако овдје или ондје у страноме свијету подигли цркве и приставили им пастире, који ће даље његовати нови расад, ишли су даље међу непознат свијет, имајући уза се божанствену благодат и помоћ, јер је за онда Дух свети чинио преко њих многа чуда... У осталом нијесмо у стању да кажемо имена свима најближијем прејемницима апостолскијем, што пасоше различне цркве по васиоиој, или који бише прави јеванђелисте....“ [1]. Шта видимо из овога казивања Јевсевијева? Оно исто што из посланица апостолскијех, само на дуљи период времена протегнуто. Видимо на име, да су концем првога и почетком другога вијека још постојале службе апостолâ, пророкâ и учитељâ односно службе, којих се дјелокруг протезао на сву цркву у опште, а посебне цркве или цркве поједине да су имале своје сталне *пастире* или као што их списи апостолски називају епископе, презвитере и ђаконе. Једино то може се извести из Јевсевијевог причања и више ништа. О одношају онога првога реда служитеља спрам цркве нема ни у Јевсевија ничег подробнијега.

Да ничег другога у Учењу Апостолском нема, учени Вријеније обесмртио би своје име и тијем једино, што је отргао забораву овај спис, који доста јаку свјетлост баца и на ово, досад тамно и мучно, питање. Из Учења Апостолског видимо, да су се, у доба кад је исто написано, *апостолима* називали проповједници јеванђеља Христова међу народима, који дотле за правога Бога не знадоше. С њима се поступа онако, како јеванђеље наређује (XI. 3). Они могу долазити и у општине које су већ у духу хришћанском организоване и оне их треба да приме као Господа (XI. 4). Могу се ту, по потреби службе своје, задржати најдуље два дана (XI. 5).

---

[1] Јевсевија Памфила, Црквенска историја. књ. III. гл. 37.

У нашем споменику истакнута су и обилежја правога и истинитога апостолства. Тако онај који се задржава на једноме мјесту ма и три дана није истинити апостол (XI. 5). И онај који иште новчану награду или попутницу у новцу лажни је апостол (XI. 6) [1]. Онај дакле, који то не чини истинити је апостол и тај има право на конак и храну до првога конака од општине, у коју је дошао (XI. 4. 5. 6)

Пророци нијесу такођер везани у вршењу своје службе за коју посебну цркву. Они иду с једнога мјеста на друго, по том имаду право учити и проричати у свој цркви у опште; но ако нађу за добро, могу се и настанити, било стално било привремено, у ма којој општини (XIII. 1). У томе се они разликују од апостолâ. Општина, у којој се пророк настани, дужна му је давати храну (XIII. 1), која се састоји из првинâ свијех плодова са њиве, винограда и од стоке (XIII. 3), напосе обвезна му је давати хљеба (XIII. 5), вина и уља (XIII. 6), те га мора по могућности потмогати са новцем, одијелом и у опште свијем осталим што је за живот нужно (XIII. 7). Ужи-вајући та права пророци морају проповиједати у духу (XI, 7. 8. 9), учити истини (XI. 10), помагати биједнима (XI. 12) и свршавати јевхаристију (X. 7).

Само пак проповиједање у духу још није знак истинитога пророштва (X. 8), већ су знаци тога наравствени живот, понашање пророково и сагласност између његовијех ријечи и дјела (XI. 8. 10), према томе није истинити пророк онај, који не живи по заповиједима Господњим, који узима за себе оно што је за сиротињу искао, који не чини оно чему учи и који иште награду за своју проповиједь (XI. 6. 12). Напротив онај, који више још чини него што учи и од другијех захтјева да чине, није одмах за то и лажни пророк (XI. 11). Међу тијем општина,

---

[1] Упада у очи, да писац мијеша изразе апостол и пророк, називајући лажнога апостола лажнијем пророком. За онога, који није прави апостол постоји у новоме Завјету израз: ψευδαπόστολος (II Кор. XI. 13), па ипак писац не хтједе тај израз употријебити. Ово се не да начим другијем разјаснити већ једино тијем, што се у новоме Завјету врло често спомиње израз „лажни пророк“ (Мат. VII. 15. XXIV. 11; Марк. XIII. 22; II Петр. II. 1; I Јов. IV. 1), и отуд га је ваљда наш писац позајмио. У осталом ове мијешање израза врло се често догађа у прво доба. Треба се само сјетити, како се у новозавјетнијем књигама мијешају изрази епископ и презвитер.

у извјеснијем приликама, нема права судити пророка, њему суди Бог (XI. 11). Прекршај ове наредбе највећи је гријех (XI. 7).

И учитељи врше своју службу у разнијем црквама и оне их треба да приме као Господа (XI. 1. 2). Учитељ се може, као и пророк, настанити у којој посебној општини и тада му је она дужна давати храну (XIII. 2). Он врши своју службу ширећи правду и разум Господњи у својијем поукама (XI. 2), којима је по томе садржина морал и вјера хришћанска, и које се морају потпуно слагати са онијем што је у првијех 10 глава Учења Апостолског изложено (XI. 1). Дакле онај, који не учи као што се у тијех 10 глава говори, није прави учитељ, општина има право да га суди т. ј. налаже јој се да његову науку не слуша (XI. 2).

Ове три службе — апостолска, пророчка и учитељска, устројене су за цркву. Ни апостол, ни пророк, ни учитељ нема никакве *административне* власти у посебној цркви ни једној. Нијесу је могли ни имати просто с разлога, што им је позив, у правилу био такав, да морају путовати и селити се из једнога мјеста у друго, из једне цркве у другу. Они проповиједају гдје дођу и врше — као на пр. пророци — *литургичку* службу и тијем утврђују младе општине у правди и разуму Господњем, а *управа* тијех појединијех општина повјерена је *епископима* и *ђаконима*, у постављању којих има и општина дијела (XV. 1) [1]. Њих треба поштовати као и пророке и учи-

---

[1] Учење Апостолско изражава се, као што видимо, врло кратко о постављању епископâ и ђаконâ, а о презвитерима не спомиње ни ријечи. Ово је дало Харнаку повода да тврди: а) свештенство нема сакраменталног карактера и б) у првој цркви хришћанској била су само два степена свештенства. (Види **Texte etc. B. II. H. 1. S. 56—58 und B. II. H. 2. S. 140—158**). Он вели: израз χειροτονήσατε односи се једине на избор са стране општине, дакле нема ту никаквог тајанственога чина, којим би се извјесно лице постављало на службу општинску. И ако се признати мора, да χειροτονεῖν значи изабрати, ипак се не смије ни с ума сметати, да тај израз уједно значи и поставити изабранога на службу. (Види *Augusti*, **Denkwürdigkeiten etc. Band. XI. S. 258 u. ff.**). Нас се овдје не тиче толико питање у чему се састојао тај избор, колико друго питање, на име, каквим се чином обављало и ко је обављао само постављање. На то питање даје нам јасан одговор св. Писмо и списи старијих црквенијех писаца. По св. Писму не поставља на свештену службу општина, већ апостоли и њихови замјеници у служби (Дјел. ап. XIV. 23; II Тим. I. 6. II. 2; Тим. I. 5 и др.). У првој цркви није општина постављала

теље (XV. 1). Они поред административне службе врше још и службу пророкâ и учитељâ (XV. 2), наравно не у цијелој цркви, већ у цркви за коју су постављени.

Одлична црта хришћанске љубави, која спаја све хришћане у једну цркву, састоји се у примању и потпомагању браће путника. То, да речемо, госпоприимство тијем је веће, што даље идемо у хришћанску старину. По Учењу Апостолском свакога странца, који долази у име Господње, треба без оклијевања примати (XII. 1), два или три дана треба општина да му даје све што му је за живот нужно (XII. 2). Може он у општини

свештенике, већ апостоли, то свједочи, један између најстаријих црквенијех писаца, Климент римски (I Кор. гл. XLII и XLIV), а постављани су саопштавањем благодатнијех дарова Духа Светога уз видљиви чин полагања руку на изабранога. Према томе прва тврдња Харнакова не само да није основана на Уч. Ап., јер оно о томе ништа не говори, већ се уједно противи вјеродојнијем свједоџбама из најстаријега доба хришћанске цркве. А како стоји са другом тврдњом његовом? Учење Апостолско спомиње само два степена свештенства. Но да ли се смије ради тога одмах тврдити, да трећега степена никако није ни било? Смјело би се то чинити само тада, кад би Учење Апост. било једини споменик, који би о овој ствари говорио. Но то није случај, јер има споменика сувремених Учењу Апостолском и старијих од њега, који о томе говоре и то у прилог учења православне цркве о три степена свештенства, а против теорије о прогресивном развитку једнога степена из другога. Ту је на првом мјесту св. Писмо (I Тим. II. 2; Тим. I. 5; Дјел. ап. XIV. 23. VI. 6), па Климент римски (I Кор. гл. XL и XLII), Игњатије Богоносац (Посл. Ефес. III. Смирњан. VIII. Магнеж. VI. Трал. XII). Нашој тврдњи могло би се приговорити, да се и на њекима од тијех мјеста мијешају називи епископ и презвитер, те се само један или други спомиње. Ово смо опазили и у Учењу Апостолском са изразима апостол и пророк. Али пренаглено је из ове околности изводити закључак, какав је Харнак извео. На више мјеста спомињу се само презвитери, јер је било цркава или општинâ, у којима није било епископа; спомиње се на другијем мјестима епископ само, јер је тако исто било цркава, у којима није било презвитерâ, а осим тога, кад је споменут епископ, није било ни толико нужде спомињати презвитера, пошто се појам о овоме садржава у појму о епископу. (Види о свему опширније у Макарія, Православно-догматическое Богословіе. Том. II. Изд. 3-е. С.-Петербургъ 1868. §. 173. и 238—240; Филарета, Православное-догматическое Богословіе. Т. II. Изд. 3-е. С.-Петербургъ 1882. §. 280—286; *D.r Ant. Kurz*, Der Episcopat der höchste vom Presbyterate verschiedene Ordo. Wien. 1877.; Арх. Иннокентія, Богословіе обличительное. Томъ IV. Казань 1864. §. 403—407; Еписк. Гурія, О богоучрежденности епископскаго сана въ Христовой Церкви [Христ. Чтеніе. Ч. I. стр. 564—642]).

и остати, али само као раденик, који си је кадар заслужити храну (XII. 3). За случај потребе, дужна је и општина побринути се да му нађе посла (XII. 4), и онај који би се клонио рада није прави хришћанин и нема права на помоћ општине (XII. 5). Као што видимо о послима за препоруку или легитимацији — γράμματα συστατικά — што се у касније доба захтијева, нема у нашем спису спомена.

Прегледавши садржину Учења Апостолског, да одговоримо сад на питање: Коме се добу може односити наш спис.

И летимични поглед на садржину његову увјерава нас, да је Уч. Ап. врло старо. Наредбе о посту пред крштењем, о крштењу у текућој води и о посту за гонитеље, не спомињање празникâ осим недјеље и другијех постова осим сриједе и петка, нетражење писама од препоруке од онијех који као путници долазе у општину, називање Исуса Христа дјететом (παῖς) Божијим, кратко, просто и једноставно излагање догматичкога а с друге стране већа опширност у излагању моралнога учења, додиривање злоупотреба у служби пророчкој — све то свједочи, да је Учење Апостолско написано не прије почетка другога вијека и не касније од прве половине истога вијека, јер тек у другом вијеку почињу се појављивати оне злоупотребе, на које писац нашега списа напада, а у другој половини другога вијека почиње бујнији развитак догматичкога учења хришћанске цркве, и изазван потребом појављаје се научни карактер у списима хришћанских писаца.

На основу дакле унутарњих знакова у самоме спису, маркирана је *прва половина другога вијека* као врпјеме, у које је Учење Апостолско могло написано бити.

Ови знаци могли би можда и варати. Морамо дакле још што потражити, чиме би могли утврдити наш закључак, ког смо извели из саме садржине Учења Апостолскога.

Да није Учење Апостолско написано прије почетка другога вијека?

На ово питање тешко је позитиван одговор дати, али се нањ може ипак бар коликом толиком вјероватношћу одговорити. И ми одговарамо на стављено питање са: није.

Прем да је садржина Учења Апостолског на много мјеста такова, да би се могло рећи да је излив духа и правца, који је у другој половини првога вијека владао, ипак се то рећи не

не смије, јер се томе противе *извори*, које је писац Уч. Ап. употребљавао.

Ти извори су, осим јеванђеља по Матеју [1], Луци [2] и Јовану, те пророка Малахије [3] и Захарије [4] и Павлових посланица [5], још: Посланица Варнавина [6] и Јермин Пастир [7].

Ова два пошљедња извора, у којима се налазе рудимента Учења Апостолског, исцрпио је наш писац управо до дна разредивши у лијепом поретку мисли Варнавине и Јермине.

Кад тако ствари стоје, онда није никако могуће, да је Учење Апостолско написано прије почетка другога вијека, јер су Варнавина Посланица и Јермин Пастир написани концем првога вијека [8].

А да ли је оно написано послије другога вијека или можда у другој половини тога вијека?

Да је Учење Апостолско написано прије задње десетине другога вијека, о томе свједочи Климент александријски, који га је 190. године назвао „γραφή“.

---

[1] Учење Апостолско VIII. 2. одговара Мат. VI. 5. 9—13;
" " IX. 5. " " VII. 6;
" " XI. 3—12 опомиње на Мат. X. 5 и д. VII. 15. и д.;
" " XI. 7. одговара на Мат. XXIII. 3.
" " XV. 3. опомиње на Мат. V. 22; XVIII. 15—17. 21. и д.

[2] Учење Апостолско XI. 4—12. опомиње на Лук. IX. 1. и д.; X. 4. и д.

[3] Учење Апостолско XIV. 3. одговара Малах. I. 11. 14.

[4] Уч. Ап. XVI. 7. одговара Захар. XIV. 5.

[5] Уч. Ап. XV. 4. опомиње на Колош. III. 17;
" " X. 6 " " I Кор. XVI. 22;
" " XIII. 1. 2. " " I Кор. IX. 13. 14;
" " XII. 3. " " II Сол. III. 10.

Друга мјеста, која се подударају са новозавјетнијем списима види у примједбама к српскоме пријеводу Учења Апостолскога.

[6] Особито гл. XVIII. XIX. и XX. (Види Вријеније, Διδαχή, p. πδ'-πη'; ***Harnack***, Texte etc. B. II. H. 1. S. 81—87).

[7] Понајвише Заповијед II. и XI. (Види Вријеније, Διδαχή, p. πϑ'-ξ'; ***Harnack***, Texte etc. B. II. H. 1. S. 87). У Учењу Апостолском има један цитат (I. 6.) за кога се не може казати откуд је узет. Слично по смислу учење налази се код Климента александријскога Strom. VII и у Апост. Постановама II. 27. III. 4. (Види Вријеније, Διδαχή, p. 9. n. 16).

[8] Најстрожији критик Јермина Пастира, Хилгенфелд, признаје, да су Заповиједи написане 100. год. по рођ. Хр.

Осим тога ова околност свједочи и даље још за нашу преппоставку у погледу на вријеме, кад је Уч. Ап. написано.

Ми сада видимо, да извор Климентов није γραφή, већ Учење Апостолско. Он је дакле погријешио у називу. Погријешио је Климент александријски, који је био човјек „препун науке“ [1]. Погрјешка његова може значити само једно од овога двора, на име, вјешти критик и на пољу богословске науке силно верзирани учењак или се сâм преварио или је хтио хотимице нашем спису да прибави оно мјесто и уважење, ког он није имао. Ако је нехотично погријешио, што се у доба оно могло лако догодити, тад морамо признати, да је Учење Апостолско морало бити написано много прије 190. године, те га је тада наслов могао преварити и навести, да тај спис уврсти међу свештене књиге. Је ли Климент намјерно погријешио — што је у осталом тешком дозволити — зар би било могуће, да би тај вјешти амалгаматор хришћанскога учења и незнабожачке философије, могао и хтио тако невјешто, да не речемо дјетински и с дрско, поступити, да спис, за кога су још живи свједоци знали шта је и како је постао, назове свештеним? Да ли би он био могао помислити, да ће обмахнути људе, који су са писцем Учења Апостолског живјели а можда га и познавали? Свакако, и у овоме случају, морао је спис наш старији од 190. године бити и то бар толико старији, да су ако ништа друго, морали са свијета нестати свједоци, који би против Климента могли свједочити. И тако би крајњу тачку са границе времена, у које се Учење Апостолско појавило, могли ударити са 190. године бар на 150. годину по рођ. Хр., [2]. те би имали ограничени простор времена од 100—150. године, т. ј. онај исти простор времена, кога смо и на основу саме садржине Учења Апостолског поставили [3]. Период овај од 50

---

[1] Види *D.r J. Alzog*, Handbuch der Patrologie. III. Auflage. Freiburg 1876.

[2] У овоме су изражени наши разлози против Харнаковог попуштања на циглих 25 година. Он мење крајњу тачку на годину 165. (cf. Texte etc. B. II. H. 2. S. 159.).

[3] Вријеније (cf. Διδαχή, ι'–κ'.) долази до закључка, да је Учење Апостолско написано између 120. и 160. године, а то ради тога, што је то период кад је гностицизам у Египту почео цвјетати. Нама се чини, да Учење Апостолско не стоји у никаквој свези за гностицизмом, те према томе, да се не би могло ни доба постанка Учења Апостолског опредјељивати по појавама гностицизма.

година, можда ће се моћи још и сузити, но данас, још док нијесу све околности потанко испитане и сами спис свестрано проучен, то се још учинити не може.

Остало нам је још пошљедње питање, које смо разабирајући Учење Апостолско, ставили на име: *гдје* је оно написано.

Спис, сам по себи, има универзални карактер. У њему нема ни једне одредбе, која би имала ичег локалнога на себи. Писац ни једном само ријечју не одаје ни себе ни мјеста, у коме је он живио и писао. Сама садржина нашега списа такова је, да је писац морао управо ћутати о себи и мјесту, у ком је спис његов постао. Он не пише своје мисли нит своју науку, већ настоји да у краткијем потезима представи науку Господњу. Па као што та наука није удешена за извјесни само народ, исто тако и наш писац намјењује свој спис цијелој цркви, без обзира на овај или онај предио [1]. Према томе, бар за сад, не може бити говора о сигурном и позитивном ријешењу постављенога питања. Али не смета ништа, да се постави колико толико оправдана хипотеза, којим би се наше питање бар у неколико ријешити могло. Такова хипотеза може се поставити.

Има неких околности, којих смо се у нашој расправи дотакли, на којима се може вјероватна хипотеза основати.

О Учењу Апостолском сачувало се најживље предање у цркви александријској. О њему спомиње св. Атанасије велики, њега употребљује у својијем списима Климент александријски, одломци из њега употребљивани су за обучавање катихумена, у њему се налази славословље онаково, какво се по ријечима научењака употребљавало у горњем Египту, оно говори о институцији пророка новозавјешнијех, који су се најдуље одржали у Египту, на пошљетку лако је могуће, да је и Јевсевијева свједоџба о њему основана на предању александријске цркве, које нам данас сасма опредијељено обиљежава положај, ког је Учење Апостолско у старој хришћанској цркви заузимало. Ако дакле сви знаци не варају, тад би се могло рећи, да је *Египат* отаџбина Учења Апостолскога. Бар има много разлога, који на ову мисао доводе, а један је једини, који би могао од те одводити. И тај лежи у јевхаристичнијем молитвама. Оне као да не носе на себи тип египатски. Ово је опазио *Лутард*, примјетивши да се у молитвама тијем говори *о зрњу које било*

---

[1] Сл. на стр. 47, примј. 1.

расути по браговима, мисли он да се порекло тијех молитава, а с њима и цијелога списа, не може пражити у Египту, јер се тамо не сије по браговима већ у долини Нила [1]. Оставивши Египат, наравно да је најлакше зауставити се у Палестини на брежуљицима са источне стране Јордана и ту тражити порекло Учењу Апостолском. Тад ће свакако нићи и хипотеза о томе, да је Учење Апостолско написано међу хришћанима из јудеја — као што збиља Лутард и тврди [2]. Ову тврдњу његову већ смо напријед споменули и осгавили смо одговор на њу за ово мјесто, пошто иста пада са ријешењем питања о мјесту, гдје је Учење Апостолско написано.

Истина је, да је поред сјетве на браговима тешко мислити на Египат, али шта нас сили да претпоставимо, да су јевхаристичне молитве ове управо на ономе мјесту морале написане бити, гдје је Учење Апостолско писано? Зар те молитве нијесу могле бити састављене прије но што је писац Учења Апостолскога и мислио да пише свој спис? Нијесу ли оне могле готове доћи у крај гдје је писац Учења Апостолскога живио? Има ли чега што би нам доказивало, да су те молитве тек са Учењем Апостолскијем у црквену употребу уведене? Нама се чини, да ничега нема што би оправдавало, а још мање неопходно захтјевало, претпоставку да су јевхаристичне молитве написане кад и остала садржина Учења Апостолскога, дакле и на истом мјесту. Разлог, с ког нам се чини неоправданом овакова претпоставка, налазимо ми у тој околности, што писац Учења Апостолскога ничим не одаје да хоће да буде оригиналан. Он збира по новозавјетнијем списима, Варнавиној Посланици и Јермином Пастиру оно, што му се чини да је право учење Господа Исуса Христа и његовијех Апостола. Он не пише ништа ново, можемо рећи, ништа своје. Откуд на једном да да се упусти у састављање молитава, за које дотле нико није знао? Па како баш ту, код тијех молитава, да изневјери главни свој извор — мислимо јеванђелиста Матеја — те да се обрати другом, јеванђелисту Јовану, на кога се иначе у спису овоме не осврће? Ради овога, држимо ми, да писац Учења Апостолскога није уједно и састављач јевхаристичнијех молитава, већ је ове нашао готове и у свој спис их унио. Према томе ми-

---

[1] Theol. Literaturzeitung. 1884. N. 3.

[2] Cf. на стр. 47, примј. 1.

слимо, да се о мјесту постанка Учења Апостолскога може и мора говорити без обзира на јевхаристичне молитве, које имају засебнога писца својега или састављача и које су могле бити са стране у Египат унесене, било усмено било писмено [1]. Услијед овијех приговора, који се могу Лутардовој хипотези ставити, постаје вјероватност, да је Учење Апостолско у Египту написано, јачом и већом.

Колико су нам допуштале силе наше, уз одмјерени простор расправи овој, ми смо се трудили, да разаберемо занимиви спис, кога митрополит Врпјенније нађе и забораву отрже.

Настојали смо да читаоце — у првој линији питомце православнога богословскога Завода задарскога, којима у љубави учитељској ретке ове намијенисмо, — упознамо са Учењем Апостолским, сврхом у коју је написано, изворима којима се писац његов послужио, временом и мјестом кад и гдје је оно написано, значајем и положајем ког је оно у литератури хришћанске цркве заузимало, па и судбином његовом.

Појава заборављеног већ Учења Апостолскога од велике је важности. Њим је попуњена једна спона на испрекиданом ланцу литер·рних производа из првог доба хришћанске цркке. У њему је наша света православно-васионска црква, уз остале непобитне доказе, добила још једнога знаменитога свједока, који гласно и јасно свједочи о неповријеђености и чистоћи апо-

---

[1] *R. W. Dove* (cf. Zeitschrift für Kirchenrecht. 1884. H. IV. S. 424. n. 4.) износи још један разлог против Лутарда. Он вели, да су јевхаристичне молитве, при свем томе што се у њима спомиње сјетва по бреговима, могле ипак бити написане у Египту, пошто су још до владе Мамелукâ (ваљда њеки) брегови око ријеке Нила били обрађивани и на њима се усјев сијао. Дове не наводи извор којим се за ову тврдњу послужио, а поред свега нашега настојања да потврду његовијем ријечима нађемо, нијесмо могли то учинити. Неудаћи нашој криво је то, што при руци не имадосмо ни једне темељитије и опширније радње о развоју културе, напосе пак агрикултуре египатске. Оно мало, што смо могли наћи у Шлосеровој историји и Брокхаузеновој енциклопедији, иде ништа мање него ускос Довеовој тврдњи, али на основу тога не смијемо још рећи да је она неистинита. Стоји ли његова тврдња — што би се допустити морало — онда је Лутардовој хипотези одузет сваки темељ.

столскога учења њезинога. Осим тога, и овом се приликом показало — а показао је учени Вријеније својом расправом — да у расцјепканој православној цркви има људи дубокога погледа, бистре мисли и опсежне научености, који су кадри стати уз раме првим свјетскијем учењацима по богословској струци. Само треба пастојати, да се дјелима тијех људи упо знамо, а у њима нам је распретано велико огњиште око ког се можемо купити и разгријевати срце своје пламеном љубави к вјери и цркви нашој.

Јован Вучковић

ДРУГИ ДИО.

Православни Богословски Завод

У ЗАДРУ

у школској години 1884-85.

.....

У овој школској години текао је живот Завода својим обичним редом. Према пуноме броју наставника, и предавања су се могла држати у законом установљене часове. Због модифицираног Наставног плана Министарским Отписом 29. Октобра 1882. бр. 18261, у прошлим двјема школским годинама њеке се науке нијесу предавале, пошто су дотичним слушаоцима предаване биле, слиједећи пређашњем плану, у првим годинама, исто тако и њеки одсјеци појединих наука нијесу били предавани због истог разлога; ове школске године доведено је и то у ред, и предавања су текла по свима наукама строго по модифицираноме плану.

Услиједовлашћења од стране Високе Владе, а да се опредјеле права професорâ и одношај њихов према претпостављеним властима, и да се уопће законом утврди у свему унутрашњи живот Завода, Професорски је Збор израдио Нацрт за Устав овога Завода. На ту цијел Збор је посветио седам нарочитих сједница, држаних у периоду времена од 14. Марта до 16. Маја, и послије подробнога разбора свију потребâ да се добри ред у унутрашњем животу Завода са сваке стране зајамчи, а на основу Министарских наредаба од 23. Јулија 1869. и 29. Октобра 1882, и других односних наредаба Високе Владе, поднешен је био на Више одобрење израђени Нацрт за Устав. Према испитаном покровитељству Високе Владе наспрам овог Завода, могуће је гојити пуну наду, да ће поднешени Нацрт за Устав Високога одобрења удостојен бити.

А.

Врховни Надзорник.

Његово Преосвештенство госп. *Стефан Кнежевић*, Доктор Богословије, Кавалјер Гвоздене Круне II степена, Командер ордена Франца Јосипа I и т. д. и т. д. православни Епископ Далматински и Истријски.

Б.

Наставничко Особље.

Архимандрит *Никодим Милаш*, Доктор Богословије, редовни професор, предаје Општу Историју Цркве, Црквено право, Патрологију и Црквенозваничи стил.

Јеромонах *Митрофан Шевић*, редовни професор, предаје Увод у Богословље, Догматичко, Морално и Упоредно Богословље.

Јереј *Јован Вучковић*, редовни професор, предаје Пастирско Богословље, Литургику са тумачењем литургичких књига, Хомилитику и Педагогику са Методиком.

Јерођакон *Никанор Ракетић*, суплент-професор, предавао Исагогику са Егзегетиком, Црквено-словенски и Новозавјетно-грчки језик.

Јереј *Јован Брчић*, професор при ц. к. приправничком Заводу, предавао црквено појање са правилом.

Рикард Антуновић, ц. к. учитељ енологије, предавао у зимњем течају Енологију.

Б.

Преглед предавања.

I.

Библијска наука.

А. Исагогика. I. О новозавјетним књигама уопће: 1. Историја приправљања новоз. књига, 2. Историја порекла новоз. књига, 3. Историја сабрања новоз. књига или историја канона, 4. Историја чувања новоз. књига

или историја текста, 5. Историја ширења или превода новоз. књига и као прилог 6. Историја тумачења. П. О новозавјетним књигама у часности: 1. историчне књиге новог Завјета, 2. Учитељске књиге нов. Завјета, 3. Пророчанска књига нов. Завјета. — Б. Егзегетика. Тумачено 1—8 главе Еванђеља од Матеја и 1—3 Еванђеља од Јована са предавањем по на особ о прологу Еванђеља Јованова Предавано у Ш години, и то 6 сахати недјељно првог течаја Исагогика, а другог течаја 3 сахата Исагогика, а 3 Егзегетика.

П.

Увод у Богословље

Приступ. Први дио: О предмету православног Богословља. А. О религији и откривењу у опште. Б. О христјанској религији, као једином и правом откривењу. Други дио: О изворима православног Богословља: *а*) О св. Писму. *б*) О св. Предању. *в*) О православној Цркви као чувару откривених христјанских истина. Предавано по 4 сахата недјељно у П години.

Ш.

Догматичко Богословље.

Приступ. Први дио. О Богу самом по Себи и о Његовом општем односају према свијету и на по се према човјеку. Други дио. О Богу Спаситељу и о Његовом посебном односају према човјечијем роду. Предавано по 6 сахати недјељно у Ш години. — По *Упоредном Богословљу* предавано по 1 сахат недјељно у IV години.

IV.

Морално Богословље.

Приступ. Први дио. О Божијем закону и извршивању тога закона. Други дио. О христјанским дужностима. Предавано по 3 сахата недјељно у IV години.

V.

Пастирско богословље.

Приступ. Први дио: Свештенство у цркви. Други дио: Дужности пастира спрам Бога, ближњега и самога себе. Трећи дио: Пастир у вршењу црквено-учитељских, литургичких и ходегетичких дужности. Предавано 3 сахата недјељно у IV години.

VI.

Историја Цркве.

Приступ. Први период. Други период. Предавано по 5 сахати недјељно у I години. — Историја Словенских цркава. Предавано по 2 сахата недјељно у II години.

VII.

Патрологија.

Приступ. Христјанска књижевност у IV и V вијеку. Предавано по 2 сахата недјељно у II години.

VIII.

Црквено Право.

Приступ. Први дно: Јерархија. Други дио: Особно право. Трећи дио: Иметковно право. Четврти дио: Право учења. Предавано по 4 сахата недјељно у IV години.

IX.

Литургика са тумачењем литургичких књига.

Приступ. Општи темељи, начела, историја и циљ хришћанског Богослужења. — Св. тајне, молитве, и пјесме; читање св. писма, поука и симболичке радње као саставни дијелови православног хришћанског Бо-

гослужења. — Лица која обављају православно Богослужење. — Света мјеста: Црква, њезин унутарњи устрој, — капела, гробље. Хришћанска архитектура и живопис. — Св. одежде, сасуди и богослужебне књиге. — Тумачен је служебник и требник. Предавано 4 сахата недјељно у II. години.

X.

Хомилитика.

Приступ. Први дио: Предмети црквеног говорништва. Други дио: Облици црквеног говорништва. Трећи дио: Унутарњи карактер црквене проповиједи. Четврти дио: Спољашњи карактер црквене проповиједи. Пети дио: Предавање проповиједи. Шести дио: Импровизација. — Предавано 2 сахата недјељно у III. години. — Теорија о слову, бесједи, катихетичким и кратким пригодним поукама. Практичка вјежбања. Предавано 2 сахата недјељно у IV. години.

XI.

Црквено-званични Стил.

Приступ. Обични грађански званични списи. Особити црквено-званични списи. Предавано по 2 сахата недјељно у IV. години.

XII.

Катихетика.

Приступ Први дио: Настава у вјеронауку. Други дио: Васпитање у христјанском животу. Предавано по 2 сахата недјељно у III години

XIII.

Предагогика и Методика.

Приступ. Општа посматрања. Први дио: Фисичко васпитање. Други дио: Интелектуално васпитање. Трећи

дио: Морално васпитање. Четврти дио: Естетичко васпитање. Пети дио: Религијозно васпитање. Шести дио: Васпитање дјеце која немају нормалних способности за потпуни развитак. — Приступ Методици. Опће гледиште. Васпитач, васпитаник, васпитни предмети. Правила за сваки од ових васпитних фактора. Школа, њезин задатак и начин како се исти постићи може. — Предавано 4 сахата недјељно у I години.

XIV.

Црквено-славенски језик.

Приступ. А. Исторични дио. Б. Граматички дио: I. Наука о гласовима. II. Наука о облицима. Читано, превађано, граматички тумачено и упоређивано са старословенским формама Еванђеље од Матеја 1—4 гл. Предавано по 4 сахата недјељно у I години. — III. Наука о основама. IV. Синтакса. Читано, превађано и граматички тумачено 1—6 гл. Дјела Ап. Предавано по 2 сахата недјељно у II. години.

XV.

Повозавјетно-грчки језик.

Приступ. А. Исторични дио. Б. Граматични дио: I. Наука о гласовима. II. Наука о облицима. III. Наука о реченицама. Читано, превађано на српски језик и граматички тумачено Еванђ. од Матеја 1—12 гл. Предавано по 3 сахата недјељно у I години.

XVI.

Црквено појање са правилом.

Предавано по 5 сахати недјељно свима слушаоцима.

Г.

Библиотека.

Школске године 1884-85. умножена је библиотека православно-богословског Завода:

1. Књигама, што су купљене: *Budmani*, Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dio II. Svezak VI. — *Platina J. M.*, Prae lectiones Theologicae. P. I.-II. — *Будиловичь*, Грамматика церковно славянскаго языка. — *Руварац*, Две студенстке расправе. — Verordnungsblatt des Ministerium für Cultus und Unterricht. Jahrgang 1884. — *D.r Aug. Hahn*, Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der alten Kirche.

2. Књигама, што су их даровали:

Његово Пресвештенство Епископ Бококоторски Господин *Герасим Петрановић:* Шематизам православне епархије бококоторске, дубровачке и спичанске за годину 1885.

Госп. Архимандрит *Др Никодим Милаш:* 1. Зборник правила светих Апостола, васионских и помјесних Сабора и светих Отаца, која су примљена православном Црквом. — Zarucke, Literarisches Centralblatt. 1884. (N.r 1—13). — 3. A Niccolò Tommaseo I Maggio MDCCCLXXXV. — 4. Преглед стања фондова под управом „Матице Српске“ за годину 1883. — 5. N. Šimić, Narodni Koledar za prostu godinu 1885.

Госп. Протопрезвитер имоцки *Спиридон Маргетић:* Чудеса Богородице (један српско-словенски рукопис).

Покојни Архимандрит *Атанасије витез Чурлић:* 1. Skarich, Sveto Pismo staroga i novoga uvita. — 2. Cesari, La vita di Gesù Cristo e la sua religione. — 3. Martini, Opere dommatiche, storiche, e morali. — 4. Schwerdling, Praktische Anwendung der heil. Schrift des alten und neuen Testamentes. — 5. Biblioteca classica di sacri oratori. Vol. I — XXVI e ultimo. — 6. Bauer, Predigten. — 7. Montargon, Dizionario apostolico per uso de' parrochi e predicatori e di tutti quelli destinati al sacerdozio. Vol. I—IV. — 8. Abate A. B. Jurisconsulto Veneto, Nuova Compilazione di Storia della Chiesa. Vol. I III e V—XXII. — 9. А. Н. Муравіера, Писма о служби Божијој у православној цркви. — 10. Милутиновић, Пригодње бесѣде. Ч. I. — 11. АЕ. Иринеа, Толкованіе на двадесять пророковъ. Ч. II. — 12. S. Starčevića, Homelie u II knj. — 13. Николичь, Каменъ преты-

канія. — 14. Baldacci, Grammatica teologica. — 15. В. Стеф. Карацић, Нови Завјет Г. нашега Исуса Христа. — 16. Martini, Bibbia sacra. T. I. — XII. — 17. Veith, Homilitische Aehrenlese. — 18. Повѣсть о первомъ и второмъ вселенскомъ собору, у 2 кн. — 19. Berardi, Commentaria in jus ecclesiasticum universum, у 2 кн. — 20. Послѣдованіе молебна за болящаго. — 21. Rajevsky, Le grand canon de saint André de Créte. — 22. Јоанновичь, Начатки церковнаго права древныя православныя источныя церкве. Кн. I. — 23. Сокорище христіанское. — 24. Поповић, Бесѣда, црквени лист за г. 1869. кн. I. — 25 Јоанна Дамаскина дѣла философическа, Источникъ знанія, и Изложеніе православныя вѣры обстоятельное. — 26. Gmeiner, Kirchenrecht. — 27. Alber, Epitome institutionum historiae ecclesiasticae. — 28. D. v. Brentano, die heil. Schrift d. N. T. III Th. — 29. Zängerle, Fest-und Neujahrspredigten. — 30. Пл. Атанацковичь, Повѣсть о расколницѣхъ. — 31. Weinkopf, Catechetica. — 32. Православное ученіе. — 33. I. Claudii, Compendiosae Institutiones theologicae. T. I—III. — 34. Rechberger, Enchiridion juris ecclesiastici. T. I. — 35. Т. Живковић, Српска народна црква. — — 36. Soave, Istituzione di logica. Vol. I. II. e IV. — 37. Matthaeo Liberatore S. I., Institutiones logicae et metaphysicae. — 38. Thiers, Storia della rivoluzione francese. Vel. I—V. — 39. Galletti, Allgemeine Weltkunde. — 40. Cacciatore, Nuovo atlante istorico. — 41. Steger, Allgemeine Weltgeschichte für das deutsche Volk. III. Bde. — 42. Nodilo, Postanje svjetovne papinske vlasti ili pedeset godina talijanske historije (724—774). — 43. Schmidl, Reisehandbuch durch das Königreich Ungarn mit den Nebenländern und Dalmatien, nach Serbien, Bukarest und Costantinopel. — 44. Магарашевичь, кратка всемірна исторіа. — 45. Menis, Il mare adriatico descritto ed illustrato. — 46. Lazzaro, La Serbia durante la guerra del 1876. — 47. Давидовић, Исторія народа србскога (печатана у Бечи 1821). 48. Юлинацъ, Краткое Введеніе въ исторію происхожденія славено-сербскаго народа. — 49. Kurzgefasste Abhandlung über die Verdienste und Schicsale der serbischen oder razischen Nation, in dem Konigreiche Hungarn. 1791. — 50. N. Tommaseo, Intorno a cose dalmatiche e Triestine. — 51. v. Archenboltz, Geschichte ves siebenjährigen Krieges in Deutschland von 1756 bis 1763. — 52. Povistnica slavianska od godine 485. posli rodjenja Isusova do propasti gerčkoga carstva 1453. god. — 53. Botta, Storia della guerra dell' in-

dependenza degli stati uniti d'America Vol. II—IV. — 54. Stein, Kleine Geographie. — 55. S. H., Apologie des ungarischen Slawismus. — 56. Miklosich, Ostromirrs Evangelicum. — 57. Miklosich, Vitae Sanctorum. — 58. Miklosich, Lexicon linguae slovenicae vetris dialecti. — 59. Kopitar, Glagolita Clozianus. — 60. Opera M. T. Ciceronis. — 61. A. Persii Flacci Satirae. — 62. Horatii Flacci Opera. — 62. Cornelii Nepotis Opera. — 64. P. Virgilii Maronis Opera. — 65. C. I. Caesaris Opera. — 66. Caji Crispi Sallustii Opera. — 67. Curtii Rufi de rebus gestis Alexandri Magni. — 65. Valerii Maximi Opera. — 69. Nuovo dizionario italiano-tedesco e tedesco-italiano. — 70. Storia della vita di M. Tulio Cicerone. — 71. Selecta ex latinis scriptoribus ad usum studiosae juventutis. — 72. Видаковичь, Грамматика сербска. — 73. Хаджића, Судъ о грамматики Г. Вѣкослава Бабукића. 74. Натошевић, Упутство за предавање буквареки наука училиштва у аустрійскомъ царству. — 75. Авр. Мразовичь, Руководство въ славенствѣй грамматицѣ. — 76. v. Fornasari Verce, Theoretisch-pratische Anleitung zur Erlernung der italienischen Sprache. 77. Compendiaria gracce grammatices. — 78. Linguae latinae et germanicae solectum. — 79. Gabrielow, Neues deutsch-französisch-lateinisch-italienisch-russiches Wörterbuch. — 80. Ломоносовъ, Россійская грамматіка. Ч. VI. — 81. Grammatica graeca elementare. — 82. Betondić, Pub. Ovidia Nazona Heroidah. — 83. Соларичь, Букварч славенскій тріазбучный. — 84. Первые начатки латинскаго языка. — 85. Wolf, Neues elegantestes Conversations-Lexicon für Gebildete aus allen Ständen. V Bde. — 86. Gaj, Danica, za god. 1844. 1845. i 1846. — 87. Gaj, Danica ilirska, za god. 1839 do 1843. — 88. Kuzmanich, Zora dalmatinska, za god. 1844. i 1845. — 89. Павловичь, Сербскій народный листъ за год. 1837. и 1838. — 90. Седмица. Лист за науку и забаву за год. 1853. 54. 55. и 56. — 91. Арнотъ, Србска новина, год. 1838. — 93. Андрићъ, Светозоръ 1855. — 93. La Dalmazia, foglio settimanale letterario economico inteso agl' interessi della provincia. 1845. 1846. — 94. Barlieri, Il Trentano. — 95. Wieland M. T. Ciceros sämmtliche Briefe. I—VII Theil. — 96. В. Стеф. Караџић, Народне српске пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи. — 97. Riccardi, Manuale di ogni letteratura. — 98. O narodniem piesmama jugoslavenskim. — 99. Preradović, Nove piesme. 100. Schröer, Kurze Geschichte der deutschen Poesie und Prosa. — 101. Stokan, Niz bisera ju-

goslavenskoga. — 102. N. Tommaseo, Dell' animo e dell' ingegno di Antonio Marinovich, — 103, Poesie di Salomone Fiorentino. — 104. Сремски Забавникъ. Свеска I. — 105. H. Томазео, Моралне мисли. — 106. Милић, Сербобранке лиричне родољубне пјесме. — 107. Дѣла Јована Хаџића у књижеству названога Милоша Светића. Књ. I. и II. — 108. Суботић, Дјела књ. II. — 109. Pažizek, Leitfaden der Vorlesungen über die Katechetik, mit der Paedagogik und Methodik verbunden — 110. Мразовичь, Руководство къ славенскому краснорѣчію. — 111. Nochera, De natura et causis eloquentiae. — 112. Institutio ad eloquentiam. 113, Foscolo, Lezioni di eloquenza. — 115. Cortinovis, Il buon uso delle vacanze. — 115. Dei Doveri degli uomini. — 116. Милановић, Просвѣта човека и образованіе естетва. — 117. Петровь, Збирка разны полезны предмета. Ч. I—III. — 118. Светолюбъ, Наше време. — 119. Видаковичь, Любовь къ младой муси сербской. — 120. Weinkopf, Didaktik und Methodik, — 121. Gessner, Der Tod Abels in fünf Gesängen. — 122. Сербіе плачено пакипорабощеніе лѣта 1813. Зашто и како? — 123. Зурчић, Србадија. 1875. — 124. Illustirte Zeitung. XXVIII u. XXIX Bd. 1857-1858. — 125. M. de Casotti, Il berretto rosso ossia scene della vita morlacca. — 126. Hufeland, Makrobiotik. — 127. Hufeland, Ueber die physische Erziehung der Kinder in den ersten Jahren. — 128. Hufeland, Die Ungewissheit des Todes. — 129. Gagliardo, Catechismo agrario, — 130. Milankovitsch, Weltorganismus. — 131. Албум светковине 25. годишњег књижевног рада Змај Ј. Јовановића. — 132. Tomtsanyi, Institutiones physicae. Pars I—III. — 133. Rumi, Theoretisch-practische Anleitung zum deutschen prosaischen Styl. — 134. Sammbung deutscher Beyspiele zur Bildung des Styls. — 135. Шеичић, Руководство к' изгубльеномъ здравлю. — 136. Јанковић, Буквар за старо и младо. — 137. P. M. S., Catechismo agrario (parte illirica). — 138. L' agente in campagna. — 139. Zapisnik sabora trojedne kraljevine Dalmatinske, Hrvatske i Slavonske 5. i slj. lipnja i serpja 1848. — 140. Orationum Josephi Rinaldi. — 141. Орфелинъ, Вѣчный Календарь. — 142. Платона правоса. епископа опроштај су будимскомъ и поздрави са бачкомъ својомъ епархіомъ. — 143. Любитель просвѣщенія. Сербскій Далматинскій Алманихъ за лѣто 1837. — 144. Pollini, Catechismo agrario. — 145. Турчин, Старый Пчеларь, — 146. Bassich, Orazione panegirica di S. Luigi Gonzaga. — 147. E. Jòry, Viaggio

di S. M. I. R. e Ap. Francesco Giuseppe I. dal 1. Aprile al 15. Maggio 1875. — 148. Шарић, Народни пријатељ. — 149. D. di Villecomte, Lettere moderne. — 150. Boeckmann, Naturlehre —. 151. Николаевић, Чедомилю Николаевићу надгробный вѣнацъ. — 152. Ant. Genovesi, Lettere familiari, T. II. — 153 C. Rollin, M. Fabii Quintiliani institutionum oratoriarum. T. I e II. — 154. Leges vitae communis, civilis, politicae. — 155. Joseph, Repertorium morale. P. I. — 156. Mitterpacher, Elementa-rei rusticae. P. I—III. — 157. Mitterpacher, Compendium historiae naturalis. — 158. Juris publici ecclesiastici pars generalis, de ecclesia christiana. — 159. Programma dell'I. R. Ginnasio completo di prima classe in Zara 1856-1857. — 160. Програмъ велике Гимназије карловачке за год. 1857. 1858. 1859. — 161. J. Lomeni, Varietà agrarie, economiche e tecnologice. Vol. I e III. — 162. Sauri, Corso di fisica sperimentale e teoretica. Vol. I. II e IV.

Пречасна *Православна Конзисторија архидијецезе српско-Карловачке:* Шематизам источно православне српске Архидијецезе сремско Карловачке за годину 1884.

Пречасна *Православна епископска Конзисторија у Задру:* 1. Шематизам православне епархије далматинске за годину 1855. — 2. І. Стејић, Саборъ истине и науке. — 3. П. Р. Н., Θеофронъ. — 4. Обрадовић, Езопове басне. — 5. Белланъ, Стематографія Цыгана. — 6. Фенелонъ, Приключенія Телемака. — 7. Арновљев, Виргинија: — 8. К. Поповић, Даръ благодарности. — 9. Rossetti, Il 30 Settembre 1382. — 10. Nenadodić, Slavenska Vila. — 11. І. Миловук, Пѣванія црногорска и херцеговачка собрана Ч. Ч. С. — 12. Gaj, Časovi književne zabave. — 13. С. М. С., Зорица (Aurora). — 14. Видакновичь, Кассіа царица.

Сл. *Матица Српска у Новоме Саду:* Летопис Матице Српске, књ. 139—142.

Сл. *Српско Учено Друштво у Биограду:* Гласнке српског ученог Друштва I одељења, књ.: 34, 36 до 50, 52 до 54, 56, 57 до 61. — Гласнике српског ученог Друштва II одељења књ. I до XV.

Управа Милетићеве Закладе у Шибенику: А. Н. М., Никола Милетић народни добротвор.

Ц. Кр. Универзитет у Черновцима: Personalstand und Verzeichniss der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz Josefs

Universitaet zu Czernowitz im Winter Semester 1884-85. und im Sommer Semester 1885. у 2 књиге.

Управа ц. кр. Гимназије Задарске: Programma dell'I. R. Ginnasio Superiore in Zara publicato dalla Direzione Ginnasiale alla fine dell' anno scolastico 1883-84.

Управа ц. кр. Гимназије Которске: Godišnje Izvješće državne velike Gimnazije u Kotoru za školsku godinu 1883 84.

Управа српске велике Гимназије Новосадске: Извештај о српској великој Гимназији у Новом Саду за школску годину 1883-84.

Управа српске велике Гимназије Карловачке: Програм српске велике Гимназије Карловачке за школску годину 1883-84.

Управа српске више девојачке школе у Новом Саду: Извештај о српској вишој девојачкој школи у Новом Саду на крају десете школске 1883 84. године.

— Свима овдје споменутим дародавцима нека је овијем од стране овог православно-богословскога Завода најусрдинија благодарност изречена.

Са овдје изложеним књигама броји крајем школ. 1884 85. године библиотека православно богословскога Завода 1693 наслова у 3058 књига и свезака, и то:

I	по Богословљу:	465	наслова у	1140	књига и свезака
II	по Философији:	27	„ „	31	„
III	по Историји:	159	„ „	499	„
IV	по Језикословљу:	109	„ „	153	„
V	по Књижевности:	440	„ „	647	„
VI	по Смјесу:	461	„ „	588	„

Библиотека прима за 1885. годину ове часописе:

1. Христіанское Чтеніе.
2. Православное Обозрѣніе.
3. Православный Собесѣдникъ
4 Церковный Вѣстникъ.
5. L'Union Crétienne.
6. Theologisch praktische Quartalschrift.
7. Zeitschrift für katholische Thologie
8. Katolički List.
9. Objavitelj Dalmatinski.

Д.

Главније Наредбе

Преузвишеног Ц Кр. Намјесништва.

1. Наредба од 8 Октобра 1884. Бр 20085. — Приопћује Министарски Отпис од 30 Сетембра 1884. Бр. 17489. којим се утврђује за суплент-професора при овоме Заводу г. Никанор Ракетић.
2. Наредба од 11 Новембра Бр. 22336. — Потврђује поименице 36 питомаца, који ће у течају 1884-85 шк. године уживати државне штипендије, и то 23 у Сјеменишту у Задру и 13 са релутумом у Котору.
3. Наредба од 17 Новембра. Бр. 22427. — Одобрава, да у течају ове школске године предаје црквено појање са правилом професор на Приправничком Заводу г. Јован Брчић
4. Наредба од 14 Децембра. Бр. 24666. — Потвђује нова четири питомца у уживању државне штипендије за текућу шк. годину.
5. Наредба од 30 Децембра. Бр 26034. — Јавља, да је наредило ц. к. учитељу енологије г. Рикарду Антуновићу, да држи предавања но енологији у зимњем течају у овоме Заводу.
6. Наредба од 30 Децембра. Бр. 22787. — Приопћује Министарски Отпис од 25 Октобра 1884 Бр. 19755, којим се установљује, да се у овоме Заводу предаје уз друге науке и Пасторална Медицина
7. Наредба од 18 Марта 1885. Бр. 5268. — Лишава питомачкога мјеста Гркинића Драгомира због слабог успјевања у науци.
8. Наредба од 4 Априла. Бр. 6373. — Због слабог усцјеха у науци, показаног крајем првога семестра, лишава питомачкога мјеста Маричевића Петра.
9. Наредба од 6 Јунија Бр. 9738. — Одобрава што је Управа Сјеменишта искључила из Завода питомца Кришта Јована због слабога владања.
10. Наредба од 14 Јулија. Бр. 12855. — Доставља 60 примјерака књига по пољодјелству, да се међу слушаоцима Богословије подијеле.

11. Наредба од 19 Јулија. Бр. 12753. — Јавља, да се Његово Величанство Најмилостије удостојило 20. Јунија т. г. именовати за редовнога професора Богословије досадашњега суплента г. Јована Вучковића
12. Наредба од 21 Јулија. Бр. 8713 — Јавља, да ће од почетка нове школске године предавати у овоме Заводу Пасторалну Медицину Др. Вицко Занела.

Е.

Љетопис.

Школска је година отпочета призивањем св. Духа, које је обављено било у градској цркви.

Октобра 3. Прочитана су питомцима Дисциплинарна правила.

Октобра 4. Сви наставници и питомци присуствовали су у градској цркви благодарењу, које се држало приликом имендана Његовог Царско-Краљевског и Апост. Величанства **Франца Јосифа I.**

Октобра 5. Његово Преосвештенство госп. Епископ представио је и увео у Завод новога наставника г. Никанора Ракетића.

Новембра 19. Сви су наставници са питомцима присуствовали благодарењу, које је одслужено у градској цркви приликом имендана Њезина Величанства Царице **Јелисавете.**

Децембра 4. Питомци су се исповједили, и сутрадан приступили св. Причешћу у Заводској цркви.

Јануара 26. Приликом светковине св. Саве послије св. Литургије било је у Сјеменишту освећење воде, а у вечер су питомци лијепу забаву приредили, на којој је много одабраних гостију било.

Фебруара 20. Питомци су приступили св. тајни Исповједи, а сутрадан св. тајни Причешћа.

Маја 4. Наставници и питомци присуствовали су у градској цркви парастосу за покој душе блаженопочивше Царице *Марије Ане.*

Маја 20 Славила се у Заводској цркви светковина св. Јована Богослова, покровитеља Завода.

Јунија 6. Питомци су се исповједини, и сутрадан приступили св. Причешћу.

Јунија 30. На парастосу, који је у градској цркви држан за покој душе блаженопочившег Цара *Фердинанда I.* присуствовали су сви наставници и питомци.

Јулија 20. Почели су годишњи испити.

Школска је година довршена благодарењем, које је одслужено у Заводској цркви.

Ж.

Слушаоци св. Богословије.

1. Бошковић Константин	из Далм. епарх.	у	IV	год.
2. Бурсаћ Исидор ђакон	„	„	„	„	„
3. Стојановић Симеон	„ Босне	„	„	„
4. Аврамовић Милан	„ Бокок. епарх	„	III	„
5. Вукмировић Милан	„ Горњокар.	„	„	„
6. Јавор Стефан	„ Далм. епарх.	„	„	„
7. Калик Спиридон	„	„	„	„	„
8. Раничић Спиридон ђакон	„	„	„	„	„
9. Милић Вељко	„ Бокок.	„	„	II	„
10. Мицор Никола	„	„	„	„	„
11. Мустур Јован	„	„	„	„	„
12. Поповић Давид	„ Далм.	„	„	„	„
13. Доброта Богдан	„	„	„	I	„
14. Парента Милош	„	„	„	„	„
15. Станојевић Петар	„	„	„	„	„

3.

Приправници за св. Богословију.

који уживају државне стипендије и уче Гимназију или у Задру, живећи у Сјеменишту, или у Котору, добијајући релутум за издржавање.

а) *При Задарској Гимназији:*

1. Плавша Лазар у VI разреду
2. Бједов Јован „ IV „
3. Влачић Љубомир „ „ „
4. Вуковић Владимир „ „ „
5. Иветић Душан „ „ „
6. Јурковић Константин „ „ „
7. Говедарица Тодор „ III „
8. Клицов Јован „ „ „
9. Кончаревић Милош „ „ „
10. Остојић Стеван „ „ „
11. Цвијетић Јован „ „ „
12. Олуић Божо „ II „
13. Суботић Никола „ „ „
14. Каровић Душан „ I „
15. Кулишић Павао „ „ „
16. Тепша Андрија „ „ „

Изгубише због неуспјеха државну стипендију: из IV гимн. разр. Гркинић Драгомир и из II гимн. разр. Маричевић Петар; а због слабога владања био је искључен из Сјемениште из IV гимн. разр. Кришто Јован.

б) *При Которској Гимпазији:*

17. Башић Душан из VIII разреда
18. Васиљевић Душан „ „ „

19. Балдић Веселин	из	VIII	разреда
20. Перовић Петар	„	V	„
21. Поповић Марко	„	„	„
22. Теодоровић Клеант	„	„	„
23. Митровић Крсто	„	IV	„
24. Радовић Тјешимир	„	„	„
25. Барбић Сава	„	„	„
26. Ерцеговић Митар	„	III	„
27. Перазић Душан	„	„	„
28. Рафаиловић Петар	„	„	„
29. Руцовић Јован	„	I	„

И.

Статистички преглед за школску годину 1884-85.

Слушаоци Богословије											Приправници за Богословију		Свега
Уписаних				од којих		по епархијама							
у години	свега	редовних	ванредних	у Сјеменишту	ван Сјеменишта	из Далматинске	из Боко-которске	из осталих	стипендијати	издржавају се о своме трошку	при Задарској Гимназији	при Которској Гимназији	слушалаца и приправника
IV	3	1	2	1	2	2	—	1	3	—			
III	5	3	2	3	2	3	1	1	4	1			
II	4	4	—	4	—	1	3	—	4	—	16	13	
I	3	2	1	2	1	3	—	—	3	—			
свега	15	10	5	10	5	9	4	2	14	1	29		44

Обзнана.

Нова школска година 1885-86 започеће 1. Октобра тек. године.

Према Највишој Одлуци Његова Ц. Кр. и Ап. Величанства од 5. Јунија 1869. примају се као слушаоци Богословије они младићи, који су добрим успјехом свршили потпуни гимназијални течај.

При поступању у Богословију морају поднијети *а)* крштено писмо и *б)* свједоџбу VIII разреда гимназијалног.

Од уписне таксе исто као и од таксе семестралне слушаоци Богословије су ослобођени.

Од Управе православног богословског Завода

у Задру, 31. јулија 1885.

Садржај.

Преи Дио.

„Ученье Апостолско“ . . . . . стр. 5

Други Дио.

Православно-Богословски Завод:

А. Врховни Надзорник . . . . . „ 72

Б. Наставничко Особље . . . . . „ „

В. Преглед предавања . . . . . „ „

Г. Библиотека . . . . . „ 77

Д. Главније Наредбе . . . . . „ 83

Е. Љетопис . . . . . „ 84

Ж. Слушаоци св. Болословије . . . . . „ 85

З. Приправници за св. Богословију . . . . . „ 86

И. Статистички преглед . . . . . „ 88

Обзнана . . . . . „ 89